

ISPARTA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
GÖNEN MESLEK YÜKSEKOKULU
UYGULAMALI
SOSYAL BİLİMLER VE
GÜZEL SANATLAR DERGİSİ

Yıl: 2019 Cilt: 1 Sayı: 2

ISSN: 2687-4903

Derginin Sahibi / Owner of the Journal

Prof. Dr. İbrahim DİLER
(Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Adına / On Behalf of Isparta University of Applied Sciences Applied)

Editör / Managing Editor

Dr. Öğr. Üyesi / Assist. Prof. Dr. Nihat ALTUNTEPE

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Öğr. Üyesi/ Assist. Prof. Dr. Hatice E. TÜTÜNSATAR

Öğr. Gör. Dr. Murat Yusuf UÇAN

Öğr. Gör. Dr. Elif Bayrak KAYA

Yayın ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Yahya FİDAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Şebnem ASLAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KARADAĞ	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk İPEK	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Olcay Bige AŞKUN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nurhan PAPTAYA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mirzahan EGEMBERDİYEYEV	El Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan DEMİR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet UÇAR	Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Gürcan PAPTAYA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet TAŞAR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Gülnar TAUBAEVA	M. Auezov Güney Kazakistan Ulusal Ün.
Doç. Dr. Musa TÜRKOĞLU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Raşit TACİBAYEV	Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Ün.
Doç. Dr. Beyhan AKSOY	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa GENÇ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Fatıma DURSUNOVA	Mehmet E. Resulzade Bakü Devlet Ün.
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÖZKUL	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ece Çalış ZEĞEREK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KOÇANCI	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAŞARAN	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adem BABACAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mete Kaan NAMAL	Akdeniz Üniversitesi

Web Editörü

Öğr. Gör. Harun ÇAKIR
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Yasemin DURAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Redaktör

Öğr. Gör. Serdar YETİŞEN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Amaç / Aim

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ) Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi bünyesinde yayınlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki hem teorik hem de uygulamalı çalışmaların yer aldığı dergi, sosyal bilimler ve güzel sanatların hızla gelişen alanlarına ilişkin makalelerin yayınına öncelik tanır ve disiplinler arası yöntem ve teknolojiler üzerine yoğunlaşmayı, sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki en güncel bilimsel ve sanatsal gelişmeleri araştırmacılara, sanatçılara ve ilgili kitlelere ulaştırmayı hedefler. Dergiye gönderilen bilimsel çalışmaların yayımlanmamış ve sözlü veya poster sunum olarak başka yerde yayın için değerlendirme aşamasında olmaması gereklidir.

Kapsam / Scope

Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi" sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarındaki bütün konuları kapsayan bir dergidir. Dergi ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtan ve bilime katkısı olan araştırma makalelerini veya yeterli sayıda bilimsel makaleyi tarayıp, konuyu bugünkü bilgi ve uygulama düzeyinde özetleyen, değerlendirme yapan ve bulguları karşılaştırarak yorumlayan tarama makalelerini kabul etmektedir

“Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)” sosyal ve sanatsal konuları içerisine alan uygulamalı bilimler konusundaki araştırmaları yayınlayan uluslararası, hakemli ve bilimsel bir dergidir. Dergi, uluslararası düzeyde sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında en güncel gelişmeleri araştırmacılara, sanatçılara ve ilgili kitlelere ulaştırmayı hedefler. Dergi sosyal bilimler ve güzel sanatlar alanlarında orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtan ve bilime katkısı olan araştırma makalelerinin yayınına öncelik tanır ve disiplinler-arası yöntem ve teknolojiler üzerine yoğunlaşmayı amaç edinir.

“Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)” evrensel bilime ve uygulamaya katkıda bulunmak şartıyla, her türlü yapıcı, yaratıcı ve yenilikçi görüşlere açıktır. Dergi yılda 2 sayı yayınlanmakta (Haziran - Aralık) olup, Türkçe ve İngilizce dillerinden birinde yazılmış makaleleri kabul etmektedir. Teorik (kuramsal) veya uygulama içeren araştırma ve çalışmaların yayımlandığı disiplinlerarası bir dergidir. Özgün araştırma makalelerinin başka dergilerde yayımlanmamış olması, teorik ve uygulama sonuçları içermesi beklenir. Derleme makalelerinde ise belirli bir konu üzerinde bilimsel, uygulama ve güncel gelişmelerin geniş bir kaynakça kullanılarak yansıtılması ve bunların doyurucu bir değerlendirilmesinin yapılması aranır.

Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar alanlarında;

- Özgün araştırma makaleleri,
- Derleme ve tarama makaleleri,
- Lisansüstü ve doktora tez makaleleri
- Kongre, konferans, sempozyum bildirileri,

kabul edilmektedir. Dergide yayımlanan makaleler izin alınmaksızın başka bir yerde yayımlanamaz veya bildiri olarak sunulamaz. Makalelerin bir kısmı veya tamamı Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar dergisi (SOSGÜZ) kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

YAYIM İLKELERİ:

- Dergi yılda 2 sayı yayınlanmakta (Haziran- Aralık) olup, Editör Kurulu gerekli gördüğü takdirde belirlediği başlıklarda özel sayı çıkarma yetkisine sahiptir.
- Dergide sosyal ve sanatsal konuları içerisine alan uygulamalı bilimler konusundaki araştırmalara yer verilir.
- Türkçe ve İngilizce dillerinden birinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.
- Dergiye gönderilen bilimsel çalışmaların yayımlanmamış ve sözlü veya poster sunum olarak başka yerde yayın için değerlendirme aşamasında olmaması gereklidir.
- Dergide yayımlanan makalelerde ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
- “Yayın İlkeleri”ne uygun olan “Araştırma Makalesi” türündeki eserler çifte kör hakemlik sürecine ve benzerlik/intihal kontrolüne tabiidir. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumda, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir ya da son karar yayın kurulu tarafından mevcut raporlara göre verilir. Yayımlanmasına karar verilen yazılar dergi yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır.
- Yayımlanan eserler için yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.

İletişim Adresi / Contact Info

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ)
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Gönen MYO, Gönen/ISPARTA
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosguz>
sosguz32@gmail.com
0 246 2812300

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Bekir GÖVDERE
Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU
Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Murat OKÇU
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Kübra ÖNDER
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÖZKUL
Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Âdem Babacan
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Onur DEMİREL
Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Turhan
Süleyman Demirel Üniversitesi

Liste dergimizin bu sayısında yayınlanan makaleleri değerlendiren hakemlerden oluşmaktadır. Hakemlerimize dergimize yapmış oldukları katkıdan dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

This list constitutes of the referees that evaluate the articles published in this volume of our Journal. We thank all the referees for their priceless contributions to our Journal.

NOT: Dergimizin bu sayısı 28.02.2020 tarihinde güncellenmiştir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- Kadir ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Aykut SEZGİN
- Marmaris İlçesinde Otel İşletmecilerinin Bakış Açısıyla Turizm-Kalkınma İlişkisi
Tourism-Development Relationship in Marmaris District from The Perspective of Hotel Managers
- 57-73**
- Eser ÇAPIK
- Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ar&Ge Harcamalarına Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz
An Econometric Analysis on Effect Of R&D Expenditures on Foreign Direct Investment in Turkey
- 74-85**
- Gülhan DURAN
Doç. Dr. Musa TÜRKOĞLU
- Lojistik Sektörünün Önemi ve Bölgesel Kalkınmaya Katkıları
Importance of Logistics Sector and Its Contributions to Regional Development
- 86-97**
- Özlem BALLI ERKAN
- Devlet AR-GE Desteği Alan KOBİ’lerin Teknolojik Düzeyine Göre Bölgesel Bazda Verimlilik Analizi
Productivity Analysis of The SMES Which are Received State R & D Aid for Regions and Technological Levels
- 98-109**
- Havva BENK
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU
- Türkiye’de Döviz Kurundan Enflasyona Geçişkenlik Etkisi: 2005-2018 Dönemi Üzerine Bir İnceleme
Pass-Through Effect from Exchange Rate to Inflation in Turkey: A Study Over The Period 2005-2018
- 110-126**

YAYIN İLKELERİ

1. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi (SOSGÜZ) yılda 2 sayı yayınlanmakta (Haziran- Aralık) olup, Editör Kurulu gerekli gördüğü takdirde belirlediği başlıklarda özel sayı çıkarma yetkisine sahiptir.
2. Dergide sosyal ve sanatsal konuları içerisine alan uygulamalı bilimler konusundaki araştırmalara yer verilir.
3. Türkçe ve İngilizce dillerinden birinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.
4. Dergiye gönderilen bilimsel çalışmaların yayımlanmamış ve sözlü veya poster sunum olarak başka yerde yayın için değerlendirme aşamasında olmaması gereklidir.
5. Dergide yayımlanan makalelerde ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
6. “Yayın İlkeleri”ne uygun olan “Araştırma Makalesi” türündeki eserler çifte kör hakemlik sürecine ve benzerlik/intihal kontrolüne tabiidir. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumda, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir ya da son karar yayın kurulu tarafından mevcut raporlara göre verilir. Yayımlanmasına karar verilen yazılar dergi yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır.
7. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayınlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç üç ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
8. Çalışmalarını gönderen yazarlar; makalede hiçbir şekilde intihal yapmadığını, intihalden doğan tüm sorumlulukların kendilerine ait olduğunu, bu konuda derginin hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmiş olmaktadır.
9. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen makaleler ilk olarak intihal programından geçirilmektedir. Benzerlik indeksi oranı yüksek olan makaleler değerlendirme sürecine alınmadan reddedilmektedir.
10. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarına aittir.
11. Yayımlanan eserler için yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
12. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

YAZIM KURALLARI

1. Özet (Öz) metni Times New Roman yazı tipinde 10 punto ile yazılmalı, içerisinde kısaltma kullanılması halinde, kısaltmanın açık adı parantez içinde belirtilmelidir. Özette çalışmanın amacı ve kullanılan yöntemler kısaca belirtilmeli, bulgular yeterli sayısal ayrıntıyla birlikte özetlenmeli ve sunulan bulgular çerçevesinde sonuç açıklanmalıdır. İstenildiği takdirde özet; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç başlıkları kullanılarak alt başlıklara ayrılabilir. Özet 200 kelimeyi aşmamalıdır.
2. Türkçe ve İngilizce öz ile en az 3 en fazla 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır. Gönderilecek makalelerde yazarların en fazla 5 tane olmak üzere JEL sınıflandırma kodlarını da belirtmesi gerekmektedir.
3. Makaleler “Office Word” programında A4 boyutlarında hazırlanmalıdır ve uzunluğu dergi formatında 30 sayfayı geçmemelidir.
4. Sayfa düzeni; Üst: 4,5 cm, Alt: 2,5 cm, Sol: 2,5 cm ve Sağ: 2,5 cm olmalıdır.
5. Makaleler 10 punto ve “Times New Roman” karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
6. Paragraflarda başlangıç girintisi kullanılmamalı, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmamalıdır.
7. Makalenin ilk sayfasında 12 punto olarak Türkçe ve İngilizce başlık, 10 punto olarak en az 120 en fazla 300 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce öz ile en az 3 en fazla 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır.
8. Dergimiz JEL (Journal of Economic Literature) sınıflandırma kodu uygulaması olduğundan gönderilecek makalelerde yazarların en fazla 5 tane olmak üzere JEL sınıflandırma kodlarını da belirtmesi gerekmektedir.
9. Makalede ana başlıklar ve alt başlıklar kalın (bold) ve sola yaslı (girintisiz) olarak 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana başlıkların bütün harfleri büyük yazılmalı, alt başlıkların ise sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Ana başlıklardan önce 1 satır boşluk bırakılmalı, başlık sonrasında ise boşluk bırakılmamalıdır. Alt başlıkların ise hem öncesinde hem de sonrasında herhangi bir satır boşluğu bırakılmamalıdır.
10. Makale içindeki tüm tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık olarak numaralandırılmış bir şekilde sayfaya ortalı olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafiğe bir başlık verilmelidir. Başlık; tablo, şekil veya grafiğin üstünde, sayfaya ortalı, yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde ve 10 punto olarak yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-10 punto aralığında olmalıdır. Tablo, şekil veya grafikler yukarıda verilen sayfa düzenine uygun ve kolaylıkla okunacak biçimde olmalıdır.
11. Dergiye gönderilen makaleler; referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) stilinde hazırlanmalıdır. Bu bağlamda atıflar metin içerisinde bağlaç yöntemi kullanılarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde ve 8 punto olarak ifade edilmelidir.
12. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır.
13. **Tek yazarlı yayınlarda atıf:** (Derer, 2014:32).
14. **İki yazarlı yayınlarda atıf:** (Çakır ve Köklü, 2014:28).
15. **Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf:** (Öztürk vd., 2017:68).
16. **Birden fazla kaynağa atıf:** (Mishkin, 1999:57; Bernanke, 2005:36).
17. **Kaynağın tamamı için atıf:** (Richard, 2017).
18. **Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf:** (TCMB, 2016:72).
19. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılmalıdır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi

kaynağın yılı olarak kullanılmalıdır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır.

20. Yazar adı ve yayın yılı belli olan atf: (Rahmani ve Maleki, 2009).

21. Yazar adı ve yayın yılı belli olmayan atf: (IMF, 2018).

22. Bir yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atf yapılıyorsa, eserler yılın yanına a, b, c, şeklinde harf verilerek gösterilmelidir.

(Tütünsatar, 2017a:42).

(Tütünsatar, 2017b:78).

23. Yazarın adı cümle içinde geçiyorsa aşağıdaki gibi atf yapılmalıdır.

Kaya'ya (2016:27) göre,

24. Makalede kullanılan her türlü kaynak kaynakça bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri "en yeni tarihli" olandan başlanarak kaynakçaya yerleştirilmelidir. Kaynakça aşağıda belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Basım Yeri: Yayınevi.

Akdiş, M. (2011). Para Teorisi ve Politikası, Ankara: Gazi Kitabevi.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2015). Para Politikası, İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Çeviri Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Kitabın Adı, Çevirmenin Adının Baş Harfi. Çevirmenin Soyadı (Çev.), Basım Yeri: Yayınevi.

Mevdudi, E.A., (2016). İslam Ekonomisinin temel İlkeleri, Ş.Haşimi (Çev.), İstanbul: Çıra yayınları.

Editörlü Kitaplar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Bölümün Adı", Editörün Adının Baş Harfi. Editörün Soyadı (Ed.), Kitabın Adı, içinde (Bölümün Sayfa Aralığı), Basım Yeri: Yayınevi.

Aktay. (2010). "Kıdem Tazminatı Fonu Düzenleme Çalışmaları", T. Topalhan (Ed.), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar III, içinde (21-28), Ankara: Gazi Kitabevi.

Makaleler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Makalenin Adı", Dergini Adı, Cilt(Sayı), Sayfa Aralığı.

Uçan, M., Y., (2015), "2050 Yılına 38 Yıl Kala, Balkanlar, Dünya ve Türkiye: Müzakere Yönetimi Yaklaşımı", Yeni Türkiye Dergisi, 21 (70), 6050-6059.

Türkoğlu, M. ve Yetişen S., (2016), "Düzy 2 Bölgelerinde Eğitim ve Sağlık Açısından Beşeri Sermaye Yapısının Panel Veri Analizi İle Karşılaştırılması", Vizyoner Dergisi,7 (14), 66-80.

Tezler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Tez Başlığı, Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi, Üniversitenin Adı, Yayın Yeri.

Yetişen, S., (2015), İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzy 2 Bölgelerinde Beşeri Sermaye Yapısının Karşılaştırılması: Panel Veri Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Sempozyum/Konferanslar:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). "Bildirinin Adı", Sempozyum/Konferans Adı, Düzenleyen Kurum, Düzenlenme Tarihi, Düzenlenme Yeri, Sayfa Aralığı.

Derer, E., Kocabıyık T. ve Altunay M., A., (2010), "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları", 9.İşletmecilik Kongresi Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak. 12-15 Mayıs 2015,120-135.

Çalışma Metinleri (Working Paper):

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Çalışma Metninin Adı, Çalışma Metni, Yayın Yeri.
Özatay, F., Sak G., (2019). Ekonominin Seyir Defteri, Maliye Politikasında Manevra Alanı Var
Mı?, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)**.

Gazeteler:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Tam Yayın Tarihi). “Makalenin Adı”, Gazetenin Adı, Varsa
Sayfa Aralığı.

Alkin, K., (12.04.2019), “İhracat Odaklı Sürdürülebilir Ekonomi”, Sabah.

Gazetede yayınlanmış yazarlı makaleye gönderme;

..... (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca, geçen yıl sabit yatırım tutarı toplam 5 milyar lira olan 270
turizm yatırımı için teşvik belgesi düzenlendi, *Sabah*, 15.04.2019).

İnternet Kaynakları:

Yazarın Soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yayınlanma Tarihi). Başlık, İnternet Adresi. (Erişim Tarihi:
Tarih).

Salah K., (2018), Entrepreneurship From An Islamic Perspective, Theoretical Framework And Research
Methodology,

https://www.researchgate.net/publication/293488871_Entrepreneurship_From_An_Islamic_Perspective_Theoretical_Framework_And_Research_Methodology(Erişim Tarihi:30 Kasım 2011).

25. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.
26. Makalenin yazarı/yazarları, adını, soyadını makalenin başlığının altında, varsa akademik unvanıyla birlikte, görev yaptığı kurumu ve e-posta adresini dipnot olarak sayfa sonunda dipnot şeklinde tam ve açık olarak belirtmelidir.

MARMARİS İLÇESİNDE OTEL İŞLETMECİLERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TURİZM-KALKINMA İLİŞKİSİ¹

TOURISM-DEVELOPMENT RELATIONSHIP IN MARMARIS DISTRICT FROM THE PERSPECTIVE OF HOTEL MANAGERS

Kadir Öztürk²

Dr. Öğr. Üyesi Aykut Sezgin³

ÖZET

Günümüzde internet, ulaşım gibi imkânların artmasıyla birlikte insanların birbirleriyle etkileşime geçmesi sayesinde küreselleşen dünyada en önemli aksiyonlardan biri turizm hareketleri olmuştur. Sadece ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri olmayıp ülke ilişkilerini dahi belirleyebilen bu sektörün önemi günden güne daha da artmaktadır.

Ülkemiz için de en önemli gelir kaynaklarından biri olarak görülen turizm sektörü kırılğan bir yapıya sahiptir. Hassas bir sektör olan turizm ülkeler arasında yaşanan siyasi problemler, terör olayları gibi sektör dışı sorunlardan etkilenbildiği gibi kalifiye eleman yetersizliği, turizm işletmeciliğinin yetersizliği, turizm bölgelerindeki yatırım eksikliği ve tanıtım - pazarlama yetersizliği gibi temel problemlerden olumsuz yönde etkilenmektedir.

Buradan hareketle bu çalışmada Marmaris bölgesinin turizm hareketlerinden nasıl etkilendiği ve bölge gelişimi için turizmin gerekliliği hakkında araştırmada bulunulmuştur. Bu kapsamda Marmaris'teki 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama tesislerinin yöneticilerine anket uygulanmış ve turizmin Marmaris gelişimine etkilerinin yanında Marmaris'te turizmin eksiklikleri ve yapılması gerekenler de belirtilmiştir.

Sonuç olarak elde edilen veriler ışığında Marmaris'in yüksek turizm potansiyelini efektif bir biçimde kullanabilmesi için bölgede altyapı-üstyapı çalışmalarına önem verilmesi, yerel yönetimlerin denetimleri artırarak çarpık kentleşmeyi önlemesi tanıtım faaliyetlerini geliştirmesi ve turizm sektöründe işletme sahiplerinin yanında çalıştırılan personele turizm konusunda eğitimler verilerek bilinçlendirilmesi gerektiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, Turizm, Marmaris Turizmi

JEL Kodları: Z32, L83, R11

ABSTRACT

One of the most important actions in our globalizing world has been tourism movements, thanks to the increase of opportunities and the interaction of people with each other. This sector, which has not only economic, social and cultural effects but also can determine country relations, is getting more and more important day by day.

The tourism sector, which is seen as one of the most important income sources for our country, has a fragile structure. Tourism is a sensitive sector, can be affected by non-sectoral problems such as political problems, terrorist incidents among countries as well as basic problems like inadequacy of qualifications, inadequacy of tourism business, lack of investment in tourism areas and inadequacy of publicity are adversely affected.

In our study, it has been investigating how Marmaris region is affected by tourism movements and need for tourism for regional development. In this context, a questionnaire was applied to the managers of accommodation facilities which have 3,4 and 5 star in Marmaris and besides the effects of tourism on development of Marmaris, the tourism shortages in Marmaris and the necessary things to be done were mentioned.

¹Bu çalışma Dr.Öğr.Üyesi Aykut SEZGİN danışmanlığında Kadir ÖZTÜRK tarafından tamamlanan “Turizm Endüstrisinde Otel İşletmeciliği ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Marmaris İlçesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, E-posta: kadir.ozturk48@gmail.com

³ Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, E-posta: aykutsezgin@sdu.edu.tr

As a result, in order to use high tourism potential of Marmaris effectively, it was determined that infrastructure works should be given importance, distorted urbanization should be prevented by increasing local inspections of administrations, promotional activities should be developed and the staff employed by the business owners in the tourism sector should be educated about tourism.

KeyWords: Regional development, Tourism, Tourism in Marmaris

JEL Codes: Z32, L83, R11

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrası hız kazanan hammadde arayışı ve bunun sonucunda sömürüye dayalı bir düzenin kurulmasıyla, iş gücünün önemi artmış, yer altı ve yer üstü kaynakların zenginliği daha da önem kazanmıştır. Merkantilist anlayışın hâkim olduğu dünyada uluslar ekonomilerini daha da canlandırmak için savaflara girişmişler, seri üretimin hızlanmasıyla dünya ulusları arasında bir rekabet başlamıştır. Sanayi ve ticaret alanında her ülkenin güçlü olmadığı ortamda, 5 Temmuz 1841’de Thomas Cook önderliğinde Dünya’da turizm hareketleri başlamıştır. Dini emirleri yerine getirmek, endüstriyel yaşamın getirdiği çalışma koşullarından ötürü deşarj olmak, farklı kültürleri tanımak, yeni yerler görmek, farklı coğrafi koşullara sahip yerleri deneyimlemek gibi pek çok farklı amaçla yapılan bu hareket, refah düzeyinin yükselmesiyle birlikte hız kazanmış ve birçok ulus için çıkış kapısı olmuştur. Gerek turizm destinasyonlarında bulunan ülkelere döviz girdisi gerek o destinasyondaki doğrudan istihdam artışına etki etmesi gibi avantajları içinde barındıran bu olgu, diğer sektörleri de dolaylı olarak pek çok yönden etkilemiştir. Bu süreç ülkelerin birbiriyle olan ilişkilerini dahi etkilemiş, turizm sektörünün getirisinden geri kalmak istemeyen ulusların kendi aralarında dostane ilişkiler geliştirmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan dünya tarihinde kültürel, sosyal, ekonomik, etnik yapı gibi tanımlardan yola çıkılarak oluşturulan bölge kavramı 1929 buhranından sonra özellikle 1950’li yıllarda kalkınma kavramıyla yeni bir kalıba sokulmuş, ekonomik anlamda birbirini tamamlayıcı sınırlar çerçevesinde yeniden kendine bir yer edinmiştir. Birçok ülkenin yürürlüğe koyduğu kalkınma politikaları bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmesine öncülük etmekle beraber, ülke ekonomileri içerisinde de önemli bir yer edinmiştir.

Turizm-bölge ilişkisi incelendiğinde gerek yeni istihdam alanlarının oluşturulması gerek döviz girişinin yapılması gibi etkenler sayesinde kalkınma politikalarında özellikle 80’li yıllardan sonra turizmin ön plana çıkarılması ve geliştirilmesi gündeme getirilmiştir. Buna paralel olarak sanayi yetersizliği, yer altı kaynağı zenginliğinden yoksunluk gibi bölgelerin gelişmemesine yol açan faktörlerin etkisi azaltılmış, bölgenin turizm hareketlerine katılmasını teşvik edici politikalar güdülerek, bölgenin kendi doğal kaynaklarının kullanılmasıyla ekonomik açıdan canlanması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, yerel ve bölgesel kalkınma için turizmin ne denli gerekli olduğuna Marmaris örneği üzerinden vurgu yapılmaktadır. Yerel ve bölgesel kalkınma için turizmin gerekliliği konusuna açıklık getirilecek ve Marmaris bölgesinde anket çalışması yapılarak turizm potansiyelinin yerinde kullanımına ilişkin bölgenin avantaj ve dezavantajları gözler önüne serilecektir. Literatürde söz konusu Marmaris bölgesi turizmüne yönelik yapılan çalışma sayısı azdır. Çalışma hem otel yöneticileri üzerine aktüel durumu ortaya koyması, hem de sorunların akademik bakış açısı ile tespit edilmesi açısından önemlidir.

Çalışmada bu tanımlardan yola çıkılarak ikinci bölümde turizm ile bölgesel ve yerel kalkınma kavramları arasında ilişki kurulacaktır. Üçüncü bölümde Marmaris ilçesine dair tarih, kültür ve turizm potansiyelleri üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde ise Marmaris ilçesindeki 3, 4 ve 5 yıldızlı konaklama tesislerine uygulanan anketlerin sonuçları değerlendirilecek ve bölgenin turizm uygulamalarındaki artı ve eksi yönler ortaya konacaktır. Bu bölümde otel yöneticilerinin negatif algıları, oluşturulan hipotezler eşliğinde ayrıca incelenecektir. Sonuç bölümünde ise Marmaris ilçesinin turizm potansiyelini kullanabilmesi için anket verileri ışığında yapılan analiz ve grafiklere bakılarak önerilerde bulunulacaktır.

Anket çalışmasında öncelikle ‘Konaklama tesisleri Marmaris turizmi hakkında ne düşünüyor?’ şeklindeki soru üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Bu soru kapsamında çeşitli hipotezler üretilecek ve bu hipotezlerden elde edilen veriler ışığında negatif algılara yönelik cevaplar verilmeye çalışılacaktır. Genel olarak turizm ve bölge kavramları ile arasındaki bağıntılar incelendikten sonra 3, 4 ve 5 yıldızlı otellerle yüz yüze görüşülerek işletme sahiplerinin bu konu hakkındaki görüş ve önerileri alınarak, üretilen hipotezler için önemli bir veri kaynağı oluşturulacak ardından SPSS programı sayesinde veriler incelenip, grafikler üzerinden yorumlamalarda bulunulacaktır. Marmaris’in ülkemizin önde gelen turizm merkezlerinden biri olması nedeniyle işletme sayısının azımsanamayacak sayıda olması, önemli bir veri tabanı oluşturmaktadır.

Diğer taraftan anket soruları çalışan personelin nitelikleri, müşterilerin işletme ve bölge hakkındaki olumlu ve olumsuz bakış açıları, bölge turizminin geliştirilmesine yönelik yapılması gereken çalışmalar, son yıllardaki turizmde meydana gelen gelişmeler gibi temalar üzerinde durulacak, böylelikle işletmelerin Marmaris turizmi hakkındaki düşünceleri değerlendirilecektir.

2. TURİZM İLE BÖLGESEL VE YEREL KALKINMA İLİŞKİSİ

Sanayi devrimiyle beraber seri üretimin önem kazanması ve bunun sonucunda çalışma saatlerinin artması insanları yeni arayışlara yöneltmiş, gelir düzeyinin de artmasıyla tatil ve dinlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlk olarak sanayinin geliştiği yerlerde turizm hareketleri görülmüş daha sonra insanlar kitle turizmi potansiyeli olan diğer bölgelere akın etmişlerdir. Kitle turizminin artması ekonomik sonuçlara da olumlu yansımış hizmet sektörünün de gelişmesine yol açmıştır. Hizmet sektörü ise vasıflı-vasıfsız her kesimden insanın istihdamında çok önemli rol oynamaktadır.

Geleneksel tarım ürünlerinden elde edilen ihracat gelirlerinin yetersiz kalması ve hedeflenen ekonomik büyümenin gerisinde kalınması turizm gelirlerinin artmasında etkili olmuştur. Turizm, yalnız döviz girdisi sağlamakla kalmayıp ayrıca istihdama olan etkisi, altyapının gelişmesi, milli geliri olumlu etkilemesi ve kamu gelirlerinin artması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Ayrıca hizmet alt sektörlerini birleştiren bir yapıda olması ve ekonominin diğer alt sektörleriyle doğrudan ve dolaylı bağlantılarının olması önemini daha da artırmaktadır (İncekara, 2001: 27). Bu gibi etkilere sahip olmasından dolayı turizm, ülkelerin bölgesel ve yerel kalkınma planlarında da büyük pay sahibi olmaktadır.

2.1. Turizmin Kalkınmaya Kültürel Açıdan Etkisi

Bölgedeki doğal ve kültürel yapıların korunması turizmin devamlılığı için gerekli bir unsurken, bu yapıların geliştirilmesi ve korunması için de turizm önemli bir araçtır. 1972 Stockholm Konferansı ve 1980 Dünya Koruma Stratejisi gibi çalışmalarla 1970'lerden sonra literatüre giren doğal ve kültürel kaynakların korunması kavramı, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi ve kültürel, folklorik öğelerin zenginleştirilmesini amaçlamaktadır (Uslu ve Kiper, 2006: 306).

Kültür ve turizm birbiri ile ilişkili kavramlar olmakla beraber birbirinden beslenen olgulardır. Farklı kültürler görmek, tarihi ve doğal yapıları ziyaret etmek doğrultusunda seyahat eden insanlar gittikleri yerlere de kendi kültürlerini yansıtmaktadırlar. Turizmin kültür üzerindeki olumlu etkileri incelendiğinde aşağıdaki etkiler görülmektedir (Emekli, 2005: 99-107):

- Turizm ziyaretlerinden ötürü antik kentlerin ziyarete açılması,
- Geleneksel mimari özelliklerinin korunması ve turizme kazandırılması,
- Geleneksel yaşam tarzını yansıtan öğelerin turizmde kullanılması,
- Tarihe mal olmuş kişi ve kahramanların tanıtılması,
- Bölge kültürüne turizm sayesinde sahip çıkılması.

Turizm sayesinde destinasyonların reklamı yapılmakta ve insanlar değerlerine sahip çıkmaktadırlar. Unutulmaya yüz tutmuş kültürel faaliyet ve değerler, yeniden uğraş haline gelmekte ve unutulmasının önüne geçilmekte, kültür alışverişinde bulunan toplumların birbirini anlamaları kolaylaşmakta ve barış toplumu inşa edilmesi adına önemli adımlar atılabilmektedir.

2.2. Turizmin Kalkınmaya Sosyal Açıdan Etkisi

Turizm faaliyetleri sonucunda bölgede inanç ve aile yapısı, değer yargıları, sosyal ve siyasal yapılar üzerinde değişimler olmaktadır. Turizmin geliştiği bölgelerde de halk üzerinde sosyal etkinin arttığı görülmektedir. Ziyaret edilen bölge (destinasyon) halkı ile turistler arasındaki etkileşimin olumlu sosyal sonuçları aşağıdaki gibi olmaktadır (Avcıkurt, 2009: 51-52):

- Farklı kültürlerden insanların birbirlerini tanımaları ve anlamaları sonucu daha yüksek empati sahibi bireylerin yetişmesi ve dünya barışına katkı sağlaması,
- Turizm faaliyetlerinin geliştiği yerlerde yöre halkının turistlerle iletişime geçebilmek adına kendini geliştirmesi,
- Yöre halkının kendi değer ve kültürünü ön plana çıkarmak istemesi ve bu değerleri koruması,
- Hoşgörü sahibi bireylerin yetişmesine katkı sağlaması.

2.3. Turizmin Kalkınmaya Çevresel Açıdan Etkisi

Toplumsal açıdan turizm, ziyaretçiler ve destinasyon halkı olarak incelenmektedir. Bacasız fabrika olarak nitelendirilen turizm sektörü ülke veya bölge için planlaması iyi yapıldığında hızla gelişmeye açık bir sektördür. Bir ülkede ya da bölgede turizmin gelişmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi için çevreye verilen önem de artmaktadır. Turizmin çevre üzerinde olumlu etkilerini ise şöyle sıralayabiliriz (Avcıkurt, 2003: 33):

- Doğal alanların korunması,
- Arkeolojik, tarihi mekânların ve mimari tarzın korunması,
- Çevre bilincinin ve kalitesinin artması,
- Altyapının iyileştirilmesi.

2.4. Turizmin Kalkınmaya Ekonomik Açıdan Etkisi

Bir bölgenin kalkınması denildiğinde akla ilk gelen olgu ekonomi olmaktadır. Çünkü ekonomik faktörün iyi olması neticesinde bölge çok yönlü gelişme gösterebilir. Her bölge farklı bir potansiyele sahiptir. Bazı bölgeler endüstrisi ile ön plana çıkarken, bazıları kültürel ve doğal güzellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Endüstriyel olarak gelişmemiş ve bu merkezlerin dışında kalmış bölgelerde yapılacak iyi bir planlama sonucunda turizm sayesinde kalkınmaları ve ekonomilerini düzeltmeleri mümkündür (Bahar, 2000: 17; Zengin ve Şengel, 2014: 161).

Turizmin ekonomik olarak bölge kalkınması açısından olumlu etkileri ise şöyle sıralanmaktadır (Bahar, 2006: 138-140; Önder ve Durgun, 2008: 366):

- Bölgeye yabancı sermaye girişi,
- İstihdama olan etkisi,
- Bölge halkının sahip olduğu kültürü hizmete çevirmesi neticesinde kendilerine yeni iş alanları ve ekonomik faaliyetler oluşturması.

2.5. Turizmin Kalkınmaya İstihdam Açısından Etkisi

İstihdam terimi emek ve onun üretime katkısı demektir (Erdoğan, 1996: 227). Amacı ülkelerini endüstri toplumuna çevirmek olan gelişmekte olan ülkelerde endüstrinin gelişmesi istihdamda büyük artışlar sağlayamamakta ve işsizlik sorununa tam olarak çare olamamaktadır (İlkin ve Dinçer, 1991: 37). Turizmin ekonomik getirisinin yanı sıra getirdiği en önemli olumlu sonuçlardan biri de istihdama olan etkisidir. Bu nedenle kendisi ve bu sektörle ilişkili diğer sektörlerle de istihdamı artırıcı etki yaptığından dolayı sadece bölge açısından değil ülke açısından da istihdamı olumlu etkilemektedir (Coltman, 1989: 226-227). Turizmin istihdam üzerindeki etkileri ise şöyle sıralanmaktadır (Kozak vd., 2009: 82):

- Turizm sektörünün içinde faaliyet gösteren işletmelerin kendi bünyelerinde çalışan sayılarını direk artırmaları sonucu oluşan doğrudan istihdam ile bölge kalkınmasına yardımcı olması,
- Turizmin direkt içerisinde yer almayan fakat ulaşım, eğlence, alışveriş merkezleri gibi yerlerde istihdamın artması sonucu oluşan dolaylı istihdamın bölge kalkınmasını etkilemesi,
- Bölge halkının elde ettikleri geliri yeniden harcamaları sonucunda market gibi iş imkânlarının artmasıyla elde edilen uyarılmış istihdamın bölge kalkınmasına etkisi.

2.6. Turizm Odaklı Bölgesel Gelişme Araçları

Bir bölgenin tarihi, kültürel ve doğal güzelliklere sahip olması turizm yönünden kalkınması için yeterli olmamakta, devreye pazarlama ve reklam da girmektedir. Nispeten gelişmemiş bölgelerde bu tanıtların yapılmasının yanı sıra gerekli tesis ve düzenlemeleri içeren projelerinde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu projeleri kapsayan bölgesel gelişme araçları, kültürel nitelik bakımından aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (DPT, 2005: 21):

- Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri; sergi, fuar gibi kültürel etkinliklerin gerçekleştirildiği bu yerler bulunduğu bölgeye ekonomik olarak getiri sağladığı gibi bölgenin dinamizmini de olumlu yönde etkilemektedir.
- Rekreasyon Parkları; bilimsel, kültürel, eğitim ve eğlence gibi pek çok amacı içinde barındıran bu parklar, yörenin kendi karakteristiğini yansıtmakta ve ziyaretçilerin o yörenin kültürünü tanınmasında etkili rol oynamaktadır.
- Alternatif Turizm; bölgenin kendine ait doğal ve tarihi kaynakların farklı eylem ve prosedürlerle özel turizm ürünlerine dönüştürülmesidir.
- Bölgesel Doğa Parkları; bölgelerin turizm faaliyetlerini zenginleştirmekte ve bulunduğu yöreyi çekici kılmaktadır.
- Kültür Merkezleri; bölgenin sahip olduğu kültürel değerlerin kullanılmasıdır. Müzeler örnek olarak verilebilir.

3. MARMARİS İLÇESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TURİZM POTANSİYELİ

Marmaris, turizm potansiyelinin yüksek olduğu Ege bölgesinin güneybatı kıyı kesiminde bulunmaktadır. Türkiye'nin önde gelen yatçılık merkezlerinden biri olan Marmaris, etrafının da çam ormanlarıyla çevrelenmiş olmasından dolayı halk arasında 'Yeşil Marmaris' olarak adlandırılmaktadır. Yüksek turizm potansiyelinden ötürü modern tesislere sahiptir. Bünyesinde pek çok kıyı ve körfez barındırmaktadır. Kültürel turizmde de birçok yapıya sahip olmakla birlikte çevresinde bulunan turizm merkezlerine yakınlığıyla da avantajlı konumda bulunmaktadır. Günübürlük tekne turları, Rodos adasına düzenli sefer imkânları, gece hayatı, alışveriş imkânları, düzenli dolmuş ve otobüs seferleri ile geniş ulaşım imkânları, mücevher, deri, kilim, halı gibi hediyelik eşyaların bulunabildiği turistik bir bölge olan Marmaris'te tarihsel turizm de ön plana çıkmaktadır. Başta Karia Uygarlığı gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmakla birlikte Marmaris Kalesi, antik şehirler ve kalıntıları görmek mümkündür. Ayrıca elverişli iklimi ve bitki örtüsü ile Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biridir.

Marmaris şehrinin konumlandığı yöre ilkçağlarda Physkos (Fiskos) olarak anılmıştır. Eski adı Physkos olan bu liman şehri Karia dilinde 'Doğa kenti' anlamına gelmektedir. Karyalıların Marmaris'i Fiskos diğeri bir deyişle doğa kenti olarak adlandırmasına gerekçe olarak bu şehrin doğanın bütün unsur ve güzelliklerini bünyesinde bulundurması gösterilmektedir (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

Marmaris'in günümüzde konumlandığı tepede ilk yerleşikleri olan Türkmen'ler tarafından, Bizans döneminde, mermer-şehri adıyla kurulduğu bilinmektedir. Yaptığı uluslararası mermer ticareti yoluyla altın çağını Menteşeoğulları döneminde yaşayan bu liman kenti o dönemde 'Mermeris' adıyla anılmıştır. Şehrin doğal felaketler, yağma ve talan yolu ile yok olan Fiskos'un rolünü Rodos'un fethine kadar sürdürdüğü bilinmektedir (SeturMarinas, 2017). Bugün, Anadolu'nun güneybatısında Muğla'nın güneyinde bir liman kenti olan Marmaris Muğla iline bağlı turistik bir ilçedir. Marmaris'in güney kısmında Akdeniz, batı tarafında Reşadiye Yarımadası ve Kerme Körfezi kuzeyinde Ula, doğu tarafında ise Balan Dağı, Günlük Tepeleri ve Karadağ bulunmaktadır (Kara, 2016: 585). Marmaris'in yüzölçümü 963,73 km² alan olup bu alanın %80'ini ormanlar, %5'ini tarım arazileri kaplamaktadır. Bunun yanında kıyı uzunluğu 451.72 km'dir. Öte yandan Marmaris ilçesi bağlı olduğu Muğla iline 52 km, Dalaman Havaalanı'na 90 km, Adnan Menderes Havaalanı'na da 280 km uzaklıktadır. Bunun yanında düzenlenen günübürlük seferlerle Yunanistan'ın Rodos Adası'na da ulaşım sağlanmaktadır(Marmaris Kaymakamlığı, 2018).

Muğla ilinin Marmaris ilçesi turistik arz kaynakları bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Bu zenginliğin önemli bölümüne Marmaris Ticaret Odası'nın stratejik planında yer verilmiştir. Marmaris Ticaret Odası'na göre Marmaris'in sahip olduğu turistik arz kaynakları doğal güzellikler, orman, deniz, iklim, Yunan adalarına yakınlık, ticari olanaklar, kıyıları boyunca deniz toplu taşımacılığının olması, ilçenin turizm çeşitlendirmesine uygunluğu, tarıma dayalı turizmde gelişme alanlarının olması, coğrafi konum olarak Ege ve Akdeniz'in kesiştiği yerde bulunması, yat turizmi açısından Türkiye'nin önemli destinasyonlarından biri olması, bölgenin kara - deniz - hava ulaşımına elverişli olması, temiz enerji kaynaklarının varlığı, yat imalatı ve ihracatının yapıyor olması, eğlence sektörünün gelişmiş olması, İçmeler mevkiindeki Ilıca suyu işletmesi gibi yeni projelerin üretilerek turizme katkı yapılması, yelken sporu ve mavi tur yatçılık sektörünün geliştiriliyor olması bunun yanında da Kale bölgesinin cazibe merkezi haline getirilmesi Marmaris'in sahip olduğu belli başlı arz kaynakları olarak sıralanabilmektedir (MTO, 2014:21).

Türkiye'nin önde gelen turizm bölgelerinden biri olan Marmaris'te 2006-2017 yılları arasında ziyaretçi sayısı ve turizm gelirleri Tablo 1'te gösterilmiştir.

Tablo 1. Marmaris'in 2006–2017 Yılları Arasındaki Turizm Gelirleri

Yıllar	Turizm Geliri (1000\$)	Ziyaretçi Sayısı
2006	18.593.951	23.148.669
2007	20.942.500	27.214.988
2008	25.415.067	30.979.979
2009	25.064.482	32.006.149
2010	24.930.997	33.027.943
2011	28.115.692	36.151.328
2012	29.007.003	36.463.921
2013	32.310.424	39.226.226
2014	34.305.904	41.415.070
2015	31.464.777	41.617.530
2016	22.107.440	31.365.330
2017	26.283.656	38.620.346

Kaynak: TÜİK, 2018.

Kitle turizminin hâkim olduğu günümüzde turizm faaliyetleri giderek artmakta ve buna paralel olarak turizm gelirleri de artmaktadır. Artan turizm potansiyeline karşın Marmaris bu potansiyeli taşıyabilecek konaklama olanaklarına sahiptir (Bostan vd., 2013: 713).

Veriler incelendiğinde yüksek turizm potansiyeline sahip olan Marmaris, uluslararası anlamda Türkiye’de turizm hareketinin en yoğun olduğu bölgelerden biri olmaktadır. En fazla yaz aylarında turist çeken bölgeye ziyaretçiler kara ve hava yolu ile gelmeyi tercih etmektedirler. Bölgeyi tercih eden ziyaretçiler ise en çok İngiltere sonra Hollanda, Rusya, Almanya, Fransa şeklinde sıralanmaktadır (Bostan vd., 2013: 714).

Ziyaretçilerin bu bölgeye gelmesinde 5 önemli faktör göze çarpmaktadır. Bunlar yaş, gelir seviyesi, eğitim seviyesi, destinasyon fiyatları ve kültürel yapısıdır. Bu nedenle daha yüksek yaşam standartlarına sahip AB ülkelerinin Marmaris’i tercih ettikleri gözlemlenmiştir (Uzun ve Avcı, 2007: 109).

Marmaris’te 3, 4 ve 5 yıldızlı otellere bakıldığında 69 tanesi Turizm Bakanlığı işletme belgeli, 3 tanesi tatil köyü olmak üzere toplamda 72 tane otel olduğu görülmektedir. Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre araştırılan kategorideki otellerin toplam oda sayısı 12206, yatak sayısı ise 25233 olarak kayıtlara geçirilmiştir. İşletme belgeli otellerin yanı sıra yatırım belgeli oteller de görülmektedir. Bu otellerin de 3 - 4 ve 5 yıldızlı olanları toplamda 16 tanedir (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstatistikleri, 2017)

4. MARMARİS İLÇESİNDE YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI

Bu bölümde Marmaris ilçesinde otel yöneticilerine uygulanan anket ve analiz sonuçları hakkında bilgi verilmektedir. Öncelikle araştırmanın yöntemi ve otellerin genel profilleri hakkında tanımlayıcı istatistiklere yer verilecektir. Ardından elde edilen sonuçlara göre oluşturulan hipotezler çapraz tablolar analizi ile ayrı ayrı test edilecektir.

4.1. Araştırmanın Yöntemi ve Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın kapsamını Marmaris’te bulunan 3,4 ve 5 yıldızlı oteller oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü verilerinden ulaşılmıştır. 2018 yılı verileriyle Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü verilerine göre ilçede 3, 4 ve 5 yıldızlı 88 otelin bulunduğu belirlenmiştir. İlçede bu statüde bulunan 88 otelin 55’i ile görüşülmüştür. Anket çalışması yapılırken Marmaris’te bulunan otel yöneticileri ve yetkilileri ile yüz yüze görüşülmüştür. 33 sorudan oluşan anketin ilk bölümünde işletmenin genel yapısına yönelik sorular sorulurken ikinci bölümde Marmaris turizmüne yönelik otel işletmeleri algısını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Bazı sorularda birden fazla cevap işaretlenebilirken bazı sorular evet-hayır gibi iki şıktan oluşmaktadır (Durgun, 2006: 150-156). Marmaris’e uygulanan anketin değerlendirmesinde SPSS-24 programı kullanılmıştır ve sonuçlar tanımlayıcı istatistikler ve çapraz tablolar ağırlıklı olarak incelenmiştir.

Uygulanan anket sonuçlarına bakıldığında son 5 yıl içinde kurulan otel yüzdesinin %23.3, 6–10 yıl aralığında %21.5, 11–15 yıl aralığında %9, 16–20 yıl aralığında %21.5 ve 21 yıl ve üzerinde ise %39.5 olduğu saptanmıştır. Uygulanan anket verilerine göre otellerin ortalama kuruluş tarihi 2003 olarak belirlenmiştir.

Anket sonucunda Marmaris'te faaliyet gösteren otellerin 43 tanesinin sezonluk olduğu, sadece 11 otelin tüm yıl hizmet verdiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum da Marmaris'te deniz-kum-güneş turizminin egemen olduğunu kanıtlamaktadır. Son 5 yıl içinde kurulan tesislerde konaklayan turist sayısı ele alındığında sadece %20 oranında konaklayan yabancı turist sayısında artış eğilimi görülmektedir.

Otellerin çalıştırdığı personel sayısına bakıldığında 11-20 arası personel çalıştıran otel sayısı 7, 21-30 arası personel çalıştıran otel sayısı 14, 30 ve üstünde personel çalıştıran otel sayısı da 34 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında dikkat çeken husus ise Marmaris'te anket uygulanan 55 otelden hiçbirisi 0-10 arası personel çalıştırmamaktadır.

Turistlerle doğrudan iletişimde olan resepsiyonistlerin eğitim seviyeleri incelendiğinde %49'unun lise mezunu ve %45'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Otellerde çalışan diğer personelin eğitim durumlarına genel olarak bakıldığında sırasıyla kat görevlilerinin %49,45 ilkökul ve %36,64 ortaokul mezunu olduğu, mutfak görevlilerinin %23,45 ilkökul, %17,73 ortaokul, %46,64 lise, %10,36 üniversite mezunu olduğu, servis elemanlarının %50,45 gibi büyük çoğunluğunun lise mezunu, %26,82'sinin üniversite mezunu olduğu, diğer birimlerde çalışan personelin ise yine %47,27 gibi büyük çoğunluğunun lise mezunu iken %32,36'sının üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında otellerde daha çok lise mezunu personel çalıştırıldığı göze çarpmaktadır. Özellikle mutfak, servis ve resepsiyonda istihdam edilenlerin büyük çoğunluğunun lise mezunu olması bu alanlarda personel seçiminde turizm meslek lisesi mezunu olanların öncelikli olduğunu gösterebilir. Aynı zamanda servis elemanı ve resepsiyonda istihdam edilen personellerden üniversite okuyanların da sayısı dikkat çekicidir. Yüz yüze yapılan görüşmelere göre bu pozisyonlarda çoğunluğu Marmaris ve çevresi olmak üzere diğer illerden tatil dönemlerinde çalışmaya gelen üniversite öğrencilerinin çalıştığı söylenebilir. Bu kitlenin Haziran - Temmuz - Ağustos gibi yüksek sezonda çalışıp Marmaris'te turizmin düşüşe geçtiği Eylül ayında işlerinden ayrılarak yaz tatillerinde ekonomik kazanç sağladıkları görülmektedir.

İlkökul ve ortaokul mezunu olarak çalışanların genel olarak kat görevlisi olması ve bu alanlarda pek fazla kalifiye işgücüne ihtiyaç duyulmaması ile Marmaris ve çevresinde yaşayan birçok işsiz kadının mevsimlik olarak bu alanlarda istihdam edilmesine olanak sağlanmaktadır.

Otellerde çalışan personelin yabancı dil durumu incelendiğinde, 55 otelin hepsinde İngilizce konuşan personel bulunurken bu otellerin 33'ünde Almanca, 38'inde Rusça ve 19'unda da diğer herhangi bir dili bilen personel bulunmaktadır. Otellerde İngilizce konuşan personel sayısı minimum 3 kişi iken maksimum 250 kişidir. Ortalama olarak İngilizce konuşan personel sayısı 55 otelde 32,82 kişidir. Otellerde Almanca konuşan personel sayısı minimum 0 kişi iken maksimum 15 kişi olarak görülmektedir. Ortalama olarak Almanca konuşan kişi sayısı otel başına 2,24 kişidir. Rusça konuşan personel sayısına bakıldığında minimum 0 kişi iken maksimum 50 kişi olarak görülmektedir. Ortalama olarak bakıldığında ise otel başına 3,51 kişi düşmektedir. Diğer dilleri konuşan personel sayısı minimum 0 iken maksimum 30 kişidir ve otel başına ortalama 1,82 kişi düşmektedir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Yabancı Dil Bilen Personel Sayısı

	Minimum	Maksimum	Ortalama
İngilizce Bilen Personel Sayısı	3	250	32,82
Almanca Bilen Personel Sayısı	0	15	2,24
Rusça Bilen Personel Sayısı	0	50	3,51
Diğer Dilleri Bilen Personel Sayısı	0	30	1,82

Otellerde çalışan personelin yıl boyu istihdam durumu ele alındığında 55 otelden hiçbirisi tüm personelini yıl boyu çalıştırmamaktadır. Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere resepsiyon pozisyonunda 21 otel, temizlikçi pozisyonunda 18 otel, rehber pozisyonunda 3 otel, idari pozisyonunda 54 otel, servis pozisyonunda 13 otel, mutfak pozisyonunda 18 otel, teknik servis pozisyonunda 4 otel ve diğer pozisyonunda ise 24 otel personelini yıl boyu çalıştırmaktadır.

Tablo 3. Otellerde Yıl Boyu İstihdam Edilen Departmanların Otel Bazında Sayısı

	Çalıştıran Otel	Çalıştırmayan Otel
Resepsiyon	21	34
Temizlikçi	18	37
Rehber	3	52
İdari	54	1
Servis	13	42
Mutfak	18	37
Teknik Servis	47	8
Diğer	24	31

Tesislere gelen turistlere yönelik tutundurma ve tanıtım faaliyetlerine bakıldığında 54 otelde tutundurma ve tanıtım faaliyeti yapılırken sadece 1 otelde bu faaliyetlerin yapılmaması dikkat çekicidir.

Tutundurma ve tanıtım faaliyetlerinde kullanılan araçlara bakıldığında işletmecilerin %65,5'i promosyon ürünlerini kullanırken %34,5'i bu seçeneği kullanmamaktadır. İnternet ve medya araçlarının kullanımına bakıldığında otellerin %96,4'ünün yani 53 otelin bu aracı kullandığı dikkat çekmektedir. Reklam ve halkla ilişkiler aracını da yine otellerin %65,5'i kullanırken %34,5'i bu aracı kullanmamaktadır.

Otellerde gelen turistlerin ortalama konaklama süresi incelendiğinde genellikle 1 hafta konaklama yapıldığı görülmektedir. Bir ve üç gece konaklamalar ise çok nadir görülmektedir. Bu durum Marmaris'e gelen turistlerin paket turlarla 1 hafta veya 10 günlüğüne geldiğini göstermektedir. Aynı zamanda Marmaris'te anket uygulanan otellerin hepsi tatil sistemi uygulamaktadır. Bu hususta dikkati çeken, anket uygulanan otellerden sadece 2 tanesinde her şey dâhil sisteminin uygulanmamasıdır.

Tesislerde konaklayan turistlerin Marmaris'e geliş amaçları incelendiğinde, çoklu seçim yapabilecekleri bu alanda, öncelikle turistlerin %100'ünün eğlence-dinlenme amacı ile geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra %15 gibi çok az bir kesimin eğlence dinlenmeye ek olarak iş için geldiğini, %7'sinin kültür, %4'ünün sağlık ve %2'sinin spor amaçlı geldiği görülmektedir. Böyle bir sonucun çıkmasına kuşkusuz Marmaris'in uzun plajları ile deniz-kum-güneş turizmüne olanak sağlaması ve bölgede eğlence sektörünün gelişmiş olması neden olmaktadır.

Otellerin seyahat acentesi ile çalışma durumu analiz edildiğinde ise anket uygulanan tesislerin hepsinin hem yerli hem de yabancı birçok seyahat acentesi ile çalıştığı görülmektedir. Oteller işbirliği içinde oldukları seyahat acentelerinin başlıcalarını; Tui, Corendon, Thomas Cook, Anex, Intourist, JollyTour, Lemar, Jet2holidays, Anı Tur olarak sıralamışlardır.

4.2. Otel İşletmelerinin Marmaris Turizmine ve Yerel Kalkınmaya Yönelik Algıları

Anketin ikinci bölümünde otel yöneticilerinin Marmaris turizmine ve yerel kalkınmaya yönelik tespitlerini incelemek amacıyla sorular sorulmuştur. Yöneticilerden alınan bilgilere göre, Marmaris'te turistlerin beklenti ve memnuniyet durumlarını öğrenmeye yönelik, 52 otel kendi anket çalışmaları ve araştırmalarını yaparken sadece 3 otel bu konuyla ilgili herhangi bir girişimde bulunmadığını beyan etmiştir. Yöneticilerin topladığı bilgilere göre Marmaris'e gelen turistlerin memnuniyetsizlikleri %41,8 kalifiye eleman yetersizliğinden, %29,1 eğlence ünitelerinin yetersizliğinden, %9,1 çevre düzensizliğinden, %5,5 ulaşım zorluklarından, %12,7 konaklama tesislerinin yetersizliğinden ve %58,2 diğer konulardan kaynaklanmaktadır. Çıkan sonuçlara bakıldığında turistlerin en fazla kalifiye eleman yetersizliğinden rahatsız oldukları ortaya çıkmaktadır.

Turizmin ekonomiye katkısı otel yöneticilerine uygulanan ankette beş ayrı alanda incelenirken bunlar; istihdam, döviz girişi, tanıtım, dolaylı istihdam ve dolaylı üretim artışını kapsamaktadır. Otel yöneticilerinin çoklu işaretleme yapabilecekleri bu soruda yöneticilere göre turizmin ülke ekonomisine en çok katkı yaptığı alanın %98,2 ile döviz girişi olduğu görülmektedir. Yine otel yöneticilerinin çoğu turizmin %87,3 ile tanıtıma, %94,5 ile istihdama, %74,5 ile dolaylı istihdama ve %70,9 ile de dolaylı üretim artışına etki ettiğini savunmaktadırlar. Marmaris'te turistlerin en çok hangi alanlara harcama yaptığı incelendiğinde, %74,5 ile konaklama en çok harcama yapılan alan olarak dikkat çekmektedir. Turizmin Marmaris'in gelişimine katkısı anket uygulanan tüm otel yöneticileri tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Yöneticilerin çoğu turizmin Marmaris'in tanıtımı ve reklamında, ilçedeki istihdam ve gelir artışında etkisi olduğunu savunmaktadırlar. Yine Marmaris'teki otel yöneticilerinin büyük

çoğunluğu ilçede turizmin gerekli tanıtım ve yatırımların yapılmamasından dolayı yeterli seviyede gelişmediğini belirtmektedirler. Çevre illerin Marmaris turizmine etkisi incelendiğinde otel yöneticilerinin büyük kısmının bu konuda olumsuz görüş bildirdiği görülmektedir.

Anket uygulanan otel yöneticilerinin görüşlerine göre Marmaris'te geliştirilebilecek alternatif turizm türleri Tablo 4'te gösterilmiştir. Tabloya göre Marmaris'te %74,5 oranla gençlik ve spor turizminin geliştirilebileceği gösterilirken %3,6 gibi çok küçük oranla inanç turizminin geliştirilebileceği görülmektedir.

Tablo 4. Marmaris'te Geliştirilebilecek Alternatif Turizm Türleri

Alternatif Turizm Türleri	Evet	Hayır
İnanç Turizmi	%3,6	%96,4
Yayla Turizmi	%7,3	%92,7
Gençlik ve Spor Turizmi	%74,5	%25,5
Su Sporları	%61,8	%38,2
Eko Turizm	%49,1	%50,9
Mesire Yerleri	%20	%80
Yamaç Paraşütü	%16,4	%83,6
Diğer	%25,5	%74,5

Otel yöneticileri Marmaris'in kalkınmasında en önemli gelir kaynağını %100 turizm olarak göstermektedirler. Bunun yanında tarım - hayvancılığın önemi %1,8 gibi çok düşük gösterilirken yöneticilerin sanayi sektörü ve diğer sektörlerin ilçe ekonomisine katkısının olmadığını belirtmişlerdir. Böyle bir sonucun çıkmasında Marmaris'te sanayi anlamında herhangi bir kurumsal firmanın olmaması etkilidir. Turizmin Marmaris'in kalkınmasındaki fayda ölçeğine bakıldığında otel yöneticilerinin %71,4'ü faydalı olarak gösterirken %26,8'i yatırım yapılırsa daha da faydalı olacağını savunmaktadır.

Öte yandan yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmaları incelendiğinde, 47 otel (%85,45) Marmaris'teki yerel yönetimlerin çalışmalarının yetersiz olduğunu belirtirken 8 otel (%14,55) turizm konusunda yerel yönetimlerin çalışmalarının yeterli olduğunu belirtmiştir. Yerel yönetimlerin yetersizliğini savunan 47 otel genel olarak tanıtım ve reklamın yeterli düzeyde yapılmaması, denetimde eksikliklerin olması diğer bir deyişle ruhsatsız mekânların olması, kaçak işçi çalıştırılması, altyapı ve üstyapı çalışmalarının eksikliği, şehir planlamasındaki eksikliklerdeki yetersizliği belirtmişlerdir.

Marmaris'te turizmin zayıf yönleri incelendiğinde en önemlileri %72,7 ile tanıtım ve pazarlamanın yetersizliği, %69,1 ile yetişmiş insan kaynağının yetersizliği, %67,3 ile konaklama ve yeme - içme tesislerinin yetersizliği ve kalite düşüklüğü, %60 ile turizm işletmeciliğinin yetersiz olması, %38,2 ile destek ve teşviklerin yokluğunun yanı sıra %32,7 ile tesislerdeki düşük doluluk oranı olarak göze çarpmaktadır. Marmaris turizminin diğer zayıf yönlerini ise %18,2 ile yol standartlarının düşüklüğü ve tur organizasyonlarının yetersizliği, %12,7 ile tarihi eserlerin yeterince muhafaza edilmemesi ve son olarak %7,3 ile turistik ürün arzının yetersiz olması olarak sıralamak mümkündür (bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Marmaris Turizminin Zayıf Yönleri

Zayıf Yönler	Evet	Hayır
Turizm İşletmeciliğinin Yetersizliği	%60	%40
Yetişmiş İnsan Kaynağının Yetersizliği	%69,1	%30,9
Tesislerdeki Düşük Doluluk Oranı	%32,7	%67,3
Turistik Ürün Arzının Yetersizliği	%7,3	%92,7
Tanıtım ve Pazarlamanın Yetersizliği	%72,7	%27,3
Tarihi Eserlerin Yeterince Muhafaza Edilememesi	%12,7	%87,3
Yol Standartlarının Düşüklüğü ve Tur Organizasyonlarının Yetersizliği	%18,2	%81,8
Destek ve Teşviklerin Yokluğu	%38,2	%61,8
Konaklama ve Yeme İçme Tesislerinin Yetersizliği	%67,3	%32,7

Marmaris turizminin en güçlü yanı çok özel bir coğrafi konuma sahip olmasıdır. Marmaris güney ege kıyısında konumlanan bir sahil kenti olması nedeni ve uzun plajları bünyesinde barındırmasıyla yılın 6 ayı turizm faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Anket uygulanan otel yöneticilerine göre de %98,2 ile coğrafi konum avantajı Marmaris'in en güçlü yönü olarak belirlenmiştir. Marmaris turizminin diğer güçlü taraflarını ise

önem sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür; zengin tarihi dokusu ve yüksek kültür varlığı, ana pazara yakınlığı, endemik bitki örtüsüne sahip olması, diğer turizm avantajları, kaplıcalara yakınlığı, yolların kesişme noktasında yer alması ve şehirde üniversitenin varlığı (bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Marmaris Turizminin Güçlü Yönleri

Güçlü Yönleri	Evet	Hayır
Coğrafi Konum	%98,2	%1,8
Zengin Tarihi Dokusu Ve Yüksek Kültür Varlığı	%34,5	%65,5
Üniversitenin Varlığı	%5,5	%94,5
Yolların Kesişme Noktasında Olması	%12,7	%87,3
Endemik Bitki Örtüsüne Sahip Olması	%23,6	%76,4
Kaplıcalara Yakın Olması	%12,7	%87,3
Ana Pazara Yakın Olması	%25,5	%74,5
Diğer	%20	%80

Marmaris turizminin sahip olduğu fırsatları analiz edildiğinde en önemli fırsatın %90,9 oranla Ege Bölgesi'nin çekiciliği olduğu belirtilmiştir. Ege bölgesinin sahip olduğu iklim, doğal güzellikler ve bölgede ulaşım sorununun olmaması bu sonucun ortaya çıkmasında etkin rol oynamaktadır. Diğer turizm fırsatlarını ise anket uygulanan otel yöneticilerinin verdiği cevaplar sonucu çıkan önem derecelerine göre şu şekilde sıralamak mümkündür; alternatif turizm türleri için şehrin potansiyel yüksekliği, diğer turizm fırsatları, zengin tarih ve kültürel varlıklar fırsatı ve son olarak ilçede bulunan MYO'da turizm bölümünün olması şeklindedir (bkz Tablo 7).

Tablo 7. Turizm Fırsatları

Fırsatlar	Evet	Hayır
Alternatif Turizm Türleri İçin Potansiyel Yükseklik	%58,2	%41,8
Zengin Tarihi ve Kültürel Varlıklar Fırsatı	%18,2	%81,8
MYO' da Turizm Bölümünün Olması	%14,5	%85,5
Ege Bölgesinin Çekiciliği	%90,9	%9,1
Diğer	%20	%80

Marmaris turizmini tehdit eden unsurlar analiz edildiğinde, ilçedeki plansız yapılaşmanın %78,2 gibi büyük bir oranla şehri tehdit ettiği görülmektedir. Aynı zamanda %69,1 oranla çevre sorunlarının ortadan kaldırılmaması, %61,8 oranla altyapı eksikliği ve tesislerin yetersizliği Marmaris'i tehdit eden en önemli sorunlardır. Bu temel sorunlara ek olarak çevre illerdeki turizm imkânlarının yüksek olması, tarihi yapıların yeteri kadar korunmaması ve diğer faktörler Marmaris'i tehdit eden unsurlar olarak sıralanabilmektedir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8. Tehdit Unsurları

Tehditler	Evet	Hayır
Tarihi Yapıların Yeteri Kadar Korunmaması	%23,6	%76,4
İlçedeki Plansız Yapılaşma	%78,2	%21,8
Çevre İllerdeki Turizm İmkânlarının Yüksek Olması	%23,6	%76,4
Çevre Sorunlarını Ortadan Kaldırılmaması	%69,1	%30,9
Altyapı Eksikliği ve Tesis Yetersizliği	%61,8	%38,2
Diğer Faktörler	%9,1	%90,9

4.3. Marmaris Turizmine Yönelik Negatif Algıların Kaynakları Üzerine Analizler

Çalışmada otel yöneticilerinin beyanlarına ve anket sonuçlarına göre Marmaris turizmine yönelik elde edilen negatif algıların kaynakları üzerine 7 hipotez oluşturulmuştur. Hipotezler çapraz tablolar aracılığıyla test edilmiştir. Oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

Hipotez 1: Bölgede turizmin gelişmesi için yerel yönetimlerden ziyade turizm sektörüne gönül vermiş özel teşebbüs ön plana çıkmaktadır.

Hipotez 2: Marmaris turizmindeki kalifiye eleman yetersizliği sektördeki turizm işletmeciliğinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Hipotez 3: Marmaris turizmindeki kalifiye eleman yetersizliği Marmaris'te yetişmiş insan kaynağının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Hipotez 4: Marmaris'te turistlerin bölgeye has olarak üretilen hediyelik eşyalara harcama yapmasında bölgedeki zengin tarihi ve kültürel varlıkların etkisi yoktur.

Hipotez 5: Marmaris turizminde tanıtım ve pazarlamanın yetersizliğinden dolayı son 5 yılda otellerde konaklayan turist sayısında artış eğilimi yoktur.

Hipotez 6: Marmaris turizmindeki plansız yapılaşma, ilçedeki yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Hipotez 7: Marmaris turizmini çevre sorunlarının ortadan kaldırılmaması durumunun tehdit etmesi yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Marmaris'teki tesislerin turistleri ağırlama konusundaki yeterliliği ve yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmaları birbiriyle kıyaslandığında, tesis yeterliliği konusunda 19 otelin yetersiz cevabına karşın 36 otelin yeterli cevabıyla göze çarpmaktadır (bkz. Tablo 9). Yüzdeliğe vurulduğunda ise %65 yeterli cevabı verilmiştir. Yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarına bakıldığında ise otellerin 47'si yetersiz cevabı vermesine karşın 8 otel yeterli cevabı vermiştir. Yüzdelik dilimlerle gösterildiğinde %85 oranla yerel yönetimlerin çalışmaları yetersiz görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak bölgede turizmin gelişmesinde yerel yönetimlerin desteğinden ziyade özel teşebbüslerin girişimleri ön plana çıkmaktadır denilebilir.

Tablo 9. Hipotez 1 Analizi

Marmaris'teki Tesislerin Turistleri Ağırlama Konusundaki Yeterliliği * Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları Çapraz Analiz Tablosu		Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları		
		Yetersiz	Yeterli	Toplam
Marmaris'teki Tesislerin Turistleri Ağırlama Konusundaki Yeterliliği	Yetersiz Sayı	18	1	19
	Yetersiz Yüzdellik	%94.7	%5.3	% 100
	Yeterli Sayı	29	7	36
	Yetersiz Yüzdellik	%80.6	%19.4	% 100
	Toplam Sayı	47	8	55
	Toplam Yüzdellik	%85.5	%14.5	% 100

Marmaris turizmindeki kalifiye eleman yetersizliği ile ilçedeki turizm işletmeciliğinin yetersizliği kıyaslandığında otel yöneticilerinin %42'si kalifiye eleman yetersizliğinden kaynaklanan şikâyetlerin olduğunu belirtirken %60'ı turizm işletmeciliğinin yetersiz olduğunu savunmaktadır (bkz. Tablo 10). Bu oranlara istinaden sektördeki kalifiye eleman yetersizliğinin sebeplerinden birinin turizm işletmeciliğinin yetersiz olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 10. Hipotez 2 Analizi

Şikâyetlerin Kalifiye Eleman Yetersizliği Üzerine Olması * Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Turizm İşletmeciliğinin Yetersiz Olması Çapraz Analiz Tablosu		Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Turizm İşletmeciliğinin Yetersiz Olması		
		Hayır	Evet	Toplam
Şikâyetlerin Kalifiye Eleman Yetersizliği Üzerine Olması	Hayır Sayı	16	16	32
	Hayır Yüzdellik	%50	%50	% 100
	Evet Sayı	6	17	23
	Evet Yüzdellik	%26,1	%73,9	% 100
	Toplam Sayı	22	33	55
	Toplam Yüzdellik	%40	%60	% 100

Marmaris turizminde kalifiye eleman yetersizliği ile ilçenin zayıf yönü olarak belirtilen yetişmiş insan kaynağı yetersizliği kıyaslandığında anket uygulanan otel yöneticilerinin %42'si müşterilerinden kalifiye eleman yetersizliği üzerine şikâyetler aldıklarını belirtmektedir (bkz. Tablo 11). Otel yöneticilerinin %69,1'i Marmaris'in turizmdeki zayıf yönünün yetişmiş insan kaynağının yetersiz olduğunu savunmaktadır. Bu oranlara istinaden

Marmaris'in zayıf yönü olan yetişmiş insan kaynağı yetersizliğinin turistlerin kalifiye eleman yetersizliği konusundaki şikâyetlerinin ana sebebi olduğu söylenebilir.

Tablo 11. Hipotez 3 Analizi

Şikâyetlerin Kalifiye Eleman Yetersizliği Üzerine Olması * Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Yetişmiş İnsan Kaynağının Yetersiz Olması Çapraz Analiz Tablosu	Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Yetişmiş İnsan Kaynağının Yetersiz Olması			
	Hayır	Evet	Toplam	
Şikâyetlerin Kalifiye Eleman Yetersizliği Üzerine Olması	Hayır Sayı	12	20	32
	Hayır Yüzdeleri	%37,5	%62,5	%100
	Evet Sayı	5	18	23
	Evet Yüzdeleri	%21,7	%78,3	%100
	Toplam Sayı	17	38	55
	Toplam Yüzdeleri	%30,9	%69,1	%100

Marmaris turizmde turistlerin harcama yaptığı alanlardan hediyelik eşya ile ilçenin tarihi ve kültürel varlıkları fırsatı kıyaslandığında otel yöneticilerinin %40'ı turistlerin hediyelik eşya üzerine harcama yaptığını belirtirken Marmaris'in zengin tarihi ve kültürel varlıkları fırsatı olduğunu belirten otel yöneticisi sayısı yalnızca %18,2 olarak göze çarpmaktadır (bkz. Tablo 12). Bu bilgilerden yola çıkılarak Marmaris'in sahip olduğu zengin tarihi ve kültürel varlıkları fırsatının turistlerin hediyelik eşya satın alma talebine etkisi olmadığı söylenebilir.

Tablo 12. Hipotez 4 Analizi

Turistlerin En Çok Hediyelik Eşya Üzerine Harcama Yaptığı * Marmaris'in Zengin Tarihi ve Kültürel Varlıkları Fırsatı Çapraz Analiz Tablosu	Marmaris'in Zengin Tarihi ve Kültürel Varlıkları Fırsatı			
	Yoktur	Vardır	Toplam	
Turistlerin En Çok Hediyelik Eşya Üzerine Harcama Yaptığı	Hayır Sayı	31	2	33
	Hayır Yüzdeleri	%93,9	%6,1	%100
	Evet Sayı	14	8	22
	Evet Yüzdeleri	%63,6	%36,4	%100
	Toplam Sayı	45	10	55
	Toplam Yüzdeleri	%81,8	%18,2	%100

Marmaris turizmde tanıtım ve pazarlama durumu ile son 5 yılda ilçede konaklayan turist sayısındaki artış eğilimi kıyaslandığında otel yöneticilerinin %72,7'sinin tanıtım ve pazarlamanın yetersizliğini savunduğu görülürken %80'i de son 5 yılda otellerde konaklayan turist sayısında artış eğilimi olmadığını belirtmiştir (bkz. Tablo 13). Bu bilgilerden yola çıkılarak Marmaris turizmdeki tanıtım ve pazarlama yetersizliğinden dolayı tesislerde konaklayan turist sayısında artış eğiliminin olmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 13. Hipotez 5 Analizi

Yabancı Turist Sayısında Artış Eğilimi Durumu * Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Tanıtım ve Pazarlamanın Yetersiz Olduğu Çapraz Analiz Tablosu	Marmaris'in Turizmdeki Zayıf Yönünün Tanıtım ve Pazarlamanın Yetersiz Olduğu			
	Hayır	Evet	Toplam	
Yabancı Turist Sayısında Artış Eğilimi Durumu	Artış Yok Sayı	11	33	44
	Artış Yok Yüzde	%25	%75	%100
	Artış Var Sayı	4	7	11
	Artış Var Yüzdeleri	%36,4	%63,6	%100
	Toplam Sayı	15	40	55
	Toplam Yüzdeleri	%27,3	%72,7	%100

Marmaris turizmde ilçedeki plansız yapılaşma durumu ve yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarını kıyaslandığında otel yöneticilerinin verdiği cevaplara göre Marmaris turizmini plansız yapılaşmanın tehdit etmesi %78,2 gibi yüksek bir orana karşılık gelirken yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliği de yapılan analizde %85 olarak belirlenmiştir (bkz. Tablo 14). Elde edilen bu bilgilerden hareketle Marmaris

turizmdeki plansız yapılaşma ilçedeki yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 14. Hipotez 6 Analizi

Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları * Marmaris Turizmini Plansız Yapılaşmanın Tehdit Etmesi Çapraz Analiz Tablosu		Marmaris Turizmini Plansız Yapılaşmanın Tehdit Etmesi		
		Hayır	Evet	Toplam
Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları	Yetersiz Sayı	9	38	47
	Yetersiz Yüzdeler	% 19,1	% 80,9	% 100
	Yeterli Sayı	3	5	8
	Yeterli Yüzdeler	% 37,5	% 62,5	% 100
	Toplam Sayı	12	43	55
	Toplam Yüzdeler	% 21,8	% 78,2	% 100

Marmaris'te çevre sorunlarının ortadan kaldırılmaması sorunu ile yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliği kıyaslandığında otel yöneticilerinin verdiği cevaplara göre çevre sorunlarının ortadan kaldırılmaması durumunun %69,1 oranla ilçeyi tehdit ettiği görülürken yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliği de %85 olarak belirlenmiştir (bkz. Tablo 15). Belirlenen bu oranlara istinaden çevre sorunlarının giderilmemesi yüzünden turizmi tehdit etmesi yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır denilebilir.

Tablo 15. Hipotez 7 Analizi

Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları * Marmaris Turizmini Çevre Sorunlarının Ortadan Kaldırılmaması Durumunun Tehdit Etmesi Çapraz Analiz Tablosu		Marmaris Turizmini Çevre Sorunlarının Ortadan Kaldırılmaması Durumunun Tehdit Etmesi		
		Hayır	Evet	Toplam
Yerel Yönetimlerin Turizm Konusundaki Çalışmaları	Yetersiz Sayı	13	34	47
	Yetersiz Yüzdeler	% 27,7	% 72,3	% 100
	Yeterli Sayı	4	4	8
	Yeterli Yüzdeler	% 50	% 50	% 100
	Toplam Sayı	17	38	55
	Toplam Yüzdeler	% 30,9	% 69,1	% 100

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bölgeler arasındaki farklılıklar temelde coğrafi faktörler, ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel farklılıklardan oluşmaktadır. Bölgelerin sahip olduğu yer altı kaynakları, yer üstü zenginlikleri, iklimi, yer şekilleri, ulaşım imkânları gibi coğrafi faktörler bölgesel kalkınmada ana etkidir. Çünkü bölgelere yapılan yatırımları bu faktörler etkilemektedir. Bir bölge yer altı kaynakları bakımından zenginse oraya madencilik ile ilgili yatırımlar yapılırken, deniz kıyısında bulunup sıcak iklimi de sahip olduğu takdirde turizm odaklı yatırımlar yapılacaktır. Yatırımların belli alanlara yapılması bölgesel dengesizliği doğurmaktadır. Bunun yanında bir bölgeye yapılan yatırımların karşılığının alınmaması yine bölgesel farklılıklara yol açacaktır. Bu çerçevede bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmiştir.

Ülkemizde de bölgeler arası dengesizlikler zaman zaman geliştirilen politikalarla giderilmek istenmiş ve bölgelerin gelişimsel süreçleri arasındaki fark en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Planlı dönem öncesi ve sonrası diye ayrılan süreçte kalkınma planları bu politikaların temelini oluşturmuştur.

Kalkınma planları ve diğer uygulamaların yetersiz kaldığı noktada ise bölgelerin kendi iç dinamikleri devreye girmiş, sanayi ve tarım bölgeleri kendi potansiyellerini kullanarak gelişimini sürdürmüştür. Fakat bu potansiyellere sahip olmayan bölgelerde ise bacasız fabrika olarak adlandırılan turizmin önemi daha da artmıştır. Turizm diğer sektörlerle iç içe olması ve doğrudan ya da dolaylı pek çok alanı etkilemesiyle ülke ve bölgeler için vazgeçilmez bir sektör olmuştur.

Kitle hareketlerinin hız kazanması ve ulaşım imkânlarının artmasıyla turizm hareketleri önemli ölçüde artmış, ülkelerin ekonomik bakımdan kayda değer getirisiyle pastada önemli bir paya sahip olan turizm sektörü kendine has politikalar üretilmesini zorunlu kılmıştır.

Gerekli fizibilite çalışmaları yapıldığında uygulanan politikaların verimi artırdığı gözlemlenmekle beraber bölgenin turizm potansiyelini uygun biçimde değerlendiremeyen projelerin de bölgeyi geriye götürmesi muhtemeldir.

Ülkemiz için yerel ve bölgesel kalkınmada kayda değer bir öneme sahip olan turizm sektörü gelişme gösterdiği bölgeleri sosyal, kültürel, çevresel, ekonomik alanlarda ve istihdam alanında etkilemektedir. Bölgenin kültürünü pazarlaması, bölgede çevre bilincinin oluşması ve gerek ekonomi gerek sosyal açıdan pek çok avantajı kapsayan turizm sektörü, halkın başkalarıyla etkileşimde olması ve kendilerine ürünlerini satmak için birçok fırsat sunması gibi aksiyonlar doğru zamanda ve doğru yerde uygulandığında turizmin bölgeyi kalkındırmaması için hiçbir neden görülmemektedir. Ülkemizde artmakta olan turizm hareketlerinden dolayı çeşitli bölgelerde turizm tesislerinin artırılması hedeflenmekte ve turizm potansiyelinin en efektif biçimde değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Çalışmamızın konusu olan Marmaris bölgesinin ise bulunduğu coğrafi konum, iklimi, doğal güzellikleri, eğlence merkezleri, yat limanı gibi pek çok avantajı bünyesinde bulundurması sayesinde değerlendirilmesi gereken potansiyellerin belirli plan ve program dâhilinde uygulamaya konulduğu takdirde bölgenin kalkınmasında en önemli etken olan turizmin daha da gelişerek ülke kalkınmasına da yaptığı pozitif etkinin artırılabilceği kaçınılmaz bir sonuçtur.

Bu kapsamda Marmaris turizminin sorunlarının ortaya konulması açısından 7 tane hipotez üretilmiş olup ilçedeki 3, 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticilerine anket uygulanmıştır. Bu bağlamda incelenen birinci hipotezde bölgede turizmin gelişmesi için yerel yönetimlerden ziyade turizm sektöründe faaliyet gösteren özel teşebbüsün öne çıktığı saptanmıştır. Marmaris'in sahip olduğu yüksek turizm potansiyelinden dolayı bölgede sadece özel müteşebbisin yatırımlar yapması bölgedeki gelişimin sınırlı kalmasına neden olacaktır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin de özel müteşebbisler ile ortak çalışmalar yapıp bölgede turizmin daha hızlı gelişmesine ve büyümesine olanak sağlanmalıdır.

İkinci hipotezde ise Marmaris turizminde kalifiye eleman yetersizliğinin nedenlerinden birinin sektördeki turizm işletmeciliğinin yetersiz olmasından kaynaklandığı saptanmıştır. Marmaris'te turizm işletmeciliğinin yetersiz olması sektörde istihdam edilen personel seçimine de yansımaktadır. Diğer bir deyişle sektörde istihdam edilen personel seçiminde titiz davranılmamasını ve turizm konusunda kalifiye olmayan personelin sektörde istidam edilmesine yol açmaktadır.

Üçüncü hipotezde, Marmaris turizmindeki kalifiye eleman yetersizliğinin Marmaris'te yetişmiş insan kaynağının yetersizliğinden kaynaklandığı savunulmuştur. Uygulanan ankettten elde edilen gerekli verilerin analiz edilmesiyle bu durumun da doğruluğu kanıtlanmıştır. Marmaris'in zayıf yönü olan yetişmiş insan kaynağı yetersizliğinin turizm sektöründe kalifiye eleman yetersizliğine neden olduğu açık bir gerçektir. Mevsimlik turizm faaliyetinin egemen olduğu bölgede kalifiye eleman yetersizliği sorununun ortadan kaldırılması için turizm sezonunun bitmesiyle gerekli eğitim altyapısının oluşturulup sektör personelinin turizm konusunda kendini geliştirebileceği zorunlu eğitimler verilmesiyle bu sorunun belli ölçüde çözüme ulaştırılabileceği mümkündür.

Dördüncü hipotezde, Marmaris bölgesinde turistlerin hediyelik eşya üzerine harcama yapmasında bölgedeki zengin tarihi ve kültürel varlıkların etkisinin olmadığı görüşünün doğruluğu kanıtlanmıştır. Otel yöneticilerinin görüşlerine göre bölgenin kendine has zengin tarihi ve kültürel yapıya sahip olmaması turistlerin hediyelik eşya üzerine harcamalarının sadece Marmaris yazılı buzdolabı süsleri ve kale bölgesi manzaralı duvar süslerinden öteye gitmemesine neden olmaktadır.

Beşinci hipotezde ise Marmaris turizminde tanıtım ve pazarlamanın yetersiz olmasından dolayı son 5 yıl içinde tesislerde konaklayan turist sayısında artış olmadığı savunulmuş ve yapılan analiz kapsamında bu durumun doğruluğu kanıtlanmıştır. Tanıtım ve pazarlama faaliyetleri bölgenin uluslararası alanda tanınmasında ve turistik ürünlerin pazarlanmasında büyük önem taşımasının yanında her açıdan bölgenin gelişimini etkilemektedir. Marmaris'in gelişimi için yerel yönetimlerin uluslararası fuarlara katılarak bölgenin tanıtım ve pazarlamasını en etkili bir biçimde yapmaları gerekmektedir. Bunun yanında bölgeye gelen turistlerin de arzuladığı tatil imkânlarının sağlanması ve sorunsuz bir tatil fırsatı sunulması bir diğer tanıtım aracıdır.

Altıncı hipotezde, Marmaris turizmindeki plansız yapılaşmanın ilçedeki yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklandığı görüşünün doğruluğu kanıtlanmıştır. Bu bağlamda yerel

yönetimlerin yetersiz denetimleri sonucu yapılan izinsiz yapılar şehrin turistik cazibesini yok etmekte ve şehri bir beton yığını haline dönüştürmektedir. Bunun yanında Marmaris'te Bodrumdaki gibi şehrin kendine has yapı tipinin olmaması da bir dezavantajdır.

Son hipotezde ise Marmaris turizmini çevre sorunlarının ortadan kaldırılmaması durumunun tehdit etmesi yerel yönetimlerin turizm konusundaki çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklandığı savunulmuş ve yapılan analizler neticesinde hipotezin doğruluğu desteklenmiştir. Yaşanılan alanı kapsayan çevrenin düzenli ve temiz olması o bölgede yaşayanları sağlık, kültürel, yatırım olarak birçok yönden gelişimini etkilenmektedir. Bölgede çevre sorunları ortaya çıktığında orada yaşayanların mutluluk seviyesi dâhil birçok faktör olumsuz etkilenmektedir. Turizm bölgelerinin çekiciliğini koruyabilmesi adına çevre sorunlarına daha fazla dikkat etmeleri gerekmektedir. Marmaris'te de yerel yönetimlerin bu konuda üstüne düşen görevi büyük bir titizlikle yapmaları gerekmektedir.

Marmaris'te 3, 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticilerine uygulanan anket sonucunda yöneticilerin verdikleri cevaplar neticesinde turizmin bölgede temel geçim kaynağı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda otel yöneticileri turizm aracılığıyla bölgeye döviz girişi sağlandığını, istihdam olanakları yaratıldığını, dolaylı üretim artışının sağlandığını, ülke tanıtımının yapıldığını belirtmişlerdir. Bu da Marmaris için, turizmin bölgesel ve yerel kalkınmada vazgeçilmez bir kalem olduğunu göstermektedir. 1990 ve 2000 yıllarının başında Marmaris'te zirveye çıkan turizm hareketleri uygulanan yanlış politikalar ve davranışlar yüzünden son 15 yılda düşüşe geçmiş ve Marmaris turizmde bir marka olma fırsatını kaçırmıştır. Anket uygulanan otel yöneticilerinin büyük çoğunluğu Marmaris'in 1990 ve 2000'li yıllardaki turistik cazibesini kaybettiğini belirtmişlerdir. Bu duruma neden olan en büyük sebeplerin ise çarpık kentleşme sonucu şehrin beton yığını haline getirilmesi, bilinçsiz personelin sektörde istihdam edilmesi, Marmaris'teki esnafın turistleri sömürmeye yönelik davranışları, şehrin tanıtımı ve pazarlamasının yapılmaması, yerel yönetimlerin denetimlerinin yetersizliği, altyapı ve üstyapı sorunlarının giderilmemesi olarak saptanmıştır.

Sonuç olarak Marmaris bölgesinin sahip olduğu yüksek turizm potansiyeli tanıtım – pazarlama gibi gerekli politikaların uygulanması, şehir düzenlemesi – denetlemesiyle çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi, gerekli turistik yatırımların yapılması ve turizm sektöründe çalışan işveren ve işçilerin yanında ilçedeki esnafın da turizm konusunda bilinçlendirilmesi ile Marmaris'in turizm sektöründe kalitesini arttırabileceği ve hizmet ettiği turist profiline olumlu yönde değişebileceği saptanmıştır. Marmaris turizmi için belirlenen bu faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için ise hem yerel yönetimlerin hem de turizm sektöründe istihdam edilen personelin yanında işverenlerin de üstlerine düşeni yapmaları gerekmektedir.

6. KAYNAKÇA

- Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi: Tursis - Yerel Halk Etkileşimi, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2009). Turizm Sosyolojisi: Genel ve Yapısal Yaklaşım, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O., (2000), Turizm Talebini Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Güney Ege Turizmi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Muğla.
- Bahar, O. (2006). Turizm sektörünün Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi: VAR analizi yaklaşımı. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 137-150.
- Bostan, A., Türk, Z., ve Kurnaz, H. A., (2013), "Ülke Kalkınmasında Marmaris Turizm Sektörünün Önemi ve Rus Turistlerin Marmaris'i Tercih Etme Nedenleri", International Conference on Eurasian Economies Bildiri Kitabı, St. Petersburg, Rusya.
- Coltman, M. M. (1989). Introduction To Travel And Tourism: An International Approach. New York: Wiley.
- DPT. (2005). Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Nihai Raporu - 1. Taslak. Ankara.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü : Isparta Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Isparta.

- Emekli, G., (2005), Avrupa Birliğinde Turizm Politikaları ve Türkiye’de Kültürel Turizm, Ege Coğrafya Dergisi, 99-107.
- Erdoğan, H. (1996). Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınevi.
- İlkin, A., ve Dinçer, Z. (1991). Ekonomik ve Sosyal Sorunlar - Çözüm Önerileri Dizisi 2: Turizm (Türk Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi), Ankara: TOBB Yayınları.
- İncekara, A. (2001). Anadolu’da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri, İstanbul: İTO Yayınları.
- Kara, E., (2016), “Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Swot Analizi: Marmaris Örneği”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 585.
- Kozak, N., Akoğlan, M., ve Kozak, M. (2009). Genel Turizm İlkeler – Kavramlar, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Marmaris Kaymakamlığı. (2017). <http://www.marmaris.gov.tr/kaymakamligimizin-tarihcesi>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2017).
- MTO. (2014). Marmaris Ticaret Odası Stratejik Planı 2014-2017.
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstatistikleri. (2018). <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-73710/turizm-istatistikleri.html>, (Erişim tarihi: 15 Ocak 2018).
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2017). <http://www.muglakulturturizm.gov.tr/TR.157653/tarih.html>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2017).
- Önder, K., ve Durgun, A. (2008). Effects of tourism sector on the employment in Turkey: An econometric application, ICME 2008, 365-373.
- SeturMarinas. (2017). <http://www.seturmarinas.com/tr/marinalar/marmaris-marina/tarihce-ve-cografya>, (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2017).
- TÜİK. (2018). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim tarihi: 15 Ocak 2018).
- Uslu, A. ve Kiper T., (2006), “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi , 306.
- Uzun, E., ve Avcı, Y., (2007)., “Yabancı Turistlerin Marmaris’i Tercihine Etki Eden Faktörlerin Araştırılması”, Mevzuat Dergisi, 109.
- Zengin, B., ve Şengel, Ü., (2014, Nisan), “İstanbul Kapalı Çarşı Esnafının Turizm Algısı Üzerine Bir Araştırma”, 13. Geleneksel Turizm Paneli, İstanbul.

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN AR&GE HARCAMALARINA ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

AN ECONOMETRIC ANALYSIS ON EFFECT OF R&D EXPENDITURES ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN TURKEY

Eser ÇAPIK*

ÖZ

Yapılan bu çalışmada ilk olarak Ar-Ge ve Doğrudan Yabancı Yatırım kavramları ele alınmış, ardından Türkiye’deki Ar-Ge ve Doğrudan Yabancı Yatırım ilişkisi 1990-2018 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir. En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle Ar-Ge ve Doğrudan Yabancı Yatırımların ilişkisini incelemek amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmış, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Engle Granger eş bütünleşme ve nedensellik testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; Ar-Ge’den Doğrudan Yabancı Yatırımlara doğru çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ar-Ge, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Eş bütünleşme, Nedensellik

JEL Sınıflandırma Kodları: O3, F21, C32, C40

ABSTRACT

In this study, firstly Foreign Direct Investment in R & D and concepts discussed, and then relationship between R & D and Foreign Direct Investment were analyzed using the data 1990-2018 period in Turkey Linear regression analysis was conducted to investigate the relationship between R & D and Foreign Direct Investments by Least Squares (OLS) method and the causality relationship between variables was analyzed using Engle Granger cointegration and causality tests. According to the results obtained; It has been determined that there is a two-way causality relationship from R & D to Foreign Direct Investments.

Keywords: R-D, FDI, Cointegration, Causality.

JEL Classification Codes: O3, F21, C32, C40

1.GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin uluslararası alanda rekabet edebilir düzeye gelmeleri ve istikrarlı bir ekonomik politika uygulayabilmeleri için teknolojik gelişme büyük önem ifade etmektedir. Hem ekonomik kalkınmada hem de kalkınmada önemli rol oynayan Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri ise teknolojik yeniliklerin en önemli göstergelerinden biridir. Ülkelere doğrudan yabancı sermaye (DYY) girişinin sağlanmasında ve bu yolla yabancı firmaların teknolojiye yönelik yatırımlar yapmasında Ar-Ge faaliyetleri önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin gelişmişlik düzeyi Ar-Ge faaliyetlerinin yoğunluğu ile doğru yönlü bir ilişki içindedir (Güzel, 2009: 30). Dünya ekonomisinde hızlı bir değişimin yaşanmasında, bir ülkenin genel ekonomik büyümesinin gerçekleşmesinde, geliri artırma biçiminde ve ülkelerin rekabet etme sebepleri arasında DYY da yer almaktadır.

Ar-Ge ile DYY arasındaki ilişkiye odaklanan literatür incelendiğinde dünya ülkeleri için çok sayıda çalışmanın olduğu görülecektir. Buna karşın Türkiye için literatür dahilinde incelenebilen bir çalışma mevcut değildir. Bu makale,

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, esercapik@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-2754-023X

ülkemizde Ar-Ge faaliyetlerinin DYY üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Bunun için ilk olarak Ar-Ge harcamaları ve DYY'nin tanımına yer verilerek Türkiye ekonomisi açısından önemi ele alınmıştır. Literatür taramasının ardından 1990-2018 yıllarını kapsayacak şekilde Ar-Ge ve DYY değişkenlerinin Dünya bankası veri tabanından elde edilen verileri kullanılarak Engel Granger eş bütünleşme ve nedensellik analizleri uygulanmıştır. Eşbütünleşme test sonuçları değişkenlerin uzun dönemli ilişkiyi paylaştıklarını desteklemektedir. Nedensellik test sonuçları ise Ar-Ge ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

1.1. Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları

Türkiye’de inovasyonun temelleri ilk olarak 1963 yılında Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) kurulmasıyla atılmış, 1983 yılında ‘Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) kurulması da inovasyon için önemli bir gelişmesi olmuştur. Bu kurum ile multidisipliner bir Ar-Ge ve yenilik işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması, Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) yenilik sisteminde daha güçlü roller almalarının teşvik edilmesi ve Ar-Ge altyapılarının etkinleştirilmesi hedeflenmektedir (Erkiletlioğlu, 2013, 2). Ayrıca ulusal inovasyon sistemini kurmak, Ar-Ge’deki bilimsel ve teknolojik aktiviteleri geliştirmek, ekonomik ve sosyal fayda sağlamak da bu kurumun amaçları arasında yer almaktadır (Tutar vd, 2013, 628). Bu açıklamalardan yola çıkarak, Ar-Ge’yi bir kurumda yeni ürünler ve ürünlere yönelik üretim süreçlerinin oluşturulması veya geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen sistemli ve yaratıcı çalışmaların bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkı sağlayacak her türlü yeni bilgilerin elde edilmesi, mevcut bilgiler ile yeni ürün ve araçların üretilmesi ve geliştirilmesi amacıyla yapılan tüm faaliyetler de Ar-Ge olarak ifade edilmektedir (Zerenler vd. 2017, 662).

1980’lerde ortaya çıkan ve daha çok Schumpeter’e dayandırılmış olan içsel büyüme modelinde; teknolojinin ekonomideki icat ve yeniliklerle gelişeceği, ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul edildiği ayrıca bilgi, yetenek, sermaye, Ar-Ge ve teknolojinin gelişimi gibi faktörler ön plana çıkmıştır (Fagerberg, 2004, 6). Firmalar tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetleri sonucu ulaşılan buluş, sermaye birikimi ve yenilikler ise teknolojinin gelişimi şeklinde görülmektedir (OECD, 2003: 10). Dolayısıyla ülke ekonomisine önemli katkısı olan, Araştırma ve Geliştirme olarak iki aşamadan oluşan Ar-Ge, OECD tarafından belli bir işi yapmak için yeni teknikler keşfetme çabası ve toplumun gerek kültürel gerekse de teknolojik bilgi hazinesini geliştirmek amacıyla yürütülen çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilir (OECD, The Frascati, 2002, 139).

Birçok gelişmiş ülkede teknolojik gelişme sürecinin en önemli kalemlerinden birini oluşturan Ar-Ge harcamaları, birtakım politikalarla uzun zamandır desteklenmektedir (Işık vd.2015, 34). Ar-Ge yatırımları, dış ticareti etkilediği gibi hem ülke ekonomisinde önemli olan birçok makroekonomik değişken için hem de toplum kültürü ve sosyal yaşantı için önemli iyileştirmeler sağlamaktadır (Kiper, 2004, 94). Ar-Ge harcamaları, bir ekonomide rekabetin göstergelerinden olan yenilikçiliği belirleyen en önemli faktör olduğundan, Ar-Ge harcamalarının ölçüsü, ülke ekonomilerinin ticaret performansında önemli bir etkiye sahiptir ve ülkelerin büyüme performansını belirleyen temel unsurlardan biridir (Salim ve Bloch, 2009, 351). Dolayısıyla rekabet açısından üstün konuma gelmeyi düşünen ülkeler, bütçelerinin Araştırma Geliştirme faaliyetlerine ayrılan paylarını arttırmak için gösterecekleri çaba ile dış ticaretteki konumları iyileştirilmektedir. Çünkü Ar-Ge yatırımları, bu ülkelerin katma değer bakımından yüksek ürünler üretmesini sağlayarak dış ticarete rekabet açısından güçlü konuma gelmesini sağlamaktadır. 2023 yılından itibaren dünyanın en büyük on ekonomisi arasına girmeyi hedefleyen Türkiye’nin, belirlediği hedeflere ulaşmak amacıyla Ar-Ge odaklı bir kalkınma modelinin benimsenmesi, kullanılabilecek en önemli araçlardan biridir (Şeflek, 2015,21).

Tablo:1 Merkezi yönetim bütçesinden Ar-Ge faaliyetleri için ayrılan ödenek ve harcamalar ile dolaylı Ar-Ge destekleri (2008-2019)

<u>Dönem</u>	<u>Ar- ge Harcamaları (1)</u>	<u>Dolaylı Ar -Ge destekleri (2)</u>
2008	2671	198
2009	3917	430
2010	4188	518
2011	4961	614

2012	5305	752
2013	6853	835
2014	6733	1282
2015	8037	1683
2016	9116	2126
2017	10710	2871
2018	13024	4599
2019	15597	-

Kaynak: TÜİK(2019), Merkezi Yönetim Bütçesinden Araştırma Geliştirme faaliyetleri için ayrılan ödenek ve harcamalar

(1) 2019 yılı önceki yıllarda gerçekleşen harcamalara göre hesaplanmıştır.

(2) 193, 5520, 4691, 3065 ve 5746 sayılı Kanunlarda yer alan Ar-Ge'ye ilişkin indirim, istisna ve muafiyetleri kapsamaktadır.

(-) Bilgi yoktur.

Tablo 1 incelendiğinde; yönetim bütçesi hesaplarına göre, Türkiye’de yapılan Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) harcamalarının 2017 yılına göre artış göstererek 2018 yılında % 21.6 artışla 13 milyar 24 milyon liraya yükseldiği, bütçe başlangıç ödenekleri tahminlerine göre ise, 2019 yılı merkezi yönetim bütçesinden Ar-Ge için tahsis edilen başlangıç ödeneğinin 15 milyar 597 milyon liraya yükseldiği görülmektedir.

Türkiye’de Ar-Ge Kanunu, Teknoloji Geliştirme Bölgelerine (TGB) yönelik destekler, TÜBİTAK ve KOBİ desteği, KOBİ’lere KOSGEB desteği, Sanayi Tezi (SANTEZ) programı, teknoloji geliştirme projelerine yönelik krediler, eğitim desteği, ihracata yönelik devlet teşvikleri gibi Ar-Ge faaliyetlerine yönelik birçok destek mekanizması mevcuttur.

1.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Bir ülkede bireylerin veya firmaların başka bir ülkede ticari amaçla yaptığı yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) olarak tanımlanmaktadır. Bir yatırımcının yabancı bir şirkette hisse sahibi olması ya da yabancı iş varlıklarını satın alması durumunda, DYY gerçekleşmiş olur.

Önemli bir çalışma konusu haline gelen (DYY), yabancı sermaye girişinde veya etkin yönetim kontrolü içeren firmalar arası bir işbirliği olarak da ifade edilebilir. Ev sahibi ülkelerde DYY'nin özellikle üretim, istihdam, gelir, fiyatlar, ihracat, ithalat, ekonomik büyüme, ödemeler dengesi ve refah seviyesi gibi alanlarda etkileri görülmektedir (Erdal ve Tatoğlu, 2002, 1).

1933-1939 yılları arasında Türkiye’de yabancı yatırımlara karşı dar bir politika izlenmiştir. 1950 yıllarında Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarına sıcak bakılmış ve 1950-1979 yılları arasında sermaye girişine izin verilmiştir. 1950’li yıllarda çıkarılan kanunlarla Türkiye’ye gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verilmiş, dışarıdan borç yapmak isteyen girişimcilere de bu borçların faizlerinin transfer edilmesinde bir takım haklar sağlanmıştır. 1990’lı yıllarda elde ettiği yatırım düzeyi ile Türkiye, Çin ve birçok ülkeyi gerisinde bırakmıştır.(Koçtürk ve Eker, 2012, 40). Ernst ve Young’ın (2017) Avrupa Ülke Çekiciliği Araştırması’na göre, 2017 yılında Türkiye, (DYY) açısından Avrupa’daki en popüler yedinci ülkesi olmakla birlikte, DYY projelerinde %3 paya da sahip olmuştur (Ernst & Young, 2017).

Sektörler	2013	2014	2015	2016	2017	Ocak-Kasım		Toplam
						2017	2018	
Tarım, Avcılık, Ormanlık ve Balıkçılık	47	61	31	38	29	27	43	276
Madencilik ve Taş ocakçılığı	717	382	207	148	448	119	165	2.186
İmalat Sanayii	2.843	2.742	4.227	2.241	1.202	1.018	1.554	15.827
Elektrik, Gaz ve Su	1.830	1.134	1.340	678	372	359	672	6.085

Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	3.415	1.470	3.516	1.766	1.464	1.446	951	14.018
--------------------------------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-----	--------

Kaynak: T.C. Merkez Bankası(2018)

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere son beş yılda Türkiye’de en fazla DYY çeken sektörler arasında 15.827 Milyon dolar ile imalat sanayi ilk sırada yer alırken, ikinci sırada ise mali aracı kuruluşların faaliyetlerinden oluşan finans sektörü bulunmaktadır. Türkiye, son on beş yılda DYY’nin büyük bir kısmını Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Körfez ülkelerinden gerçekleştirmiştir (TCMB, 2018).

(DYY), başta gelişmekte olan ekonomiler olmak üzere birçok ülke için alıcılara finansal anlamda destek olmakla beraber, teknolojik bilgi birikimi ve yönetim alanında uzmanlık da sağlamaktadır (Erdal ve Göçer,2015,750). Teknolojik transferin gerçekleşmesinin en önemli yollarından birini DYY’ler oluşturmaktadır. Yatırım alan ülkelerde nitelikli iş gücünü bulundurma performansı ne kadar fazla ise, teknoloji transferi artmakta dolayısıyla teknolojinin maliyeti de düşmektedir. Teknoloji transferindeki maliyetlerin azalması ise, yatırım yapılan ülkelerdeki yerli firmaların Ar-Ge çalışmalarının artmasını sağlamakta böylece kendi teknolojilerini üretmelerine imkân vermektedir (Branstetter, 2000: 9). Üretimdeki değişimler sadece kalitenin geliştirilmesi ve taklit edilmesiyle değil, aynı zamanda DYY nedeniyle de meydana gelmektedir (Glass ve Saggi, 1999, 93). Son zamanlarda birçok ülke DYY’yi teknoloji transferinin ana kaynağı olarak görmüştür. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkede daha önce bulunmayan teknolojiyi getirdiği fark edilmiştir. DYY’nin ev sahibi ülkedeki rolü sadece teknoloji sağlayıcılığı değil, aynı zamanda yurtiçinde verimlilik, teknoloji transferi ve ihracat açısından da birçok getirisi olduğu görülmektedir (Sasidharan ve Kathuria, 2011, 1226).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde yapılan çalışmalar detaylı incelendiğinde, DYY ile Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen ulusal ve uluslararası düzeyde farklı değişkenleri, farklı modelleri ve farklı analiz yöntemlerini barındıran araştırmaların mevcut olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalarda bu farklılıklara bağlı olarak farklı sonuçlar üretilebilmektedir. Söz konusu sonuçlara yöntem bazında bakıldığında, bu alanda dinamik panel veri tahmin yöntemleri ile hem zaman serileri hem de panel veri kapsamında eşbütünleşme ve nedensellik analizlerinin oldukça yoğun kullanıldığı söylenebilir. İlgili literatürdeki birçok makale arasından güncel ve çalışmanın konusuna yakın olanlar Tablo 3’de özetlenmiştir. Landesmann ve Pfaffermayr (1997), Gelişmiş yedi OECD ülkesini Ar-Ge ve ihracat verileriyle eş bütünleşme ve nedensellik yaparak incelemiş, Grossman ve Helpman (1991) hem yerli Ar-Ge’nin hem de yabancı Ar-Ge’nin yerel bilgi sermayesinin oluşumuna katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Tablo 3’de Ar-Ge ve DYY ile ilgili farklı çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3: Literatür Taraması

Yazar	Dönem	Ülke	Yöntem	Bulgular
Erdal ve Göçer(2015)	1996-2013	Asya’da gelişmekte olan on ülke.	Panel nedensellik ve eş bütünleşme analizi.	DYY girişi ülkelerin milli gelirin, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin hızlanmasına katkı sağlamaktadır.
Sasidharan ve Kathuria(2010)	1994-2005	Hindistan’daki 1843 imalat firması.	OLS Yöntemi.	DYY ve Ar-Ge’nin örnek öz varlık mülkiyeti temelinde bölündüğü zaman tamamlayıcı olduğu sonucuna varılmıştır.
Borensztein, Gregorio ve Lee(1998)	1979-1999	69 Gelişmekte olan ülke.	Regresyon eşiği.	Doğrudan yabancı yatırımın büyüme üzerindeki etkisinin yüksek sermaye birikiminden ziyade yüksek verimlilik düzeyiyle ilgili olduğu ortaya atılmıştır.
Todo (2006)	1995-2002	50 Japon Firması.	Panel Data.	Ar-Ge stokunun yerli firmaların üretkenliği üzerinde olumlu etkisi olduğu, sermaye stokunun etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Damijan vd. (2003)	1994-1998	CEEC(Merkez ve Doğu Ülkeleri).	ve Avrupa	Panel Data.	Teknolojinin DYY bağlantıları aracılığıyla şirketlere transfer edildiği kanıtlanmıştır.
Bildirici, Alp ve Kayıkçı (2010)	1980-2001	Türkiye		Eş bütünleşme analizi	Yabancı sermayenin ekonomi üzerinde olumlu etkisi bulunmuştur.
Basu vd. (2003)	1978-1996	23 gelişmekte olan ülke.		Eş bütünleşme analizi.	DYY ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Işık vd.(2015)	2008:Q1-2014 :Q4	Türkiye'deki Borsa İstanbul firmaları.		Panel data.	Ar-Ge harcamalarının firmaların kârlılığı ve satışları üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çapık ve Kaygısız (2018)	1993-2016	Türkiye.		Eş bütünleşme analizi.	Değişkenler arasında uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür.
Krammer (2010)	1990-2006	27 geçiş ve 20 gelişmiş ülke.		Panel birim kökü ve Eş bütünleşme.	DYY alıcılar üzerinde pozitif bir etki gösterirken, Ar-Ge sermaye stoğunun Batı Avrupa'da aktif, Doğuda ise düşük seviyelerde, olduğu ortaya çıkarılmıştır.

3. VERİ, MODEL VE YÖNTEM

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, DYY'nin Ar-Ge Harcamaları üzerindeki etkisine yönelik çok az çalışma mevcuttur. Yaptığımız çalışmada, DYY'nin Ar-Ge Harcamaları üzerindeki etkisini test etmek amacıyla, Granger Nedensellik Analizi yöntemiyle 1990-2018 dönemi yıllık veriler kullanılarak DYY ve Ar-Ge arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankasının veri tabanından temin edilmiştir. Bağımlı değişken olarak Ar-Ge Harcamaları kullanılmıştır. En Küçük Kareler Yöntemi (EKKY) yöntemiyle Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılarak değişkenlerin durağanlığı test edilmiştir. Sonrasında ise seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi var ise vektör hata düzeltme modeline dayalı Engle Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Böylece, ele alınan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığı ve nedenselliğin yönü incelenmiştir. Analizde doğrudan yabancı yatırımlar ve Ar-Ge Harcamalarından oluşan iki değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Değişken Tablosu

Kısaltması	Değişkenin adı	Kaynak
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar(ABD Doları)	Dünya Bankası
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme (% of GDP)	Dünya Bankası

4. ANALİZ ÇIKTILARI

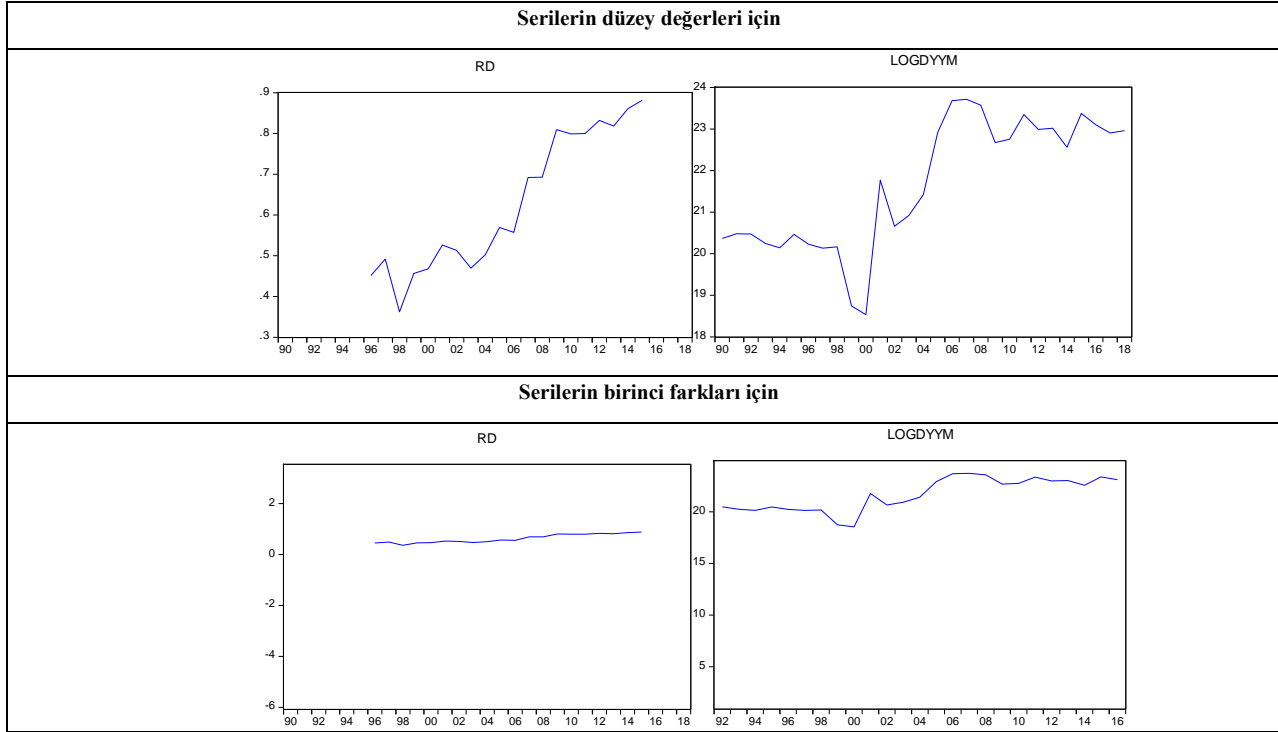
Bir zaman serisi, bir değişkenin zaman içindeki hareketini inceler. Eğer zaman serileri ile çalışan bir veri seti mevcutsa, ilk olarak durağanlık testlerinin uygulanması gerekmektedir. Durağanlık ise, sabit bir ortalamanın etrafında dalgalanan ve dalgalanmanın varyansının özellikle zaman boyunca sabit kaldığı durum için ifade edilmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010:229).

4.1. Birim Kök Testi

Eğer bir zaman serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman boyunca değişkenlik göstermiyorsa, bu durumda durağanlık durumu söz konusudur. Zaman serileri durağan olmayan seriler ile çalışıyorsa, sahte regresyon problemi

ortaya çıkmaktadır (Granger ve Newbold, 1974:111). Böyle bir durumda değişkenler arasında ilişki olmasa bile, varmış gibi bir sonuç elde edilmesine yol açar ve katsayıların yanlış yorumlanmasına sebep olur. Durağan olmayan seriler birim kök içerirler ve serilerin durağanlığını test etmek için ise birim kök testleri kullanılır.

Grafik 1: Birim Kök Testi

ADF testi ile serilerin durağanlığına bakılmadan önce, serilerin grafikleri incelenmiştir. Düzey değerlerinde durağan olmayan değişkenler, birinci farklarının alınması sonucunda durağan hale getirilmiştir. Grafik incelemesi, serilerin durağanlığı hakkında bir ön bilgi olarak kabul edilir, ancak tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla çalışmada değişkenlerin durağanlığını test etmek için Augmented Dickey-Fuller (ADF) (Dickey ve diğerleri, 1981 ve Phillips-Perron (PP) (Phillips vd., 1988) ile incelenmiştir.

Tablo 5: ADF Test Sonuçları

Değişkenler	ADF test istatistiği	Serilerin düzey değerleri için				
		ADF kritik istatistiği %1	değer	ADF kritik istatistiği %5	değer	Prob değeri
LDYY	0.478887	-2.650145		-1.953381		0.8121
Ar-Ge	1.495033	-2.692358		-1.960171		0.9611

Değişkenler	ADF test istatistiği	Serilerin birinci farkları için				
		ADF kritik istatistiği %1	değer	ADF kritik istatistiği %5	değer	Prob değeri
LDYY	-5.966139	-2.653401		-1.9538		0.0000

Ar-Ge -2.189718 -2.708094 -1.962813 0.0312

PP test sonuçları

Serilerin düzey değerleri için

Değişkenler	PP test istatistiği	PP kritik istatistiği %1	değer	PP kritik istatistiği %5	değer	Prob değeri
LDYY	0.706040	-2.650145		-1.953381		0.8621
Ar-Ge	2.565520	-2.679735		-1.958088		0.9959

Serilerin birinci farkları için

Değişkenler	PP test istatistiği	PP kritik istatistiği %1	değer	PP kritik istatistiği %5	değer	Prob değeri
LDYY	-6.089333	-2.653401		-1.953858		0.0000
Ar-Ge	-5.322112	-2.685718		-1.959071		0.0000

ADF ve PP birim kök testlerine göre; H₀ (sıfır hipotezi) birim kökün olduğunu yani değişkenlerin durağan olmadıklarını ifade ederken, H₁ (alternatif hipotez) ise birim kök olmadığını, yani değişkenlerin durağan olduklarını ifade etmektedir. Tablo 5'e göre, birim kök değişkenlerin tümü düzey değerinde birim kök içermekte ve dolayısıyla değişkenlerin durağan olmadıkları anlaşılmaktadır. Serileri durağan hale getirmek için fark alma işlemi uygulanmıştır. Serilerin tamamı birinci fark alınması sonucunda I(1) durağan hale gelmiştir. Test sonuçlarına göre, serilerin düzey değerleri için bakıldığında olasılık değerleri 0,05' den büyük olduğundan birim kökün varlığını, serilerin birinci farkları alınması sonucunda ise olasılık değerlerinin 0.05'den küçük olduğunu dolayısıyla birim kökün olmadığı ve durağan olduğu sonucuna varılmıştır.

4.2. Eş Bütünleşme Analizi

Eş bütünleşme analizi, uzun dönem serilerinde fark alma işleminden kaynaklanan bilgi kaybını ve çözümsüzlüğünü önleyen bir analiz yöntemidir. Eş bütünleşme analizi yapmak için öncesinde serilerin aynı dereceden durağan oldukları tespit edilip sonrasında uygun gecikme uzunluğunun bulunması gerekmektedir.

Tablo 6: Gecikme uzunluğunun belirlenmesi

LAG	LOGL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-18.57599	NA	0.038589	2.420705	2.518730	2.430449
1	5.899811*	40.31309*	0.003495*	0.011787*	0.305862*	0.041019*
2	8.915163	4.256967	0.004037	0.127628	0.617753	0.176347
3	12.99674	4.801850	0.004280	0.118031	0.804207	0.186238

Not: LR: Olabilirlik Oranı, FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bayesci Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri.

* İşareti, ilgili kriterin uygun bulunduğu gecikme uzunluğunu ifade etmektedir

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere; altı adet bilgi kriterlerinin hepsinde gecikme uzunluğu "bir" olarak gösterilmektedir. Tespit edilen gecikme uzunluğunun hata teriminin (karakteristik polinom kökleri, otokorelasyon ve değişen varyans) varsayımlarını da sağlaması gerekmektedir. Belirlenen gecikme uzunluğuna göre, VAR(1) kurulduktan sonra istikrar koşullarını sağlayıp sağlamadığı test edilmiştir. Şekil 2'de, bir gecikmeli modelin karakteristik ters kökleri gösterilmektedir. Bütün ters kökler birim çember içerisinde kalmaktadır ve bu durumda istikrar koşulu sağlanmıştır.

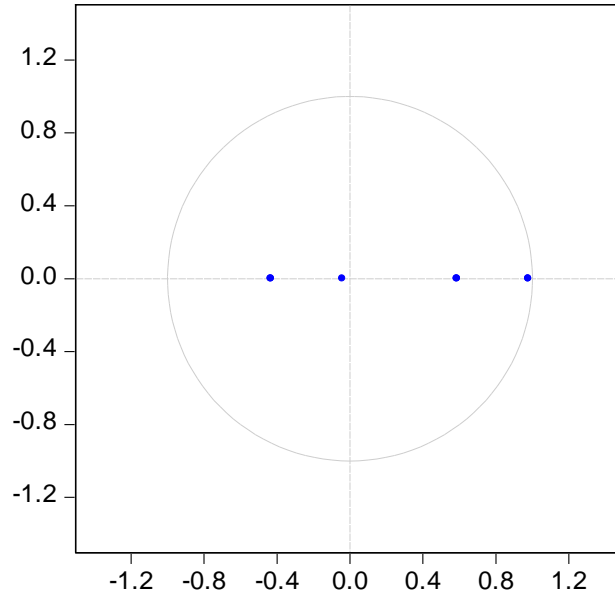
Tablo 7: Karakteristik Polinom Kökleri

Kök	Modulus
0.978783	0.978783
0.586422	0.586422
-0.433534	0.433534
-0.040300	0.040300

Tablo 6’da görüldüğü gibi, ters köklerin hepsi birden küçüktür.

Şekil 1: Karakteristik Polinom Kökleri

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Ayrıca yukarıdaki Şekil 1’de birim köklerin hepsinin çember içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sayede VAR(1) modelinin istikrarlı olduğu tespit edilmiştir.

4.2.1. Otokorelasyon LM test sonuçları

VAR(1) modelinde otokorelasyon probleminin tespiti için, otokorelasyon LM testi uygulanmıştır.

Tablo 8: Otokorelasyon LM test sonuçları

Lag	LM test istatistiği	Olasılık değeri
1	9.315577	0.0537
2	2.439152	0.6556
3	4.000582	0.4059

LM testi sonuçları incelendiğinde; olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda, “H0: Otokorelasyon yoktur” hipotezinden yola çıkarak, %5 anlam düzeyinde hipotez kabul edilmiştir. Modelde üç gecikmeye kadar otokorelasyon problemi görülmemektedir, dolayısıyla “modelde otokorelasyon sorunu yoktur” sonucuna varılmıştır. Son olarak, değişen varyans sorunu tespiti yapılmıştır ayrıca bu test, istikrar koşulunu sağlamanın son aşamasıdır.

4.2.2. Değişen Varyans Sorunu

Tablo 9’da verilen değişen varyans test sonuçlarına göre, “H0: Değişen Varyans Yoktur” hipotezinden hareketle, %5 anlam seviyesinde kabul edilmiştir. Bu durumda, VAR(1) modelinin değişen varyans problemi yoktur.

Tablo:9 Değişen Varyans Test Sonuçları

X ²	Olasılık değeri
45.87356	0.3147

4.3. Engle Granger Eşbütünleşme Testi

Engle Granger Eşbütünleşme testinin uygulanması için iki değişkenli bir modele ihtiyaç duyulmaktadır. İki değişken arasındaki uzun dönemli ilişki ele alınırken ise, kullanılan tüm değişkenlerin aynı dereceden durağan olmaları gerekmektedir. Bunun için her bir değişken için birim kök testi uygulandıktan sonra aynı mertebeden durağan oldukları bulunur, aksi takdirde Engle eşbütünleşme testi uygulanmaz. İki değişkenin aynı mertebeden durağan olduğu bulunduktan sonra eşbütünleştirici regresyon denklemi, en küçük kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilir. Modelin tahmin edilmesinin ardından, elde edilen hata terimlerine durağanlık testi yapılır. Sonuç olarak, kalıntıların durağan olması iki değişkenin eşbütünleşik olduğunu yani çalışmada kullanılan lnDYY ve Ar-Ge değişkenlerin uzun dönemde birlikte dengeye geldiklerini göstermektedir (MacKinnon, 1991).

Tablo 10: Engle Eşbütünleşme Test Sonuçları

Kritik değer(%5)	Olasılık değeri
-1.961409	0.0000

Engle Eş bütünleşme vektörüne ait veriler Tablo 9’da sunulmuştur. Tabloda verilen sonuçlara göre, olasılık değeri 0.05’den küçük olduğundan dolayı, değişkenlerin eş bütünleşik olduğu ve bir tane eş bütünleşme denkleminin kurulabileceği görülmüştür.

5.4. Granger Nedensellik Analizi

Granger testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün istatistiksel olarak belirlenmesinde kullanılır. H0 hipotezini istatistiksel olarak ret ediliyorsa (Prob değeri < 0.05), H1 hipotezi kabul edilir ve mevcut değişkenler arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi olduğunu ifade eder. Engle Granger iki aşamalı eş-bütünleşme testi, DYY ile Ar-Ge harcamaları arasında uzun dönemde, aralarında bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Fakat bu test etkileşimin yönü hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle, Granger Nedensellik testi kullanarak bu iki değişken arasındaki etkileşimin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır (Engle ve Granger,1987: 251)

Tablo 11: Granger Nedensellik Test sonuçları

Gecikme	Ar-Ge→ DYY	DYY→ Ar-Ge	İlişkinin yönü
1	0.1256	0.2722	İlişki yok
2	0.2903	0.5492	İlişki yok
3	0.1036	0.4596	İlişki yok
4	0.0023	0.0005	Ar-Ge↔DYY

Tablo 11’de görüldüğü üzere; birinci, ikinci ve üçüncü gecikme düzeyinde, Ar-Ge DYY’nin nedeni değil, DYY de Ar-Ge’nin nedeni değildir. Dolayısıyla %5 anlam düzeyinde H0 hipotezi reddedilmektedir. Bu da göstermektedir ki, Ar-Ge ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik yoktur. Ancak, dördüncü gecikme düzeyinde Ar-Ge ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik durumu söz konusudur. Bu durumda %5 anlam düzeyinde H0 hipotezi kabul edilmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada Türkiye’de DYY’nin Ar-Ge harcamaları üzerinde etkileri makroekonomik perspektifte zaman serisi analizi yardımıyla incelenmiştir. Türkiye’deki DYY ve Ar-Ge kalemlerini içeren 1990-2018 dönemi yıllık veri setine, ADF birim kök testi, Eşbütünleşme testi ve Engle-Granger iki aşamalı testleri yapılarak Ar-Ge ile DYY arasındaki etkileşimin yönü bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın iki temel bulgusu vardır. Bunlardan birincisi, Ar-Ge ile DYY arasında eş-bütünleşmenin var olması nedeniyle uzun dönemli bir pozitif ilişki söz konusudur. İkincisi ise, Granger nedensellik testi uygulanarak bu etkileşimin yönü, ilk üç gecikme düzeyinde Ar-Ge ile DYY arasında bir nedensellik durumu yokken, dördüncü gecikme düzeyleri arasında Ar-Ge’den DYY’ye doğru çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Türkiye’ye gelen DYY’ye bakıldığında, genellikle geliri yüksek olan ülkelerden gelen yatırımlara ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’ye DYY’nin daha fazla gelmesi için milli gelirimiz büyük önem ifade etmektedir. Son dönemlerde ülkelerin küresel rekabet gücünün artmasında yüksek teknoloji ürünlerin üretimi büyük önem taşımaktadır. Türkiye’ye gelen DYY’lerin teknoloji düzeyi açısından genel görünümüne bakıldığında ise, düşük bir paya sahip kısmının ileri teknoloji getirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, ülkede doğrudan yabancı yatırımların arttırmanın ilk adımı olarak Ar-Ge çalışmalarının yapılması gerektiği, teknolojik yeniliklere ağırlık verilmesi gerektiği, işgücünde niteliğin arttırılması gerektiği görülmektedir. Çünkü Türkiye’ye gelecek doğrudan yabancı yatırımların hem ekonomik büyümede, hem de istihdamda ciddi katkısı olacağı açıktır. Ayrıca Türkiye’nin dış ticaretindeki performansının artması ve rekabet gücünün ilerlemesi için, yeniliğe ayak uyduracak nitelikte yeteneklerin geliştirilmesi önemsenmeli ve bu noktada ülke için Ar-Ge yatırımları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Basu, P., Chakraborty, C., & Reagle, D. (2003). "Liberalization, FDI, and growth in developing countries: A panel cointegration approach". *Economic Inquiry*, 41(3), 510-516.
- Bildirici, M., Aykaç-Alp, E., & Kayıkçı, F. (2010, November). "Effects of Foreign Direct Investment on Growth in Turkey". In *International Conference on Eurasian Economies*, Istanbul, November (pp. 4-5).
- Branstetter, L. (2006). "Is foreign direct investment a channel of knowledge spillovers? Evidence from Japan's FDI in the United States". *Journal of International Economics*, 68(2), 325-344.
- Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J. W. (1998). "How does foreign direct investment affect economic growth?". *Journal of International Economics*, 45(1), 115-135.
- Damijan, J. P., Knell, M., Majcen, B., & Rojec, M. (2003). "The role of FDI, R&D accumulation and trade in transferring technology to transition countries: evidence from firm panel data for eight transition countries". *Economic Systems*, 27(2), 189-204.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1057-1072.
- Durgun, A., & Çapık, E. "Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği". *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 301-314.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. (1987). "Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing". *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 251-276.
- Erdal, L., & Göçer, İ. (2015). "The effects of foreign direct investment on R&D and innovations: panel data analysis for developing Asian countries". *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 195, 749-758.
- Erdal, F., & Tatoglu, E. (2002). "Locational determinants of foreign direct investment in an emerging market economy: evidence from Turkey". *Multinational business review*, 10, 21-27.
- Erkiletlioğlu, H. (2013). "Dünyada ve Türkiye'de AR-GE faaliyetleri. Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü", https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_07_2013.pdf, Erişim tarihi, 31.07.2019.
- EY Ernst & Young, (2017). https://www.ey.com/en_gl Erişim Tarihi: 05.08.2019
- Fagerberg, J. (2004). "Working Paper nb 25: The dynamics of technology, growth and trade: a Schumpeterian perspective". Working paper <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-3742>.
- Glass, A. J., & Saggi, K. (1999). "Foreign direct investment and the nature of R&D". *Canadian journal of Economics*, 92-117.
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991). "Trade, knowledge spillovers, and growth". *European economic review*, 35(2-3), 517-526.
- Güzel, S. (2009). "Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2):29-48.
- Işık, N., Engeloğlu, Ö., & Kılınç, E. C. (2016). "Araştırma ve Geliştirme Harcamalarının, Kârlılık ve Satışlar Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Firmaları Üzerine Bir Uygulama". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (47), 27-46.
- Krammer, S. M. (2010). "International R&D spillovers in emerging markets: The impact of trade and foreign direct investment". *The Journal of International Trade & Economic Development*, 19(4), 591-623.
- Kiper, M. (2004). "Teknoloji Transfer Mekanizmaları ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi İşbirliği". *Teknoloji*, 59.
- Koçtürk, O. M., & Eker, M. (2012). "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1 ve 2), 35-42.

- Landesmann, M., & Pfaffermayr, M. (1997). "Technological competition and trade performance". *Applied Economics*, 29(2), 179-196.
- MacKinnon, J. G. (1991). "Critical values for cointegration tests". In Eds, Long-Run Economic Relationship: Readings in Cointegration.
- OECD (2003), "Developments in Growth Literature and Their Relevance for Simulation Models", <http://www.oecd.org/dataoecd/4/6/12549919.pdf> Erişim Tarihi: 01.08.2019
- OECD, The Frascati Manuel, 6th Edition (2002).
- Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Salim, R. A., & Bloch, H. (2009). "Business expenditures on R&D and trade performances in Australia: is there a link?". *Applied Economics*, 41(3), 351-361.
- Sasidharan, S., & Kathuria, V. (2011). "Foreign direct investment and R&D: Substitutes or complements—A case of Indian manufacturing after 1991 reforms". *World Development*, 39(7), 1226-1239.
- Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M., (2010). "Ekonometrik Zaman Serileri Analizi". Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Şeflek, T. 2015. "Türkiye'deki Ar-Ge ve İnovasyon Ekosisteminde Uygulanmakta olan Politikalar ile Ekosistem İçerisinde Yer Alan Kurumsal Yapılanmalar Üzerine Yeni Bir Yol Haritasının Hazırlanması". *Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*, Sayı:324, ss: 20-23.
- Tutar, F., Fırat, E., Erkan, Ç., & Tutar, E. (2013). "Yerel Ekonomilerin Yeni Aktörü, Bölgesel İnovasyon Stratejileri: RIS Mersin Uygulaması". In *International Conference on Eurasian Economies*, St. Petersburg, Rusya.
- TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası),
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler>, Erişim Tarihi: 01.08.2019
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). "Ar-Ge Faaliyetleri Araştırması", http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1082
Erişim Tarihi: 01.08.2019.
- Todo, Y. (2006). "Knowledge spillovers from foreign direct investment in R&D: Evidence from Japanese firm-level data". *Journal of Asian Economics*, 17(6), 996-1013.
- Zerenler, M., Türker, N., & Şahin, E. (2007). "Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Yenilik İlişkisi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 653-667.

LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ ve BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI

IMPORTANCE of LOGISTICS SECTOR and ITS CONTRIBUTIONS to REGIONAL DEVELOPMENT

Gülhan Duran¹

Doç. Dr. Musa TÜRKÖĞLU²

ÖZ

Lojistik kavram itibarıyla yeni olmakla birlikte özellikle firma performansını rekabet gücü açısından etkilediği için büyük önem taşımaktadır. İlk kez 20. yüzyılın başında literatürde adı geçen ve zamanla önemi artan lojistik kavramı Türkiye'deki pek çok akademik çalışmada da ele alınmıştır. Dünyada bölgesel kalkınma alanında yaşanan dinamikler, bu alanda politikaların hedefleri, süreçleri ve uygulamalarında önemli değişimlere yol açmaktadır. Bölgelerarası gelişmişlik farklarının yüksek olduğu Türkiye'de, bölgesel kalkınma konusundaki yeni nesil kuramları içeren akademik çalışmaların kapsamı değişen politika uygulamaları için yol gösterici olması önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bölgesel kalkınma çalışmalarının yoğunlaştığı konular, lojistik sektörünün katkılarını incelemektir. Çalışmanın araştırma kısmında Antalya ilinde bulunan lojistik sektördeki işletmelere yönelik bir uygulama yapılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket tekniğinden yararlanılmıştır. Antalya'da bulunan 110 işletmeden elde edilen anket verileri SPSS programı yardımıyla analiz edilmiştir. Bu araştırmanın sonucunda, lojistik sektörü alanında ulaşım altyapı eksikliklerinin olduğu, politik ve stratejik yasaların yetersiz olduğu görülmektedir. Rekabet koşullarına dikkat edildiği ve geliştirildiği daha iyi hizmet verebilmek için çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Lojistik, Lojistiğin Gelişimi, Bölgesel Kalkınma, Antalya İli.*

JEL Kodları: *C83, P25, P48.*

ABSTRACT

Besides being a new concept, logistics plays a crucial role by affecting the performance of a company in terms of competitive capacity. Coined for the first time in early 20th century and growing in importance ever since, the concept of logistics has been addressed in many academic studies. The dynamics in the field of regional development around the world lead to significant changes in the objectives, processes and practices of the regional policies. In Turkey where there are high inter-regional developmental disparities, it is important that the scope of academic studies involving the new generation theories on regional development is guiding for changing policy implementations. In the research part of the study, an application was made for the enterprises in the logistics sector in Antalya. Face to face survey technique was used as data collection method. Survey data obtained from 110 enterprises in Antalya were analyzed with SPSS program. As a result of this research, it is seen that there is a lack of infrastructure in transportation and political and strategic laws are inadequate in the field of logistics sector. It is stated that competition conditions are paid attention to and improved, and studies are carried out in order to provide better service.

Key Words: *Logistics, Development of Logistics, Regional Development, Antalya Province.*

JEL Codes: *C83, P25, P48.*

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile ortaya çıkan teknoloji, iletişim ve ticaret alanlarındaki gelişmelerin ve bu alanlardaki ekonomilerin yakınlaşmaları pazarlamanın da uluslararası hale dönüşmesini sağlamıştır. Bu nedenle üretilen

¹Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, gulhanduran15@hotmail.com, Orcid:0000-0002-5924-7724.

² Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, musaturkoglu@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7662-9647.

ürünlerin güvenli bir şekilde ulaşımının sağlanması ise önemli hale gelmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinden başka bir yere hizmet, ürün ve bilgi alışverişi artık çok daha hızlı ve etkili bir biçimde gerçekleşmektedir. Oluşan ekonomik yapıda işletmeler, müşteri memnuniyeti ve makul maliyetlere daha çok önem vermeye başlamış ve bu sebeple de lojistiğin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Coğrafi konumu bakımından Orta Doğu, Türk Cumhuriyetleri ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Türkiye dünyada birçok ülke tarafından lojistik bir üs olarak görülmektedir. Her ne kadar Türkiye lojistik kavramı ile yakın bir zamanda tanışmış olsa da son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de lojistik alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İthalat, ihracat ve perakendecilik ile artan ticaret hacminden ortaya çıkan sebeple de lojistik daha da ön plana çıkmıştır. Dünya genelinde gelişmesini devam ettiren lojistik sektörü, ülkemizde 1980-1990’lı yıllarda kara, hava, demiryolu ve kombine taşımacılık altyapılarını oluşturmuştur. Türkiye’de lojistik sektörü, Dünyadaki benzer uygulamalar ile paralellik göstererek hizmetlerini çeşitlendirmeye ve uzmanlaştırmaya devam etmiştir. Bu sayede 2000’li yıllarda emekleme dönemini geride bırakarak yerli ve uluslararası işletmeler ile iletişimini ve işbirliğini kuvvetlendiren aktif bir sektör haline dönüşmüştür (Kaya, 2010: 22).

Bu çalışmada lojistik kavramı ve tarihsel süreci, gelişen bu sektörün bölgesel kalkınma ve rekabet gücü değerlendirilerek incelenmiştir. Sırası ile lojistiğin tarihsel gelişimi, bölgesel kalkınmanın önemi ve lojistik sektörünün katkısı ele alınmıştır. Çalışma Antalya ilinde lojistik sektörüne yönelik etkilerin anlaşılması amacıyla alan araştırması şeklinde 110 işletme üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmadan anket yöntemiyle toplanan veriler SPSS programı ile analiz edilerek elde edilen bulgular ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

2. LOJİSTİK KAVRAMI

1905’de ilk kez askeri bir kelime olarak kullanılan lojistik, askeri alanda çalışan personellerin malzeme taşıma, bakım, yenileme, sevkiyat ve tedarikinin karşılanması şeklinde kullanılmıştır (Kobu, 2003: 237). Yunancada “logistikos” (hesaplama yeteneği) ve Fransızcada “logistique” (arz etmek, kışla-konak yeri) kelimelerinden ortaya çıkan lojistik kavramının Türkçe anlamı “istatistiksel mantık” olarak ifade edilmektedir (Russell, 2000: 1). CSCMP (Council of Supply Chain Management Professional)’e göre lojistik kavramı, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için, hammaddenin bulunduğu başlangıç noktasından başlayarak ürünün tüketildiği son tüketiciye kadar, tedarik zincirindeki malzemelerin, hizmetlerin, servislerin, bilgi akışının, verimli ve etkili bir biçimde depolanması, planlanması, kontrolü ve uygulanabilirliğidir. Çok geniş bir kullanım ve uygulama sahasına sahip olan lojistiğin sadece nakliye ve taşımacılık faaliyetleri için kullanılan bir kavram olmadığı, ileri ve geri hareketli bilgi akışı işlevlerini etkin ve hızlı bir şekilde paylaşan bir sistem olduğu söylenmektedir (Gülenç ve Karagöz, 2008: 75-76). Müşteri memnuniyeti, doğru ürünü, doğru miktarda ve zamanda, doğru yere, doğru şartlarda, doğru bilgi ve fiyat ile teslim etme becerisi ise lojistiğin en önemli özelliklerini oluşturmaktadır (Tanyeri, 2004: 12). Tarihsel gelişimine bakıldığında; Arch W. Shaw’ın 1916 yılında “İş dünyasındaki Problemlere Yaklaşım” adlı çalışmasıyla lojistiğin stratejik yanına dikkat çekmiştir (Stock ve Lambert, 2001: 2). 1960 yılında Peter Drucker, lojistiğin işletme karlılığı açısından üst yönetimin son aşaması olduğunu belirterek, ticaretin pek çok aşamadan geçerek dağıtım koluna önem verilmesi ile zaman ve maliyet tasarrufunda yardımcı olduğunu söylemiştir (Çancı ve Erdal, 2009: 38). 1960’larda çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ile birlikte lojistik sektörünün de bakış açısı değişmeye başlamıştır (Çağhyan, 2002: 33). İşletmelerin bakış açısının değişmesiyle birlikte yönetim anlayışı da 1960 sonrasında değişim göstermiştir. Kaliteyi artırma, satın alma, depolama gibi süreçleri malzeme yönetimi ve fiziksel dağıtım başlıkları altında birleştirerek sistematik bir hale getirmişlerdir (Orhan, 2003: 27). 1970’li yıllarda başlayan fiyata dayalı rekabet anlayışı ile paralellik gösteren lojistik sektörüne olan ilgi, işletmelerin yöneticilerini de maliyet avantajı sağlamanın yollarını aramaya yöneltmiş, önemli maliyet kalemlerinden olan lojistiğe odaklanmalarına neden olmuştur (Sezgin, 2008: 12). Bilgi sistemleri ve teknolojiye hızlı gelişmeler ile 1980’li yıllarda mikro bilgi işlem teknolojisine geçiş sayesinde uygulama alanı oluşmuştur (Timur, 1988: 12). 1990’lı yıllarda işletmelerin üretim kapasitesinin artması ve farklı taşıma türlerinin lojistik yönetimi faaliyetleri ile birleşmesiyle, tek seçeneekli taşıma sisteminden çok seçeneekli taşıma sistemine geçilmesine olanak sağlamıştır. 2000’li yıllarda ise sektöre liderlik eden işletmeler lojistiğin sunduğu pozitif yönlü katma değer görevinde başarılı olduğu düşüncesine yer vererek, lojistiği temel bir imkân sağlayıcı olarak kabul etmişlerdir (Demircioğlu, 2009: 12-13). Günümüzde müşteri ihtiyaçları doğrultusunda ilerleyen, çeşitlenen ve sürekli yenilenen lojistik hizmetleri, işletme faaliyetleri içinde önemli bir yere sahip olmuştur (Acar ve Gürol, 2013: 3).

3. BÖLGESEL KALKINMA VE LOJİSTİK SEKTÖRÜ

Bölge, iktisadi olarak bakıldığında "ülke kadar geniş, kent kadar da küçük olmayan bir yer parçası olarak tanımlanmıştır". Bununla birlikte farklı bilim, tanım ve kısıtlara bağlı olarak ele alındığında geçmişten itibaren değerlendirmek gerekirse üzerinde tam bir uzlaşma bulunamamıştır. Özellikle ulus devletlerin ortaya çıkışından

sonra devletin içerisindeki farklılıklar ekonomik göstergelerle ele alınarak ulusal bütünleşmenin ana şartı ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi olarak görülmüştür. Nitekim 1950'lerden itibaren kalkınma ekonomisinin güncellik kazanması ile bölgesel politikalar ve bölge planlama kavramlarının giderek daha fazla önemi haiz olmuştur (Eraydın, 2004: 126). İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ortaya çıkan üretim patlaması modern tüketim toplumunun Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yayılmasına yol açmıştır. Keynesyen refah devleti politikaları ile eş zamanlı olarak kent ve bölgelerde yaşanan şaşırtıcı derecedeki değişim ve gelişim akademisyenlerin el kitaplarında da yer etmiştir (Scott, 2000: 485-486). Yakın zamana değin iktisatçılar tarafından dünya mekansal boyutu olmayan harikalar diyarı olarak ele alınmaktadır (Scott, 2000: 486). 20. yüzyılda yaşayan iktisatçılar olan Schumpeter ve Samuelson tarafından dahi mekan boyutunun ihmal edilmesi iktisat da bölge biliminin doğmasının nedenlerinden olmuştur (Yavan, 2007: 109-111). Bir tarafta William Garisson ve öğrencileri endüstriyel yerleşim yeri, arazi kullanım türleri, kentleşme ve merkezi yerleşim sistemleri gibi geniş bir yelpazeyi araştırırken diğer yandan Walter Isard ve diğer akademisyenler de iktisatçıların eleştirilerini dillendirmişlerdir (Scott, 2000: 486). 1970'lere gelindiğinde ise petrol krizleriyle birlikte dünya ekonomilerinde ortaya çıkan durgunluk geleneksel politikaların çöküşüne yol açmıştır. Bu dönemde esnek üretim gerçekleştiren küçük sanayi işletmeleri hızla gelişmiştir. "Yeni coğrafya" adını taşıyan ekonomik literatür ise bu dönemde oluşmuştur. Bretton Woods'un çöküşüyle başlayan "küresel ekonomi" ile iktisadi faaliyetler uluslararası bir hale gelirken ekonomiler giderek birbirlerine entegre olmuştur (Kumral, 2006: 275). Bölge; küreselleşen ekonomilerde rekabet üstünlüğü elde etmek için kullanılan bir kaynak haline gelmiştir (Amin, 1999: 368). Krugman'a göre yeni ekonomik coğrafya kavramıyla ekonomilerdeki büyüme farklılıklarının anlaşılmasında bölge kavramının önemi büyüktür. Özellikle bölgesel büyümeden kaynaklı büyüme farklılıkları ve bölgesel uzmanlaşma kavramlarının önemi Krugman tarafından ifade edilmiştir (Krugman, 1991: 3). Diğer yandan bakıldığında geleneksel bölgesel kalkınma politikalarına eleştiri olarak ortaya çıkan yeni bölgesel kalkınma politikaları küçük ve orta boy işletmeleri olduğu kadar akademik çevrelerde ulus devlet temelli yerel ve bölgesel politikalarında duyulmasına yol açmıştır (Moulaert ve Sekia, 2003: 290). Çok sayıda disiplinin ortak noktası olan bölgesel çalışmalar incelendiğinde ana odağın "bölgenin artan önemi" olduğu görülürken, bölgenin refah arttırmaya yönelik politikadaki başarısı neticesinde bölgesel merkezli analizler karşımıza çıkmıştır (Dulupçu, 2006: 234-235). Günümüzde bölgesel kalkınmanın gerçekleştirdiği gelişim ele alındığında toplumun neredeyse tüm alanlarında görülen değişimlerin etkisiyle şekillendiği görülmektedir. İlhan Tekeli bölgesel kalkınma sürecini "Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, Fordist üretimden esnek üretime (postfordist) geçiş, Ulus devletlerin dünyasından küreselleşmiş dünyaya geçiş, Modernist düşünceden postmodernist düşünceye geçiş" olarak dörde ayırmıştır. Dünyada son 250 yılda meydana gelen değişimler ele alındığında bu gelişmelerin toplumların refahını yükseltmek adına bölgelerde de yaşandığı görülmektedir (Tekeli, 1996: 24).

Türkiye'de ki bölgesel kalkınma politikaları ele alındığında ise cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren özellikle bölgeler arası gelir dağılımı adaleti konusunun irdelendiği görülmektedir. 1930'lu yıllarda Devletçi Dönemin eseri olarak 1.5 Yıllık Sanayi Planı ile başlayan bu süreç 1960'lı yıllarda D.P.T. tarafından hazırlanan kalkınma planları ile boyut atlamıştır. Planlı dönemde bölgesel gelişmişlik farkı daha çok dillendirilerek sorunların merkezinde yer almıştır. Bu süreçle beraber kapsamlı bir planlama benimsenirken ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin arttırılmasına çalışılmıştır. Nitekim, bölgelerarası kalkınma ilkesi, planlı kalkınmanın toplumsal hedefleri içerisinde yer almıştır (Sevinç, 2011: 44). 1980'e kadarki süreçte uygulanan ithal ikameci politikaların etkisi bölgesel kalkınmada da görülmüştür. Uygulanan politikalar ile bazı sanayi alanları gelişirken yatırımların büyük kısmı yapısı gereği köyden kente göçü tetiklemiştir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasındaki farklılık daha da belirginleşmiştir. Oluşan farklılıkların önüne geçebilmek amacıyla 1968'de Kalkınmada Öncelikli Bölgeler kararı alınmakla birlikte uygulamada politikalar siyasilerin beklentilerine göre şekillendirilmiştir (Göymen, 2005: 2-3). 24 Ocak kararları sonrasında gelen neo-liberal politikalar ile bölgesel kalkınmada da ciddi değişimler yaşanmıştır. Küreselleşmenin ve liberalleşmenin etkisiyle DPT 'nin politikalarında önemli dönüşümler görülürken Anadolu Kaplanları olarak ifade edilen bölgeler yükseliş kaydetmiş bazı bölgelerde ise körelmeler meydana gelmiştir.

Bölgesel politikalarda yaşanan köklü değişimler ise 2000'li yıllarla birlikte görülmektedir. Bu dönemde, AB'ye üyelik için gerekli olan uyum sürecinin başlayabilmesi adına bölgesel alanda da bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerin en temelinde İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yer almaktadır (Keskin ve Sungur, 2010: 280). 28.08.2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı kararname ile bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistik veri toplanması amacıyla ülke genelinde İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır (T.C. Başbakanlık, 2002). İBBS

3 temel düzeyde alınmıştır. Düzey-1 12 bölge, Düzey-2 birbirlerine komşu olan 26 bölge ve Düzey-3 her il bir bölge olmak üzere 81 bölgeden oluşmuştur (Türkoğlu ve Yetişen, 2016: 69). İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması haricinde 2001 yılında Ulusal Program ve 2003 yılında Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) dökümanları da hazırlanmıştır. 2006 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte 2008 ve 2009 senelerinde İBBS Düzey-2' de yer alan 26 bölgede Kalkınma Ajansları kurulmuştur. 2014 senesine gelindiğinde ise Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) 2014-2023 yıllarına kapsayacak şekilde 10. Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanmıştır.

Ülkelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeylerini anlamamızı sağlayan en önemli yapı taşlarından biri, o ülkenin ekonomik göstergeleridir. Bu göstergelerin olumlu olmasının, ülkenin ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel dokusu üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, toplumdaki bireylerin kültür, yaşam ve refah seviyelerini yükselterek kalitesini arttırmaktadır. Söz konusu ekonomik göstergelerin değişiminde ve yükselmesinde en önemli rolü oynayan araçlardan biri de lojistikdir. Özellikle son yıllarda ekonomik kalkınmayla birlikte ülkelerin dış ticaret eğilimlerinin artması, dış ticaret işlemlerinin daha karmaşık bir hal alması lojistiğin önemini arttırmıştır. Bu bağlamda, ekonomik faaliyetlerin devamı açısından ülkelerin sürdürülebilir bir iç ve dış ticaret sistemine sahip olması, bu ticaretin de mutlaka lojistik stratejileriyle desteklenmesi gerekir. Lojistik, ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel, stratejik, askeri ve politik alanlarda ülkeye değer katmasının yanı sıra; milli gelirin yükselmesi, alım gücünün artması, istihdamın artması sonucu işsizliğin azalması, moral ve motivasyonun artması, eğitim seviyesinin artması, jeo-politik ve jeo-stratejik önemin artması, ikili ve çoklu anlaşmalar, lojistik üsler, siyasi güç ve liderlik, stratejik ortaklık, rol modeli ve model ortaklığı, gelir dağılımı adaleti, vergi gelirlerinin artması, rekabet gücünün artması, ekonomik büyüme ve kalkınma, dış ticaret hacminin artması, yabancı sermaye artışı gibi pek çok alanda katkıda bulunmaktadır.

Lojistik alanında gelişmeler Dünyada, Lojistik Performans Endeksi (LPI) ile ölçülmektedir. Dünya Bankası tarafından ülkelerin lojistik alanda performanslarını ölçmek için oluşturulmuştur. Her ülkede bulunan lojistik sektöründeki işletmelerin çalışanlar ve yöneticilerine gruplandırılmış bir takım sorunun sorulmasıyla ve alınan cevapların puanlarına göre değerlendirilerek ölçüm gerçekleştirilir ve sıralama yapılır. Uygulanan anket sonuçlarına göre ulaşılan ağırlıklı ortalamalar ülkelerin farklı 6 alandaki performanslarını göstermektedir. Bu alanlar; Uluslararası Taşımacılık, Lojistik Hizmet Kalitesi, Gümrükleme İşlemleri, Takip Edilebilirlik, Altyapı, Zamanında Teslim şeklindedir.

Tablo 1. Küresel Lojistik Değerleri

ÜLKELER	2007		2010		2012		2014		2016	
Almanya	4,10	3	4,11	1	4,03	4	4,12	1	4,23	1
Lüksemburg	3,54	23	3,98	5	3,82	15	3,95	8	4,22	2
İsveç	4,08	4	4,08	3	3,85	13	3,96	6	4,20	3
Hollanda	4,18	2	4,07	4	4,02	5	4,05	2	4,19	4
Singapur	4,19	1	4,09	2	4,13	1	4,00	5	4,14	5
Belçika	3,89	12	3,94	9	3,98	7	4,04	3	4,11	6
Avusturya	3,79	17	3,84	18	3,89	11	3,81	16	4,10	7
Birleşik Krallık	3,99	9	3,95	8	3,90	10	4,01	4	4,07	8
Çin	4,00	8	3,88	13	4,12	2	3,83	15	4,07	9
ABD	3,84	14	3,86	15	3,93	9	3,92	9	3,99	10
Türkiye	3,15	34	3,22	39	3,51	27	3,50	30	3,42	34

Kaynak: LPI

Tablo 1'de gösterildiği gibi, ilk olarak 2007'de oluşturulan LPI 2010 da tekrarlanmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre Singapur, Almanya, İsveç, Hollanda, Lüksemburg gibi ülkelerin LPI puanları 3.97 ile 4.10 aralığında değerler aldığı görülmüştür. İlk yapılan değerlendirmede Türkiye 34. sırada yer alırken 2010'da tekrarlanan değerlendirmede ise 39. sırada yer almıştır. Tüm dünyaya hızlı bir biçimde hizmet veren çok gelişmiş kurye taşımacıları olarak adlandırılan Fedex, UPS, DHL, TNT kargo işletmeleri alanında en belirgin örneklerdir (UTİKAD, 23.12.2017).

4. ANTALYA İLİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Teknolojik gelişmelerle hızlanan bilgisayar ve internet kullanımı yaşamımızı etkilerken ticari alışverişlerde ve tedarik zincirinde değişiklikler yaratmaktadır. Bunun en belirgin özelliği yer ve zaman farkı gözetmeksizin internette birçok ürüne ulaşabilmek ve satın alabilmektir. İşte bu nedenle işletmeler açısından lojistik faaliyetler önemli kilometre taşlarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu lojistik faaliyetler, işletmelerin gelir ve maliyetleri üzerinde doğrudan etki eder. Aynı zamanda işletmeye rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlar. Diğer bir ifadeyle lojistik faaliyetler, işletmede maliyetlerin azaltılması, gelirlerin artırılması konusunda doğrudan ya da dolaylı olarak etki etmektedir. Esneklik, hız ve hizmet, müşteri memnuniyeti ve pazarda çok yönlülük konularında katma değer yaratmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, lojistik faaliyetlerin performans düzeylerinin artırılması ve bu faaliyetlerin etkili bir şekilde gerçekleşmesiyle sağlanır. İşletmelerin pazarda kalıcı olabilmesi ve müşteri üzerinde olumlu değer yaratması için lojistik faaliyetlerin tamamında başarı sağlaması önemli bir unsurdur. İşletmelerin ana faaliyetleri olan planlama, yürütme denetleme gibi işlevlerin etkinliğinin sağlaması performans yönetimini etkilemektedir. Bu noktada işletme tepe yönetiminin alacakları kararların önemini artırılmasıyla birlikte önemli bilgilerin üretilmesi ve gerekli yönetimlere aktarılması örgütsel etkinliğin sağlanmasına katkı sağlamaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmada lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelere sektör içerisindeki yeri ve önemi, sektör içerisindeki olumlu ya da olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Lojistik işletmelerin faaliyet alanları, sermayeleri, bilgi ve deneyimleri, gerçekleştirmiş oldukları taşımacılık faaliyetleri, Türkiye'deki lojistiğin gelişimi ve dış kaynak kullanıcılarının istek ve beklentilerinin saptanması ile ilgili unsurlar üzerinde durulmuştur.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Antalya'da lojistik faaliyetlerini özellikle dış ticaret alanında etkin bir şekilde kullanan işletmeler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme seçilirken; Antalya da ihracatçı işletmelerin sayısı dikkate alınmıştır. Uygulamada işletmelerin kapasitesi ve farklı alanlardan geldiğini varsayarak 'kota örnekleme' yöntemi kullanılmıştır. Kota örnekleme; evrenin yaş, cinsiyet ve öğrenim düzeyi gibi değişkenlere göre tabakalanması ve bu tabakaların homojen kabul edilmesidir. Her tabakayı temsil edecek örneklem sayısı belirlenir ve kotadan istenilen kişiler seçilebilir (Karatay, 2016: 3). Katılımcılara yüz yüze anket tekniğinin uygulandığı araştırmanın coğrafi olarak kapsamı Antalya ilidir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel bir yöntem kullanıldığı için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Gümüş (2013)'ün çalışmasından yararlanılarak model ve anket formu oluşturulmuştur. Kota örnekleme yöntemi ile 130 işletmeye anket uygulanmış ve toplanan anketlerden 20 tanesi eksik cevap ya da ana değişkenlerinin boş olması nedenleriyle analiz dışı bırakılarak 110 adet anket formu analize dâhil edilmiştir. Araştırma Antalya geneline dağılmış şekilde bulunan işletmeler ile e-mail yoluyla irtibata geçilmiş ve yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir.

4.4. Veri Analizi Yöntemi

Araştırma sistematik olarak gerçekleştirilmiştir. Anket formu hazırlanırken güvenilir veriler elde edilmiş ve bu veriler paralelinde sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Anketin güvenilirliğinin test edilmesi için ön araştırma yapılmış ve elde edilen veriler doğrultusunda iyileştirmeler yapılarak saha araştırmasına geçilmiştir. Son safhada elde edilen veriler likert ölçeği kullanılarak analizlere tabi tutulmuş ve sonuca ulaşılmıştır. Anketlerden derlenen veriler SPSS 20.0 istatistiksel veri analiz paket programı ile analiz edilmiştir.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Anket sorularının yer aldığı ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacı ile güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi ile elde edilen bulgular doğrultusunda Tablo 7'de güvenilirlik analizi sonuçları gösterilmiştir. Güvenilirlik analizi ölçümü için Cronbach's Alpha katsayısı göz önünde bulundurulmuştur. Cronbach's Alpha katsayısı değerlendirilirken (Nakip, 2013: 205):

$0,0 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0,40 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirlikte,

$0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir,

$0,80 \leq \alpha \leq 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek olduğu ifadelerinden yararlanılmıştır.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
,789	27

Tablo 2’de belirtildiği gibi Cronbach’s Alpha katsayısı 0,889 olarak bulunmuş ve ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın güvenilirliği analiz edildikten sonra, frekans ve T-Testi de uygulanmış ve çıkan sonuçlar yorumlanmıştır. Tek bir örneklem grubunun belli bir değişkene bağlı ölçüm ortalaması ile yine aynı değişkene bağlı olan ana kütle veya örneklem grubu için önceden tahmin edilen ortalaması arasında önemli bir güven düzeyine dayanan anlamlı bir fark olup olmaması durumunu görmek amacıyla uygulanan bir test işlemi ifade etmektedir (Arslatürk ve Arslantürk, 2013: 207).

Yapılan ankette var olan sorular iki temel amaca yönelik olarak hazırlanmıştır. İlki lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri kapsamlı olarak tanımaya yöneliktir. Burada işletmelerin faaliyet alanı, sermayesi, işletme yapıları, sektördeki deneyimleri, hangi taşımacılık faaliyetlerini gerçekleştirdiği, lojistik faaliyetlerini gerçekleştirdiği ülkeler, işletmelerde çalışan ortalama personel sayısı, eğitim durumları, diğer işletmelere sağladıkları lojistik destekler, yıllık ortalama taşıdığı ürün miktarı, filosunda bulunan araç sayısı gibi güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Anketin bir diğer amacı ise, lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sektöre bakış açıları, dış kaynak kullanıcılarının durumu hakkındaki görüşlerini ölçmeye yönelik sorulardan oluşmuştur.

4.5.1. Demografik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde anket çalışmasına katılan işletmelerin demografik özelliklerine göre dağılımları incelenmiş, çıkan veriler eşliğinde sonuçlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3. İşletmelerin Faaliyet Alanı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	Uluslararası	69	63
	Ulusal	16	14
	Yerel	25	23
	Toplam	110	100

Tablo 3’e baktığımızda ankete katılan işletmelerin %63’ü uluslararası pazarlarda, %14’ü ulusal pazarlarda ve geri kalan %23’ü ise yerel pazarlarda faaliyet göstermekte olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. İşletmelerin Sermayelerine Göre Dağılımı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	İşletme Sermayesi	42	38
	Öz Sermaye	56	51
	Yabancı Sermaye	8	7
	Hiçbiri	4	4
	Toplam	110	100

Tablo 4’e baktığımızda ankete katılan işletmelerin %38’i işletme sermayesini, %51’i öz sermaye ve %7’si yabancı sermaye kullanmaktadır.

Tablo 5. İşletmelerin İşletme Yapıları

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	KOBİ	45	41
	Sermaye İşletmesi	32	29
	Ticaret İşletmesi	30	27
	Hiçbiri	3	3

	Toplam	110	100
--	--------	-----	-----

Ankete cevap veren 110 işletmeden %41 ile büyük çoğunluğunu KOBİ oluştururken, % 29 ile sermaye işletmeleri ikinci sırada gelmektedir. %27'lik kısımda ise Ticaret işletmeleri yer almaktadır.

Tablo 6. İşletmelerin Lojistik Sektöründeki Deneyimleri

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	1-5 Yıl Arası	45	41
	6-10 Yıl Arası	20	18
	11-15 Yıl Arası	20	18
	16-20 Yıl Arası	11	10
	21-25 Yıl Arası	6	6
	25 Yıl ve Üzeri	8	7
	Toplam	110	100

Lojistik işletmelerin genelde genç işletmelerden oluştuğu göze çarpmaktadır. 1-5 ve 6-10 yıllar arası deneyime sahip gruplar toplamda %59 ile ankete katılan işletmelerin yarısına yakın kısmını kapsamaktadır. 25 yıl ve üzeri deneyime sahip köklü işletmelerin %7 ile azımsanmayacak bir orana sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca 11-15 yıl arası %18, 16-20 yıl arası %10 ve 21-25 yıl arası ise %6 işletme ankete cevap vermiştir.

Tablo 7. İşletmelerin Ana Faaliyet Taşımacılık Faaliyet Türleri

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	Karayolu Taşımacılığı	52	47
	Havayolu Taşımacılığı	21	19
	Denizyolu Taşımacılığı	37	34
	Toplam	110	100

Tablo 7'de ankete cevap veren işletmelerin %47 ile yarısına yakını karayolu taşımacılığı alanında faaliyet göstermektedir. Karayolunu, %34 ile denizyolu ve %19 ile havayolu takip etmektedir.

Tablo 8. İşletmelerin Karayolu Taşımacılığı Kullanım Oranı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	%0-10 Arası	2	4
	%11-30 Arası	9	17
	%31-50 Arası	7	14
	%51-70 Arası	8	15
	%71-90 Arası	15	29
	%91-100 Arası	11	21
	Toplam	52	100

Tablo 8'de ankete cevap veren katılımcı işletmelerin %47'si karayolu taşımacılığının lojistik faaliyetleri içinde %29'luk kısmı %30-70 arasında yer tuttuğunu belirtirken, %21'lik kısmı %91-100 arasında ve %4'lük kısmı da %0-10 arasında yer tuttuğunu ifade etmiştir.

Tablo 9. İşletmelerin Havayolu Taşımacılığı Kullanım Oranı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	%0-10 Arası	0	0
	%11-30 Arası	3	7
	%31-50 Arası	2	5
	%51-70 Arası	11	26
	%71-90 Arası	5	12
	%91-100 Arası	0	0
	Toplam	21	100

Tablo 9'da ankete cevap veren işletmelerin hiçbiri %10 ve altında kullanmazken, işletmelerin çoğunluğu %51-70 arası kapasite kullandığını ifade etmiştir.

Tablo 10. İşletmelerin Denizyolu Taşımacılığı Kullanım Oranı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
	%0-10 Arası	0	0
	%11-30 Arası	0	0
	%31-50 Arası	7	19
	%51-70 Arası	0	0
	%71-90 Arası	19	51
	%91-100 Arası	11	30
	Toplam	37	100

Tablo 10’da gösterildiği gibi katılımcı işletmelerin %19’u denizyolu taşımacılığını %30-50 arası kullandığını söylemiştir. Denizyolu taşımacılığı %30’nin altında kullananların oranı %0 iken %91 ile 100 arası %30’u bulmaktadır.

Tablo 11. İşletmelerin Lojistik Faaliyet Gerçekleştirdiği Ülkelerin Oranı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	Avrupa Birliği Üye Ülkeleri	41	37
	Rusya	22	20
	Amerika Kıtası	14	13
	Arap Ülkeleri	33	30
	Toplam	110	100

İhracatta en büyük ortağımız olan Avrupa Birliği Üye Ülkeleri %37 ile de ankete katılan işletmelerin en fazla lojistik faaliyet gösterdiği ülkeler olurken, bunu sırasıyla %30 ile Arap Ülkeleri, %20 ile Rusya ve %13 ile Amerika Kıtası izlemektedir.

Tablo 12. İşletmelerin Çalışan Personel Oranı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	100’den Az	32	29
	101-249 Kişi Arası	54	49
	250-499 Kişi Arası	20	18
	500-999 Kişi Arası	3	3
	1000 ve Üzeri	1	1
	Toplam	110	100

İşletmelerin %49 ile büyük çoğunluğu 101-249 kişi arası çalışan bulundururken, %29’u 100’den az çalışana sahiptir. Sadece %1’lik kısmı 1000 üzerinde çalışmanı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 13. İşletmelerin Araç Sayıları

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	1-50 Arası	56	51
	51-100 Arası	34	31
	101-200	10	9
	201-300	7	6
	301-400	3	3
	401 ve Fazlası	0	0
	Toplam	110	100

İşletmelerin araç kapasiteleri incelendiğinde 1-50 arası araca sahip 56 işletme bulunurken 301-400 arasında araç kapasite düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14. İşletmelerin Yıllık Ortalama Taşdığı Ürün Miktarı

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	0-50.000 Ton	11	10
	51.000-100.000 Ton	28	25
	101.000-200.000 Ton	10	9
	201.000-300.000 Ton	4	4
	301.000-500.000 Ton	37	34
	501.000 Ton ve Fazlası	20	18
	Toplam	110	100

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%34) yılda ortalama arası 301.000-500.000 ton yük taşıdığı görülürken 501.000 ve üzerinde yük taşıyanların oranı ancak %18’lerde kalabilmiştir. 100.000 ve altında ortalama yük taşıyan işletmelere oranı ise %25’i bulmaktadır.

Tablo 15. Hedef Kitlenin Dikkat Ettikleri

İş İle İlgili Özellikler	Değişkenler	İşletme Sayısı (N)	Yüzde (%)
Çalışılan Birim	Navlun Ücreti	28	25
	Transit Ücreti	12	11
	Hız	17	16
	Taşıma Öncesi Hizmet	28	25
	Taşıma Sonrası Hizmet	11	10
	Güven	14	13
	Toplam	110	110

Tablo 15’de işletmelere göre hedef kitle açısından en önemli etkenlerin %25 ile Navlun ücreti faktörü ve Taşıma öncesi Hizmet olduğu düşünülmektedir. Bunu sırasıyla %16 ile Hız, %13 ile güven, %11 ile Transit Ücreti, %10 ile Taşıma Sonrası Hizmet takip etmektedir.

Ankette işletmelerin, Türkiye de lojistik sektörünün gelişmesi ile ilgili düşüncelerini anlamak amacıyla sorulan bu soruya verdikleri cevaplar her bir faktör için ayrı ayrı şekilde tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16. İşletmelerin Lojistik Kullanımına Yönelmesine Neden Olan Faktörler Üzerine Bir Uygulama

	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Türkiye’de lojistik sektörü gelişmiştir.	12	11	19	17	52	47	16	15	11	10
Türkiye’de karayolu taşımacılığı oldukça yaygın yapılmaktadır.	79	70	29	26	4	4	0	0	0	0
Türkiye’de denizyolu taşımacılığı oldukça yaygın yapılmaktadır.	25	23	15	14	22	20	48	43	0	0
Türkiye’de havayolu taşımacılığı oldukça yaygın yapılmaktadır.	1	1	44	40	30	27	35	32	0	0
Türkiye’de lojistik sektörünün gelişmesi için yeterli politikalar ve stratejiler üretilmektedir	0	0	37	34	33	30	40	36	0	0
Lojistik konusunda karar alma yetkisi tamamen tepe yönetimindedir	7	6	40	36	28	26	27	25	8	7
Faaliyette bulunan bölgede çevre standartları yüksek düzeydedir	36	33	43	39	24	22	7	6	0	0

1- Kesinlikle Katılıyorum 2- Katılıyorum 3- Kararsızım 4- Katılmıyorum 5- Kesinlikle Katılmıyorum F: Frekans

Tablo 16’ya baktığımızda ankete katılan işletmelerin %47’sinin Türkiye’de lojistiğin gelişiminde olumlu ya da olumsuz bir düşünceye sahip olmadıkları görülmektedir. Sektörün yeterince gelişmediğini düşünenlerin yüzdesel oranı %25’leri göstermekte iken sektörün gelişimini olumlu bulunlar ise toplamda katılımcıların %28’ini kapsamaktadır.

Ankete katılan lojistik işletmelerin %96'sı karayolu taşımacılığının yaygın olarak kullanıldığını düşünürken %0'lık kısmı bu duruma katılmamaktadır. Bu konuda kararsız olanların oranı ise %4'tür. Türkiye'de denizyolu taşımacılığının yaygın olarak yapıldığını düşünen katılımcılar %37'lik kısmı oluşturmaktadırlar. Katılımcıların %43'ünün bu görüşe katılmadıkları görülürken %20'lik kısmının ise bu konuda kararsız olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların %41'i havayolu taşımacılığının yaygın bir biçimde kullanıldığını düşünürken %32'e tekabül eden katılımcı ise yeterince kullanılmadığını savunmaktadırlar. Diğer taraftan katılımcıların %27'ü her iki görüşü de katılmadıklarını savunmaktadır.

Türkiye'de lojistik sektörünün gelişmesi için yeterli politikalar ve stratejiler olduğuna dair yöneltilen soruya karşılık alınan cevaplarda katılımcıların %30'luk kısmının kararsız kaldıkları görülmektedir. Lojistiği destekleyici bir takım politik kararların alındığını fakat yeterli olmadığını düşünmektedirler. Bir diğer taraftan Tablo 21 incelendiğinde 'kesinlikle evet yeterli politikalar üretiliyor' diyen katılımcıların olmadığı görülmektedir. Anket katılımcılarının genel kanısı lojistik konusunda devletin kararlar almadığı ve yeterli olmadığı yönündedir.

Lojistik konusunda karar alma yetkisinin tepe yönetiminde olduğu kanısında olanlar %42'lik kısmı oluşturmaktadır. Öte taraftan tepe yönetiminin karar almasında, tepe yönetimine bağlı birimlerin görüş ve önerilerinin dikkate alındığını savunanların yüzdesel payı %32'dir.

Anket katılımcılarının %72'si işletmelerin faaliyette buldukları çevre standartlarının yüksek düzeyde olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan %22'si kararsız bir tutum sergilerken %6'sı katılmadıkları görüşünü sunmuşlardır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişen teknoloji ile birlikte, günümüzde bir yandan piyasa koşullarına ayak uydurmaya çalışan bir yandan da finansal yapısını güçlendirmeye çalışarak küresel pazarda hizmet vermeye çalışan pek çok işletme, bir rekabet içerisine dâhil olma çabasıdadır. Bu durum ile işletmeler küreselleşme olgusu ile birlikte hizmet vermek istediği sektördeki yeniliklere ayak uydurarak veya geliştirerek uzmanlaşma yolunda ilerlemeye devam etmektedirler. Bunlardan biri olan lojistik sektörü, Dünya da ve Türkiye de gerçekleşen bu büyük pazarda kendine önemli bir yer edinmiştir.

Bu bağlamdan yola çıkarak, Antalya ili lojistik sektörü üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; %63'ü uluslararası pazarda hizmet vermekte,%51i öz sermayesini kullanmakta,%41i KOBİ'lerden oluşmakta, %41i 1-5 yıl arası hizmet veren işletmelerden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu işletmelerin lojistik kullanım faaliyetlerine bakıldığında; %47 oranı ile en çok karayolu taşımacılığını tercih ettikleri görülmektedir. Antalya iline bağlı olan lojistik işletmelerinin %37 oranı ile en çok Avrupa Birliğine üye ülkeler ile ticaret yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışan sayısının %49 oranında 101-249 kişiye istihdam verdiği ve bu işletmelerin %51nin 1-50 araç kapasitesine sahip olduğu görülmüştür. Yıllık taşıdığı yük oranına bakıldığında ise; %34'ünün 301.000-500.000 ton ürün taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu işletmelerin hedef kitlelerinin en çok dikkat ettiği unsurların başında, %25 oranı ile navlun ücreti ve taşıma öncesi hizmet gelmektedir.

Yine araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye de lojistik sektörünün gelişiminde olumlu veya olumsuz bir ifade de bulunmayan işletmelerin %47 oranında olması dikkat çekmektedir. %96 oranı ile en çok karayolu taşımacılığının yaygın olarak kullanıldığını belirtmektedir. Araştırmaya dâhil olan işletmelerin lojistik sektörünün Türkiye'deki gelişimini için yeterli politika ve strateji olduğunu düşünenler %30 oranındadır. Lojistik konusunda karar alma yetkisinin tepe yönetiminde olduğunu düşünen %42 oranında işletme bulunmaktadır.

Bu sonuçlar göz önüne alındığında; en çok karayolu taşımacılığını kullanan işletmelerin ulaşım altyapı sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte düzenli bilgi akışı için altyapısı sağlam teknolojiler kullanılması uygun görülmelidir. Lojistik sektörde araç ve ekipman yetersizliklerinin olması sektöre olumsuz yönde yansıyor diğer bir sorunu oluşturmaktadır. Bu şekilde Türkiye'de lojistiğin gelişiminin önünü kesmektedir. Politik ve stratejik olarak gerekli olan yapılanmanın işletmeler açısından olumlu yönde olacağı düşünülmektedir. Oldukça büyük bir pazarda geniş bir rekabet vizyonu bulunan lojistik işletmelerinin planlanan hedeflerine ulaşmaları için ekonomik, politik, stratejik ve çalışma etiği yasalarının da düzenlenmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A.Z. & Gürol, P. (2013), “Türkiye’de Lojistik Yazınının Tarihsel Gelişimi”, II. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, 1(9), s.3.
- Amin, A. (1999) “An Institutional Pespective on Regional Economic Development”, International Journal of Urban and Regional Research, 23(2), 365-378.
- Arslantürk, Z. ve Arslantürk, E.H., Uygulamalı Sosyal Araştırma, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çağlıyan, V.,(2002), “Küresel Rekabet Ortamında Tedarik Zinciri Yönetimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çancı, M., ve Erdal, M., (2009), Uluslararası Taşımacılık Yönetimi, UTİKAD, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul.
- Demircioğlu, M. (2009), “”Araç Rotalama Probleminin Sezgisel Bir Yaklaşım İle Çözümlemesi Üzerine Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dulupçu, M. A. (2006) “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me Karşısında (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)”, TEPAV, 233-255.
- Eraydın, A. (2004) “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler”, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, 1, 126-143.
- Göymen, K. (2005) “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar içinde. İstanbul Politikalar Merkezi Yayını.
- Gülenç, İ.F. ve Karagöz, B., (2008), “E-Lojistik ve Türkiye’de E-Lojistik Uygulamaları”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15(1), 73-91.
- Gümüş, S.,(2013), “Lojistik Sektörünün Türk Ekonomisine Katkıları ve Bir Araştırma” Uluslararası İşletme ve Yönetimi Dergisi, 1(3), 302-324.
- Karatay, M. <http://www.80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/eay/mkaratay.doc> (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- Kaya, S.,(2010), “Türkiye’nin Lojistik Potansiyeli Ve İzmir’in Lojistik Faaliyetleri Açısından Durum (Swot) Analizi”, İzmir Ticaret Odası, AR&GE Bülten 22-28.
- Keskin, H. ve Sungur, O. (2010) “Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi”. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 271-293.
- Kobu, B., (2003), Üretim Yönetimi, Avcıol Basım Yayım, İstanbul.
- Kumral, N. (2006) “Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar”. TEPAV Sempozyum, 275-287.
- Krugman, P. (1991) “Geography and Trade”, Cambridge, MIT Press, London.
- Moulaert, F. ve Sekia, F. (2003) “Territorial Innovation Models: A Critical Survey”, Regional Studies, 37(3), 289-302.
- Nakip, M. (2003), Pazarlama Araştırmaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Orhan, O.Z.,(2003), “Dünyada ve Türkiye’de Lojistik Sektörünün Gelişimi”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:39, İstanbul.
- Russell, S. H. (2000), Growing World of Logistics, Air Force Journal of Logistics, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0IBO/is_4_24/ai_74582445/pg_1 (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- Scott, A. J. (2000) “Economic Geography: The Great Half-Century”, 24, 483-504.
- Sevinç, H. (2011) “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6(2), 35-54.

- Sezgin, T., (2008), Lojistik Kavramı ve Türkiye’deki Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Stock, J.R. ve Lambert, D.M. (2001), Strategic Logistics Management, McGraw-Hill, Boston.
- Tanyeri, M. , (2004), "Marketing Trends For Logistics" International Logistics Congress. 1, 11-22, İzmir..
- Tekeli, İ. (1996) Katılımdan beklentilerimiz Zaman içinde Nitelik Değiştiriyor Ada Kentliyim, No. 3, Sonbahar 1996, s. 23-24’ten aktaran Ökmen M., Özer B., (2007), “Küreselleşme-Yerelleşme Dikotomisinin Açılımları Üzerine Bir Tartışma. Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi”, (Ed. A.Yılmaz, Y. Bozkurt), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Timur, N.,(1988), Sanayi İşletmelerinde Lojistik Faaliyetlerin Organizasyonu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Türkoğlu M. ve Yetişen S. (2016), “Düzey 2 Bölgelerinde Eğitim ve Sağlık Açısından Beşeri Sermaye Yapısının Panel Veri Analizi İle Karşılaştırılması”, Vizyoner Dergisi, 7(14), 66-80.
- <http://www.lpi.org/&prev=search> (26.08.2019).
- <http://www.utikad.org.tr/Duyuru.aspx?KatID=8&Baslik=Posta%20/%20H%C4%B1zl%C4%B1%20Kargo>(26.08.2019)

DEVLET AR-GE DESTEĞİ ALAN KOBİ'LERİN TEKNOLOJİK DÜZEYİNE GÖRE BÖLGESEL BAZDA VERİMLİLİK ANALİZİ¹

PRODUCTIVITY ANALYSIS OF THE SMEs WHICH ARE RECEIVED STATE R & D AID FOR REGIONS AND TECHNOLOGICAL LEVELS

Özlem BALLI ERKAN²

ÖZ

Ülkemizde KOBİ'ler bütün ülkelerde olduğu gibi ekonomik anlamda canlı kalabilmek için hayati öneme sahiptirler. KOBİ'ler endüstride önemli yere sahip olduğu gibi, istihdama, ara mal üretmeye ve büyük işletmelere tedarikçilik yapmaya da önemli katkılar sağlamaktadırlar. Teknolojideki hızlı değişim beraberinde endüstride her alanda yenilikçi yaklaşımları getirmektedir. Bu nedenle, KOBİ'lerin teknolojiyi takip etmesi ve kullanması büyük önem taşımaktadır.

KOBİ'ler için Ar-Ge çalışmaları günümüzde teknoloji ve inovasyon yeteneği ile değerlendirilmektedir. İşletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve büyüebilmelerinin yanı sıra küresel pazarda da varlık gösterebilmeleri gibi ihtiyaçlarının hemen hemen her biri doğrudan veya dolaylı olarak Ar-Ge faaliyetleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle devlet yönetimleri, işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerini yeşil enerjiden yüksek teknoloji girişimlere kadar çok geniş bir yelpazede desteklenmekte ve işletmelerin Ar-Ge yapmalarını teşvik etmektedir.

Bu çalışmada, patent, faydalı model, marka, tasarım başvuru sayıları; düşük, orta-düşük, orta-yüksek, yüksek ve belirsiz girişim sayıları ve destek miktarı gibi belirlenen yedi kriter ile Türkiye'nin 26 bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin Ar-Ge, destek ve inovasyon parametreleri ile bilişim yatırımlarının performansları değerlendirilmiştir. Bu amaçla SWOT ve PESTEL analizlerinden yararlanılmıştır.

SWOT analizi Ar-Ge desteklerinin verimliliği incelenirken KOBİ'lerin ve ele alınan bölgelerin güçlü ve zayıf yönlerinin anlaşılmasına, fırsatların farkına varılmasına ve karşılaşılabilecek tehditlerin görülmesine yardımcı olacak faydalı bir teknik olarak ele alınmıştır. PESTEL analizi ise bölgelere göre destek verilirken uygulanan stratejinin başarılı olup olmadığını belirlemek için politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, çevresel ve yasal faktörlerden yararlanarak bir çerçeve oluşturmak için kullanılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre işletmelerin aldıkları devlet desteklerinin verimliliği değerlendirilmiş, Ar-Ge ve inovasyon gibi bilişime dayalı yeteneklerine göre bölgeler incelenmiştir. TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir) bölgelerindeki KOBİ'lerin destek almada ve bilişime dayalı yetenekleri kullanmada üst sıralarda yer aldığı, sıralamanın alt sıralarında ise TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) ve TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Destekleri, KOBİ, Ar-Ge, SWOT Analizi, PESTEL Analizi
JEL Sınıflandırma Kodları: J10, J53.

ABSTRACT

In our country, SMEs are vital to stay economically viable, as in all countries. SMEs not only have significant value in the industry, but also contribute significantly to employment, intermediate goods and supplying large enterprises. Rapid change in technology brings innovative approaches in every field of industry. Therefore, it is very important for SMEs to follow and use technology.

Nowadays, R&D practices for SMEs are evaluated with their technology and innovation capability. The needs for businesses to exist and grow as well as existing in the global market are directly or indirectly related to R & D activities. That being the case, governments support a wide range of R&D enterprises of SMEs from green energy to high-tech enterprises and encourage SMEs to carry out R & D.

¹ Bu makale yazarın KOBİ AR-GE Desteklerinin Bölgesel Düzeyde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Analizi adlı doktora tezinden çıkarılmıştır.

² Özlem BALLI ERKAN, ozlemballi@gmail.com

In this study, IT investment performance of SMEs are compared for R & D, subvention, and innovation parameters by analyzing seven selected criteria as patent, utility model, brand, design application numbers; low, medium-low, medium-high, high and indefinite number of attempts and the amount of support in the designated 26 regions of Turkey. For this purpose, SWOT and PESTLE analyzes were used.

While analyzing the efficiency of the R&D supports by SWOT analysis, it has been handled as a useful technique to help understand the strengths and weaknesses of SMEs and the regions addressed, to realize opportunities and to see threats that may be encountered. PESTEL analysis, on the other hand, was used to establish a framework by using political, economic, social, technological, environmental and legal factors to determine whether the strategy applied was successful while providing support by regions.

Considering the findings, the efficiency of the state supports was evaluated and regions were ranked according to SMEs' IT abilities depending on R & D and innovation. The study revealed that TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) and TR31 (İzmir) region ranked first three; on the other hand, SMEs in TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) and TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) ranked last three.

Keywords: Governments Support, SMEs, R&D, SWOT Analysis, PESTLE Analysis

JEL Classification Codes: J10, J53.

1.GİRİŞ

KOBİ'ler (küçük ve orta büyüklükteki işletmeler) ülkelerin iktisadi olarak canlı kalabilmelerinde önemli rollere sahiptir. Ülkemizde de KOBİ'ler sanayinin neredeyse tamamını oluşturmakta, istihdam yaratmakta, ara mal temini sağlamakta, büyük işletmelerin tedarikçiliğini yapmakta ve böylece ülke ekonomisine ve gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Hızla gelişen teknolojinin sanayide uygulanmasıyla birlikte üretim faaliyetlerinden satış ve pazarlamaya, hatta şirket yönetimine kadar her şey teknoloji kullanımını zorunlu hale getirmektedir. KOBİ'ler açısından teknolojiyi takip etmenin ve kullanmanın önemi de giderek artmaktadır.

Bu çalışmada, ikinci bölümde ülke ekonomilerinin dinamizm kaynağı olan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) ne anlama geldiği açıklanmıştır. Bu kapsamda, uluslararası kuruluşların ve ülkelerin KOBİ tanımları incelenmiş ve Türkiye'deki KOBİ tanımı ifade edilmiştir. KOBİ'lerin rekabet güçlerinin artması ve ekonomik bağlamda faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve gelişim ile değişimlerinin sağlanmasında bilimsel çalışmalar önemli yer tutmaktadır. Söz konusu çalışmalar ışığında teknoloji ile bilginin teknolojiye dönüşümünün bir adımı olarak tanımlanabilecek araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), inovasyon, verimlilik, patent, marka, endüstriyel model, faydalı model kavramları açıklanmıştır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde uygulama yöntemlerine ilişkin SWOT Analizi ve PESTEL Analizine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu doğrultuda, KOBİ'lerin işleyişine yönelik kriterlerin değerlendirilmesinde SWOT Analizine ve PESTEL Analizine başvurulmuştur.

Araştırmanın uygulama bölümü olan dördüncü bölümde ise, araştırma bulguları sunulduktan sonra elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Son olarak da sonuç kısmında KOBİ'lerin bölgesel ve illere göre performansları araştırmanın amacına bağlı olarak genel bir çerçevede nihai değerlendirmeler yapılarak, görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

2.KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER

2.1.KOBİ Tanımları

KOBİ tanımlamalarında esas itibariyle çalışan sayısı dikkate alınmakla birlikte işletmelerin bilanço büyüklüğü ve ciroları da bu tanımlamaları etkilemektedir. Bu itibarla KOBİ'ler, belirli bir sayının altında işçi çalıştıran bağımsız birimler şeklinde ele alınmakta ve tanımlanmaktadır (OECD, 2005; 17).

Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatının (OECD) KOBİ'lerle ilgili öngördüğü ölçeklendirmede, tek başına firmalarda mevcut çalışan sayısı dikkate alınmaktadır (Vinde, 1995; 2). Birleşmiş Milletlerin (BM) sanayi sektörü KOBİ tanımlamasına göre ise 1-50 arası çalışana sahip firmalar "küçük ölçekli işletme", 51-200 çalışana sahip firmalar "orta ölçekli işletme", ve 200 ve üzeri çalışana sahip firmalar "büyük ölçekli işletme" olarak ele alınmaktadır (Küçük, 2005; 105). Avrupa Komisyonu; 1-9 çalışan bulunduran firmaları "mikro işletme", 10-49 çalışan bulunduran firmaları "küçük ölçekli işletme", 50-249 çalışan bulunduran firmaları ise "orta ölçekli işletme" olarak tanımlamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2014; 16).

Ticaret hacminin giderek hızla yükseldiği gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerde küçük ölçekli işletmeler şöyle tanımlanmıştır (Akgemci, 2001; 11-13): Japonya'da ticaret ve imalat sektörleri ayrı ayrı ele alınmıştır. İşletmenin sahip olduğu sermaye ve istihdam edilen işçi mevcuduna göre ölçek belirlenmiştir.

Malezya’da firmaların istihdam ettikleri personel sayısına göre büyüklükleri belirlenmektedir. Hindistan’da işletmeler, arazi ve makinalara yaptıkları sabit yatırımlarına göre belirlenmiştir. KOBİ tanımı, İngiltere’de tek bir şekilde ele alınmamış olup, ülkedeki farklı kurumlara has çeşitli tanımlamalar söz konusudur (Ticaret Bakanlığı, 2014; 76).

Türkiye’de 3143 sayılı Kanunda yapılan KOBİ tanımı Avrupa Birliği’ne uyumlu olarak düzenlenmiştir. Yaklaşık 10 yıl sonra 2005 yılında KOBİ’lerin tanımlanması, özellikleri ve işlevleri ile ilgili yayınlanan yönetmeliğe göre ölçeklerine göre KOBİ’lerin sınıflandırılması Tablo 1.1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Ülkemizde KOBİ Tanımı

BÜYÜKLÜK -ÖLÇEK	ÇALIŞAN SAYISI		YILLIK CİRO (TL)		YILLIK BİLANÇO (TL)
MİKRO İŞLETME	< 10	VE	≤ 1 Milyon	VEYA	≤ 1 Milyon
KÜÇÜK İŞLETME	10-49		≤ 8 Milyon		≤ 8 Milyon
ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETME	50-249		≤ 40 Milyon		≤ 40 Milyon

Kaynak: Resmi Gazete (4 Kasım 2012 tarihli ve 28457 sayılı)

2.2.Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri

Bilginin teknolojiye dönüşümünün bir adımı olarak tanımlanabilecek araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri, deneysel geliştirme ve araştırma vurgusuyla Frascati Kılavuzu’nda "insan, kültür ve toplumun bilgisinden meydana gelen bilgi altyapı kapasitesinin artırılması ve bu altyapının yeni uygulamalar planlamak üzere kullanılması amacıyla sistematik bir düzeyde yürütülen yaratıcı faaliyetler" olarak belirtilmektedir” şeklinde ifade edilmiştir (OECD, 2002:30). Ar-Ge faaliyetlerinin yanı sıra bilimsel çalışmalarda teknoloji, inovasyon, verimlilik, patent, marka, endüstriyel model ve faydalı model kavramları önem kazanmaktadır.

Teknoloji, girdilerin çıktıya dönüşme sürecini belirleyen, bilinen nitelikleri bulunan, bir final ürünü elde etmek açısından zorunlu olan metot ve kuralları içerecek şekilde “tanımlama” olarak ele alınmaktadır (Dosi ve Nelson, 2010; 52-53; Rosenberg, 1975; 456-457). Teknolojinin gelişme süreçleri, ülkelerin büyüme ve gelişme performanslarını belirleyen başlıca etken olduğunu işaret etmektedir. Bu ilişki daha çok uzun vadede kendisini göstermektedir (Mokyr, 1992; 78).

Yenilik ya da inovasyon kavramı Adam Smith için “iş bölümünün özel keşifleri hangi yolla destekleyeceği” ve “makine, araç ve gereçlerin gelişmesi” ile ilgiliyken, Karl Marx, “kapitalist iktisat modeli ile teknoloji alanındaki yenilikleri sermaye ürünlerinin merkezine koyarak önem vermekte” ve “burjuvanın, üretim araç-gereçlerini devamlı olarak geliştirmedikçe yaşayamayacağını” savunmaktadır (Freeman ve Soete, 2003; 5).

Verimlilik, beceri ve bilgi, teknoloji, yapılar, üretim mekânları, araçlar, malzemeler, çalışanlar, işçilik gibi girdilerin nasıl kullanıldığı ve bunlardan en azami yararlanma ölçüsüyle ilgilidir (MPM, 1974; Bayyurt, 2007; 577-578). Genel anlamda verimlilik, “üretim faaliyetleri sonucu elde edilen ürünün girdileri ile çıktıları arasındaki oransal ilişki” şeklinde belirtilmektedir (Gürak, 2001; 5).

Marka, bir işletmenin mal veya hizmetlerinin diğer işletmelerinkinden fark edilip ayrılmasını sağlamak amacıyla mal veya hizmet sahibine sağlanan korumadır. Sağlanan korumanın konusunun anlaşılmasını sağlamaya yaracak ayırt edici logolar, renkler, şekiller, resimler, çizimler, rakamlar, harfler, kelimeler veya bunların türevleri marka olarak tescil edilir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017). Teknoloji alanında belirli bir sorunun çözümüyle ilgili teknik özelliği olan fikir ürünleri buluş olarak adlandırılır. Buluş bazen bilinen süreç veya bir üründe yapılan ilerlemeye dönük iyileştirme iken bazen de yepyeni bir ürün, cihaz ve yöntem prosesinin yaratılmasıdır. Patent, Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından “buluşun izinsiz olarak üçüncü kişiler tarafından sınırlı bir yer ve süre için üretilmesini, kullanılmasını veya satılmasını engelleme yoluyla sahibine tanınan tekel hakkı”, olarak tanımlanmakta ve bu hakkın var olduğunu belirten belge de patent belgesi olarak adlandırılmaktadır. Faydalı model, sanayiye uygulanabilecek nitelikte küresel olarak ilk olan icatların sahiplerine

hak getiren bir sınai mülkiyet hakkıdır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017). Endüstriyel tasarım, yeni ürün geliştirme olarak tanımlanan endüstriyel faaliyetin önemli bir parçasıdır ve ürünleri daha güzel görünür kılmamanın bir yolu olmasının yanı sıra ürünleri her anlamda daha iyi yapmanın yöntemidir (Er vd., 2011; 7-8).

3.METODOLOJİ

Yapılan alan yazın taramasında devlet destekleri ve KOBİ'ler üzerine birçok tez olmasına karşın, Ar-Ge desteklerinin etkinliği ve/veya verimliliği üzerine tüm bölgeleri kapsayan, SWOT ve PESTEL analizleri uygulanmış, Ar-Ge desteklerinin çıktısı üzerine çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Bu amaçla yapılan çalışmanın, yeni sorulara zemin hazırlayacağı düşüncesiyle akademiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bulguların çıktılarını kullanacak sektörlerde karar alıcı ve uygulayıcılara yol göstereceği, iyileşmelere neden olacağı düşünüldüğünden önemli görülmektedir.

Çalışmada SWOT ve PESTEL analizleri kullanılmıştır. Çalışmada SWOT analizi Ar-Ge desteklerinin verimliliği incelenirken KOBİ'lerin ve ele alınan bölgelerin güçlü ve zayıf yönlerinin anlaşılmasına, fırsatların farkına varılmasına ve karşılaşılabilecek tehditlerin görülmesine yardımcı olacak faydalı bir teknik olarak ele alınmıştır. PESTEL analizi ise bölgelere göre destek verilirken uygulanan stratejinin başarılı olup olmadığını belirlemek için politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, çevresel ve yasal faktörlerden yararlanarak bir çerçeve oluşturmak için kullanılmıştır.

Yapılan literatür taramasında Ar-Ge verimliliğini doğrudan ölçen veriler bulunmamasına karşın patent ve faydalı model gibi yenilik değerleri, teknolojik girişim sayıları ve finansal değerlerin Ar-Ge verimliliğinin ölçülmesinde kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle kriterler olarak işletmelerin Ar-Ge verimliliğini ölçebilmek için; Türk Patent Enstitüsündeki patent, marka, endüstriyel tasarım, faydalı model başvuru sayıları, KOSGEB ve TÜBİTAK kurumlarının teknoloji düzeylerine göre girişim sayıları ile Ar-Ge destek miktarı dikkate alınmıştır. Çalışmada ele alınan kriterler Tablo 2'de yer almaktadır.

3.1.SWOT Analizi

SWOT kelimesi güçlü, zayıf, fırsat ve tehdit kelimelerinin İngilizce anlamlarının ilk harfleri kullanılarak elde edilmiştir. Türkçede de GZTF olarak kullanılabilir. SWOT harici çevre tahlili vasıtasıyla elde edilen imkânlar ve tehdit sebeplerinin dahili çevre tahlilinde kuruluşun üstün ve geliştirmeye haiz özellikleri ile kıyas edilmesidir (Küçüksüleymanoğlu, 2008: 407, Yıldırım, 2008:126, Hill ve Westbrook, 1997: 47). SWOT analizi uygulanması düşünülen stratejinin ve izlenecek yolun belirlenmesine katkı sağlamak açısından kurgulanmış bir metot olarak da değerlendirilebilir. SWOT analizi kuruluşların güçlü ve zayıf yönleriyle kuruluşun kendi dışındaki çevrede oluşan fırsatları ve tehditleri vasıflandırmak için uygulanır. Bu öğelerin tarif edilmesiyle kuruluşların güçlü taraflarını esas alan, zayıf taraflarını azaltmaya çalışarak kuruluşun civarındaki fırsatlardan fayda sağlarken, tehditler için de tedbirler geliştirerek stratejiler kurgulayabilmeyi sağlar (Ariöz ve Yıldırım, 2012: 183).

3.2.PESTEL Analizi

PESTEL Analizde göz önünde tutulan unsurların bazıları şunlardır (Oktay, 2006):

Politik faktörler: Devletlerarası münasebet, devlet politikaları, hükümet müdahaleleri, var olan kabinenin durumu vb.

Ekonomik faktörler: İktisadi genişleme ve yurtiçi kazanç farklılaşması, ticaret döngüleri, enerji miktarı ve karşılığı, küresel iktisadi durum, kredi imkanları vb.

Sosyal faktörler: Sağlık gereksinimleri, müşteri tercihleri, yeni talep ve beklentiler, kazanç seviyesi, eğitim ve öğretim, mevcut hayat standartları vb.

Teknolojik faktörler: Kalifiye elemanlar, yeni ve modern teknolojiler, alternatif enerji imkanları, devlet sanayi işbirlikleri, akademik Ar-Ge bütçeleri, çevreyle ilgili unsurlar, yeni mamuller vb.

Yasal faktörler: mer'î mevzuat, vergi uygulamaları, destek ve teşvikler, ihracat ve ithalat mevzuatları vb.

Çevresel faktörler: Çevreyi kirleten unsurlar, enerji tüketme denetimi vb.

Genel anlamda bu metot vasıtasıyla açıklanan bilgi kaynakları ele alınarak konu altı değişik yönden değerlendirilmekte ve bu konuya tesir eden unsurlar ve neticeleri tespit edilmeye çalışılmaktadır.

4. TÜRKİYE'DEKİ KOBİ'LERİN SWOT VE PESTEL ANALİZİ YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

SWOT Analizi

Güçlü Yönler

KOBİ'lerin bazı yönleri itibariyle, büyük işletmelerden üstün taraflarının bulunduğu bilinmektedir. KOBİ'lerin güçlü yönleri, önemli iktisadi katkıları sebebiyle konumlandıkları yere layık olduklarını göstermektedir (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006: 43).

KOBİ'ler aşağıda belirtilen güçlü yönlerle sahiptirler (Akgemci, 2001: 15):

- Yatırımlarında esas olarak kendilerine ait sermayeyi kullanmaktadırlar,
- Yeni bir girişime başlamadan önce, yeni bir mal veya hizmete piyasanın nasıl bir tepki vereceği hususunda pazardaki samimi ilişkileri nedeniyle avantajlar elde edebilmektedirler,
- Yapılarının esnek ve küçük bazlı olması nedeniyle teknolojik yeniliklere hemen intibah edebilme becerisine sahiptirler,
- İdarenin yakın denetime ihtiyaç duyması halinde ve ortaya çıkarılan ürün ve hizmetlerin az kapasiteye sahip piyasalarda pazarlanmasında KOBİ'ler çeşitli avantajlar sağlayabilmektedirler,
- Emek yoğun ürün ve hizmetlerin üretilmesinde KOBİ'ler önemli avantajlar sağlayabilmektedirler,
- Çevre bilinci kazandırılması ve korunmasına ve mahallî gelişmeye imkan tanımaktadırlar,
- KOBİ'ler kuruluşlarıdaki elemanlar ile samimi ilişki kurabilmeleri sebebiyle, kuruluş bünyesinde çeşitli avantajlar edinebilmektedirler,
- Mal ve hizmetlere rağbetin kısıtlı olması durumunda önemli avantajlara sahip olabilmektedirler,
- KOBİ'lere teşvik ve destek verilmesi, sağlayacakları istihdamdan dolayı genel işsizliği yok etmede önem taşımaktadır,
- KOBİ'ler istihdam edilen personelin ikamet ettikleri veya ikamet etmek istedikleri yörelere kurulmaktadır.

Zayıf Yönler

KOBİ'lerin rekabet etmede çok başarılı olamamasının en kayda değer nedenlerinden bir tanesi imalat hariç konularda kalifiye eleman çalıştıramamalarıdır. Bilhassa gelişme evrelerinde en tepe idarede görev paylaşımı ve devri yapılmayarak konusunda uzman idareci görevlendirilmemesi kuruluşun başarılı olamamasına sebebiyet verebilmektedir. Problemlerin kalifiye personelce ele alınmaması ve seçeneklerin bire bir değerlendirmeye tutulmaması gereksiz zaman kayıplarını önlemekle beraber daha reel çözüm yollarına erişilmesinde yetersiz kalabilmektedir. KOBİ'ler yenilikçilik alanında, Ar-Ge, yeterince finansal kaynak ve kalifiye elemanlara haiz olmadıkları için rekabette başarılı olamamaktadırlar. Benzer bir şekilde mali koşulların ayrı bir konu olarak ele alınmaması sebebiyle, kalifiye eleman veya kadro çalıştırılmaması kaynaklara ulaşmalarına ve kredi olanaklarından kafi derecede faydalanmalarına sebep olmaktadır (Sarıgül, 2012: 49).

KOBİ'lerin aşağıda belirtilen zayıf yönlerle sahiptirler (Akgemci, 2001: 16):

- Pazarda haksız rekabetin fazla olması,
- Yeni ürünlerin geliştirilmemesi,
- İş yapılan alanın ya da işyerinin fazla büyük olmaması,
- KOBİ yatırımcısının özerkliğini yitirmesi olasılığı ve iflas etme tehlikesi,
- İdaredeki eksiklikler, kuruluş sahibi ya da ortakları tarafından verilen önemli kararlara, alt ve orta düzey çalışanların gerçek anlamda katılımlarına imkan verilmemesi,
- İmalat ve pazarlama arasındaki iletişimin yetersiz olması, yeni satış tekniklerinden faydalanamama,
- Kuruluşlarıdaki, kalifiye eleman ya da mali uzman eksikliği, kaliteli bir mali ekip ya da departmanından yoksun bulunma,
- Kalifiye elemanlar istihdam edememek,
- Anapara ve mali planlama eksikliği, mali kuruluşlardan ve bankacılık sisteminden kafi yararlanamama, sermaye piyasasından etkili destek alamama,
- Kuruluşların küçük ya da orta ölçekli olması nedeniyle bir kısım avantajları elde edememe, ihale, pazar alanları gibi yerleri tizleyememe,
- Bürokrasi ve mevzuatın neden olduğu vakit kaybı ve ilave maliyettir.

Fırsatlar

KOBİ'ler büyük ölçekli kuruluşlar açısından fevkalade destekleyici işletmeler şeklinde çalışabilmektedirler (Dangayach ve Deshmukh, 2001: 914). İmalat yapısı esnek olan KOBİ'ler, iktisadi alanın olmazsa olmaz kuruluşları arasında yer almaktadırlar. Bu durum kolayca öngörülemeyen farklı iş imkanları oluşturmaktadır. Tüketici tercihlerindeki hızlı değişim taşeron kullanımını artırmış, üretimdeki pek çok girdinin yan sanayi olarak KOBİ'lerden tedarik edilmesi yolunu açmıştır (Soyuer, 1999: 156). Diğer taraftan iktisadi gelişmeler, kuruluşları rekabet gücü olan işlere yönlendirmekte, yeterliliği olmayan konularda ise ek kaynak elde ederek kullanmaya teşvik etmektedir (Baldock, 2002: 182). Globalleşme ile birlikte gelen imkanlar KOBİ'lere dünyanın her yerindeki girişimlerle beraber iş yapma fırsatını vermektedir. KOBİ'ler büyük işletmelerle stratejik işbirliği ve rekabet güçlerini artırma stratejileri ile yeni fırsatlar oluşturabilirler. KOBİ'ler aynı iş kolunda faaliyet gösteren KOBİ'lerle sektörel olarak dış ticaret firmaları kurarak yeni piyasalar oluşturabilirler. Küreselleşme ile satış ağının mahalli alandan global bir alana doğru genişlemesi, geleneksel yapıda piyasa bulmakta büyük sıkıntılara sahip olan KOBİ'ler açısından piyasa giriş kısıtlarının giderilmesi sebebiyle önemli imkanlar sağlamaktadır (Erkan ve Eleren, 2001). KOBİ'lerin rekabet imkanları imalat teknikleriyle beraber haiz buldukları bilgi teknolojileri vasıtasıyla artabilmektedir (Besler ve Tonus, 2004: 593). KOBİ'ler için enformasyon birikimi ve bilişim teknolojileri rekabet güçlerini arttırmada fırsatlar sunmaktadır (Reed, Walsh ve Grice, 2002. 137).

Tehditler

Ekonomik istikrarsızlık ve piyasada başgösteren tıkanıklık, KOBİ'lerin tahsilatlarını aksatmaktadır (Erkan ve Eleren, 2001). Nakit sıkıntısı başgöstermesi, KOBİ'leri pahalı finansal kaynaklara yöneltmekte ve sermayelerini giderek eritmektedir. Hükümetlerin belli dönemlerde milli üretimi küresel rekabete açarken KOBİ'lerle alakalı reel finansal ve teknik teşvik ve destek politikaları uygulayamamaları KOBİ'leri önemli oranda yapısal manada zayıf duruma düşürmektedir. Ülkede zaman zaman yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar KOBİ'leri olumsuz etkilemektedir. Global depresyonlar ülke ekonomisini de de etki altına almakta bu durum ileri vadeli stratejilerin yerine, hayatı sürdürücü, inovasyon riskini taşımak istemeyen bir yapı meydana getirmektedir. Günümüz ekonomisinde belli bir adreste ikamet sağlamadan, sadece internet ağı üzerinden ürün ve hizmetler satabilen ticari kuruluşların ve bunlardan fayda sağlayacak önemli bir müşteri kitlesinin var olması, dijital dünyanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Armağan, 2000: 143). KOBİ'ler oluşan bu farklı duruma uyum sağlayamazlarsa zamanla rekabet güçlerini kaybetmektedirler.

PESTEL Analizi

Politik Faktörler

Siyasi etkenler, Hükümetin KOBİ'ler üzerinde ne ölçüde etkiye sahip bulunduğunu göstermektedir. Hükümetlerin finansal uygulamaları, vergi politikaları, gümrükte uygulanan tarifeler benzeri konular KOBİ'leri büyük oranda etkilemektedir. KOBİ'lere hizmet veren kurumlar koordineli çalışmamaktadırlar. Bu yüzden KOBİ'ler çok fazla bürokratik engelle takılmaktadırlar.

Ayrıca, KOBİ'ler küresel anlamda çok sayıda mevzuata uymak durumunda kalmaktadırlar. Mevzuatlardaki değişiklikler, uluslararası sözleşmeler ve ticaret anlaşmaları ve dünyadaki siyasi gerginlikler KOBİ'lerin dış ticaretlerine direkt olarak veya dolaylı yollardan önemli etkiler yapabilmektedirler.

Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler, ekonominin KOBİ'leri doğrudan etkileyen ve uzun vadeli performanları etkileyen belirleyici faktörlerdir. Türkiye'de ve küresel olarak KOBİ'lere ilişkin gerçekleştirilen araştırmalarda mali problemler ilk sıralarda yer almaktadır. Mali problemler; öngörülemeyen ödemeler, kredi kullanım koşullarının zorluğu, alacakları tahsildeki zorluklar, yüksek faiz oranları şeklindedir.

Ülkemizde KOBİ'lerin kredi, teşvik ve destek olanakları çok kısıtlıdır. Genel olarak işe başlama sermayeleri kendi öz sermayelerinden sağlanmaktadır. Türkiye'de KOBİ'lerin bankacılık kanalıyla finanse edilmesi modeli de uygulanmaktadır. Bu model bankacılık anlayışının temelde kazançlı olanları kredilendirmesinden dolayı, anılan teşvik uygulaması çok başarılı olamamaktadır. Kalkınmakta olan veya kalkınmamış bölgelerde KOBİ'ler kredi ve teşvik elde etmede büyük güçlükler çekmektedirler. Kredi, teşvik ve desteklerinden ve alternatif finans mekanizmalarından yeterli miktarda fayda sağlayamamaktadırlar.

Sosyal Faktörler

Sosyal etkenler, KOBİ'lerin içinde bulunduğu pazarın çevresinden doğmaktadır. KOBİ'lerin finansman ve destek konusunda yaşadığı sorunlar girişimcilerin birikim eksikliği, sağlam dataları kredi sağlayan kuruma verememesi ve bu faaliyetlere ayıracak vaktinin az olmasından kaynaklanmaktadır. Kalkınmakta olan ve kalkınmamış bölgelerde KOBİ'ler kalifiye eleman sıkıntısı çekmektedirler. Bu yüzden, uygun yere, uygun alana ve yerinde yatırım projeleri oluşturamamaktadırlar.

Tüketici kitlesi, homojen ürünler yerine istisnai ve ferdi ürünleri arama eğilimindedirler. Bu eğilim homojen ürünlerden ziyade kısa dönemli ürünlerin tüketilmesini artırmaktadır. Bu durum piyasada KOBİ'lere avantaj sağlamaktadır.

Teknolojik Faktörler

Küresel rekabet gücünü oluşturan ana unsurlar içinde bulunan akademik ve teknolojik gelişmeler, bilinçli gayretleri ve strateji oluşturma çabalarını artırmaktadır.

Çağımızda teknolojik yenilikler oldukça ivme kazanırken, malların yaşam periyotları hızla azalmaktadır. Bu yüzden isteklerin hızlı farklılaşmasına uyum sağlayabilmek ve pazara tam zamanında girebilmek hayati hale gelmektedir. Piyasadaki değişimlere çok çabuk uyum sağlayabilen yani esnek olan KOBİ'ler yeterli teşvik ve destek alabilirlerse yeni teknolojilere kolaylıkla ayak uydurabilirler. Kalkınmamış bölgelerdeki KOBİ'ler diğer gelişmiş bölgedekilere göre yurtiçi ve yurtdışı teknik ve ticari gelişmeleri yeterince takip edememektedirler.

Yasal Faktörler

Kalkınmakta olan veya kalkınmamış bölgelerdeki KOBİ'ler kalkınmış bölgelerdeki KOBİ'lere göre teşvik ve destek mevzuatını iyi bilmemektedirler. Bu durum mevzuatın karmaşık ve çelişkili olmasından kaynaklanmaktadır. KOBİ'ler bazı yasal ve bürokratik engellerle bankalardan kredi kullanma şanslarına sahip olamamaktadırlar. KOBİ'ler vergilerin, SSK ve Bağ-Kur primlerinin yüksek olmasından dolayı bu primlerden kaçınmak için kayıt dışı üretime ve istihdama yönelmektedirler. Bu durum potansiyellerini düzgün göstermediği için kredi, teşvik ve destek temininde haksız uygulamalara yol açmaktadır.

Çevresel Faktörler

Çevresel gelişmeler KOBİ'ler açısından bir taraftan sınırlar çizerken bir taraftan da imkanlar sunmaktadırlar. KOBİ'lere, geri dönüşüm tesisleri, filtre tertibatı kullanma yaptırımı, kapalı mekanlarda tütün mamulleri kullanımına izin verilmemesi, geri dönüştürülemeyen kapların kullanımının azaltılması ya da engellenmesi ve çevre dostu yakıt kullanımı zorunluluğu benzeri önemli kısıtlamalar getirmektedir. Diğer taraftan belirli KOBİ'ler çevreyi kirletmeme açısından mamullerin kutularını depozito bedeli uygulayarak geri toplamakta, yenilenebilir enerji ve elektrik enerjisi kullanan araç ve gereçler imalatına önem vererek hava kirliliğini engellemekte, atıkları geri toplamak ve geri dönüşümü sağlamak için merkezler ve sistemler oluşturmaktadırlar.

4.BULGULAR

Araştırmanın kapsamı olarak belirlenen ülke geneli, bölgelerin 2. düzey sınıflandırıldığı "İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflamasına (NUTS) göre ayrıştırılmıştır.

Bu sınıflamaya göre ülke geneli, Tablo 2'de verildiği şekilde, 26 bölgeye ayrılmıştır.

Tablo 2. Türkiye’de Bölgelere göre belge başvuru ve girişim sayıları ve destek miktarları

Bölge	Patent, Faydalı Model, Marka, Tasarım Başvuru Sayıları	Düşük Teknoloji Girişim Sayısı	Orta-Düşük Teknoloji Girişim Sayısı	Orta-Yüksek Teknoloji Girişim Sayısı	Yüksek Teknoloji Girişim Sayısı	Belirsiz Girişim Sayısı	Destek Miktarı
TR10 İstanbul	108.828	75.100	32.640	14.667	1.304	614.997	209.225.297,69
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2297	3.725	2.627	565	21	63.555	3.780.461,25
TR22 Balıkesir, Çanakkale	2.920	4.381	2.695	523	15	65.660	2.715.699,54
TR31 İzmir	14.318	13.832	8.586	3.207	186	161.457	26.069.161,84
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	7.004	9.853	6.210	1.060	22	130.860	3.054.935,62
TR33 Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	3.629	7.511	5.830	1.021	25	98.276	2.984.328,35
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	11.639	14.439	7.445	3.044	95,000	127.133	34.194.793,06
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7.255	8.267	6.755	2.153	79	117.185	29.070.435,35
TR51 Ankara	18.074	11.994	8.610	3.836	394	191.799	103.920.877,22
TR52 Konya, Karaman	7.370	5.836	5.940	2985,000	38	75.314	10.965.893,18
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	7.538	7.396	5.360	1.323	56	137.990	4.674.905,79
TR62 Adana, Mersin	6.865	8.845	5.498	1.514	55	124.867	8.536.245,98
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3.486	6.978	4.105	680	18	87.491	2.588.525,54
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1383	2.790	2.127	448	13	46.634	972.781,58
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	4.382	5.818	3.758	973	37	66.425	3.902.142,01
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	670	1.974	1.166	169	4	30.904	496.370,00
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	447	1.905	952	133	8	22.852	705.092,09
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2740	6.201	3.640	985	23	83.204	1.988.607,49
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2711	6.169	2.813	536	12	84.961	964.651,15
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	650	1.625	835	171	5	24.979	641.960,10
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	291	910	460	84	2	18.509	452.437,66
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1717	3.283	1.651	392	12	45.167	1.982.661,66
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	438	1.306	825	192	5	26.910	441.548,77
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	7.189	9.160	3.643	1.059	25	72.327	4.543.371,14
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	1769	3.399	2.412	531	21	64.793	1.156.436,06
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1263	1.725	1.135	195	11	32.385	463.326,55

Faydalı model, patent, marka, endüstriyel tasarım başvuru sayıları bakımından TR10 İstanbul Bölgesi, TR51 Ankara Bölgesi ve TR31 İzmir Bölgesi diğer bölgelere göre açık ara ön sıralarda yer almaktadır. Bu

bölgeleri TR61 Antalya, Burdur, Isparta ve TRC1 Adıyaman, Gaziantep, Kilis Bölgesi izlemektedir. Bu kategoride en alt sıralarda TRA2 Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars ve TRB2 Bitlis, Hakkari, Muş, Van Bölgeleri yer almaktadır.

Bu çalışmada girişim sayısı beş ayrı kategoride (düşük/orta-düşük/orta-yüksek/yüksek teknoloji ve belirsiz) ele alınmıştır. Bütün teknoloji düzeylerindeki girişim sayıları için TR10 İstanbul Bölgesi açık ara önde görülmektedir. Düşük teknoloji girişim sayısı dışında dört bölgede TR51 Ankara Bölgesi ikinci sırada yer almaktadır. Anılan beş kategoride TR31 İzmir, TR41 Bilecik, Bursa, Eskişehir, TR52 Karaman, Konya, TR61 Antalya, Burdur, Isparta, TRC1 Adıyaman, Gaziantep, Kilis ve TR33 Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak Bölgeleri üst sıralarda yer almaktadır. Bu kategorilerde en alt sıralarda TRA2 Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, TRA1 Bayburt, Erzincan, Erzurum ve TRB2 Bitlis, Hakkari, Muş, Van Bölgeleri gibi bölgeler yer almaktadır.

Ülke genelinde KOBİ'lere kullanılan desteklere bakıldığında; TR10 İstanbul Bölgesi kendisine en yakın bölge olan TR51 Ankara Bölgesinin yaklaşık iki katı fazla destek almaktadır. Bu oran üçüncü sıradaki TR41 Bilecik, Bursa, Eskişehir Bölgesinin yaklaşık altı katıdır. Diğer yüksek destek alan bölgeler de TR31 İzmir, TR52 Karaman, Konya ve TR62 Adana, Mersin Bölgeleri olarak öne çıkmaktadır. En az destek alan bölgeler ise; TRB2 Bitlis, Hakkari, Muş, Van, TRA2 Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, TRC3 Batman, Mardin, Şırnak, Siirt, TR81 Bartın, Karabük, Zonguldak ve TRA1 Bayburt, Erzincan, Erzurum Bölgeleri sıralanmaktadır.

Bölgelere baktığımızda, sosyo-kültürel açıdan üniversite sayısının en fazla ve eğitim seviyesinin en yüksek olduğu bölgeler olduğu görülmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında bu bölgelerde organize sanayi ve endüstri bölgesi sayıları çok fazla, yatırım miktarı da oldukça yüksektir. Çok fazla üniversitenin bulunması teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde adapte edilmesini sağlamaktadır. Ülkedeki iç ve dış ticaret koridorunun neredeyse tamamı bu bölgelerden geçmektedir. Bölgelerin limanlara ve sınır kapılarına yakın olması da güçlü yönler olarak ortaya çıkmaktadır. Politik açıdan Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü'nce ticaretin serbestleşmesi çalışmaları da dış ticareti kolaylaştırmış ve sanayinin yoğun olduğu bölgelerde patent ve marka bilincinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel bazda ayrılan bütçelerin doğru aktarılması, ihtiyaç duyulan bölgelere özgü farklı Ar-Ge desteklerinin oluşturulması gibi birçok açıdan değerlendirilebilecek şekilde Ar-Ge politikası belirlemesine, gelişmiş ülkelerdeki teknoloji seviyesine KOBİ'lerin taşınmasına katkı sağlanması amacıyla desteklerin farklı kriterler baz alınarak incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada KOBİ'lere yönelik Ar-Ge devlet desteklerinin bölgesel bazda bütçeleri ile söz konusu destekleri kullanan KOBİ'lerin Ar-Ge çalışmalarının verileri temel alınarak SWOT ve PESTEL Analizlerinden yararlanılarak alınan desteklerin etkin kullanılıp kullanılmadığına yönelik performans değerlendirilmesi yapılması amaçlanmıştır.

Ar-Ge'ye bağlı en iyi yatırım ve teşvik bölgesi TR 10 olarak belirlenmiştir. Sıralamanın son üç bölgesi TRA2, TRB2 ve TR82 bölgeleri olmuştur.

Geliştirilecek herhangi bir teknolojik girişimin kendi varlığını sürdürebilmesi için birçok paydaşla iş birliği içerisinde olma zorunluluğu, bu tür girişimleri asgari bir paydaş ağının gelişmiş olduğu şehirlere zorlamaktadır.

KOBİ'lere yönelik devlet tarafından sunulan Ar-Ge teşvik ve destekleri verimlilik çalışmalarına endekslenmelidir. Destek veren kuruluş destek vereceği kuruma verimlilikle ilgili kriterler koymalıdır. Ar-Ge ile ilgili mali ve beşeri kaynakların etkin ve faydalı değerlendirilmesine yönelik sistem dâhilinde iş birliği, bilgi transferi, kontrol ve değerlendirme enstrümanları kurulmalıdır.

Yıllık mali bütçe hazırlanırken bilim ve teknoloji alanındaki yatırımlara üstünlük verilmeli ve Ar-Ge bütçesi artırılmalıdır. Ülkemiz genelindeki bütün bölgelerde Ar-Ge faaliyetleri desteklenmeli, konuya ilişkin farkındalık ve bilinçlendirme yapılmalıdır. Ülkemizde KOBİ'lerin önemli düzeyde fason imalata yönelikleri, özgün markalarını oluşturmada ve özgün imalatlarını elden çıkarmada zahmet çektikleri göz önünde bulundurulduğunda, rekabetçi üstünlük sağlamak açısından yeni desteklerin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye, iktisadi gelişme modelini esas olarak, imalatta yerel katma değer artırılması ve sürdürülebilir imalâta olanak veren daha ileri teknoloji bir çıktı biçimine geçilmesi gayesi üzerine tasarlanmaktadır. Söz konusu modelin yürütmeye geçirilebildiği durumda; global değer halkasının daha yukarı aşamalarına çıkılacak, sektördeki verimlilik seviyeleri yükselecek, rekabet gücü daha ileri, ithalat ihtiyacın daha az ve küresel piyasalarda ihracat oranını artırabilen bir imalat yapısına kavuşulacaktır. Söz konusu modelin gerçekleştirilebilmesi var olan imalat modellerine inovasyona dayalı yeni bir bakışı zorunlu kılmaktadır. İnovasyon ve yenilik yaratabilmek açısından birikime sahip bir şekilde teknoloji ilerletme ve kullanma kapasitemizi geliştirmemiz gerekmektedir. Tüm işletmelerin Ar-Ge çalışması uygulayarak bilgiye dayalı imalât

gerçekleştirilmesi ve imalatını ticarileştirerek markalaşabilmesi rekabet gücünün ve iktisadi gelişmenin sürekliliği açısından önemlidir. Anılan modelin gerçekleştirilmesi için bilhassa özel sektör işletmelerinin Ar-Ge'ye yatırım yapması gereklidir. Ar-Ge faaliyetlerinde temel öge özel sektör olmalıdır.

Ülkede, Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili ciddi mesafeler kat edilmiştir. Diğer taraftan, küresel ölçekte var olabilmek için Ar-Ge alanında daha çok yoğunlaşmak gerekmektedir. Türkiye'de Ar-Ge çalışmaları için ayrılan bütçelerin tutarı geçtiğimiz on yılda birkaç kat artmıştır. Ar-Ge bütçelerinde maksimum pay ticari kesimin harcamalarına ayrılmaktadır. Yine üniversitelerin yaptığı Ar-Ge harcamaları da önemli ölçüde artmıştır. Global rekabet açısından Ar-Ge faaliyetlerinin ve bütçelerinin artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, devlet tarafından sağlanan Ar-Ge teşvik ve destekleri ve bu desteklerinin bölgelerimize göre dağılımı ve bu dağılımın nedenlerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Ülkede hususi para kaynaklarını yapısında ihtiva edebilen, inovatif altyapısı ilerlemiş, beşeri birikim sermayesi açısından avantajlı yöreler, rekabet yarışı açısından kayda değer fırsatlar elde etmektedir. Rekabet yarışı kapasitesi gelişmemiş yörelerin ise genelde bahse konu ortamlarda güçsüz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu sebeple ülkede rekabet yarışı kapasitesi gelişmemiş yörelerde ilk olarak özel sektör sermayesini getirebilecek, inovatif ve kaliteli beşeri gücü içerecek bölgeler oluşturulması zorunludur. Rekabet şansı az olan yöreler için, cazibeli bölgeler oluşturulabilmesi öncelikle devlet teşvik ve desteği ile olabilecektir.

Türkiye'nin rekabet imkânı fazla olan yörelerinin etkileşme sahalarının artırılmasını sağlamak, gelişmemiş ve rekabet imkânları yüksek olmayan yörelerin anılan etkileşme sahalarından yararlanmasına imkân sunacak ilkeler belirleyerek alakalı siyaset üretmek yakın gelecek gelişimi açısından değerlendirilebilir.

Devlet iktisadi politika olarak kullandığı Ar-Ge desteklerin ve teşviklerin verimli olarak kullanılmasını ve ekonomiye olumlu katkılar yapmasını beklemektedir. Uygulamaya konulan Ar-Ge destek ve teşvikleri devlet açısından bakıldığında oldukça maliyetli olmaktadır. Bu nedenle verilen destek ve teşviklerin başarılı olup olmadığı, hedef kitlelere ulaşip ulaşmadığı ve kaynakların etkin ve adil dağılımının sağlanıp sağlanmadığı büyük önem arz etmektedir. Yapılan çalışma ile bölgesel bazda kullanılan bu Ar-Ge desteklerinin ülke ekonomisine en fazla geri dönüşümü sağlayabilmesi amacıyla yeni fonların dağıtımında hükümet politikalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Böylece uygulanacak doğru politikalar neticesinde KOBİ'lerin Ar-Ge verimliliğini artırmaya katkı sağlanması, dağıtılan fonların amaca ulaşması ve teknoloji düzeyi ilerlemiş işletmeler sayesinde ekonominin daha da iyileşmesi beklenmektedir.

Çalışmanın kapsamı olarak Türkiye'de kamu Ar-Ge desteğinden faydalanmış ve Ar-Ge çıktısı olarak nitelendirilebilen patent, faydalı model, marka ile tasarım başvuruları kabul edilmiş tüm ölçekteki KOBİ'ler belirlenmiştir. KOBİ'lerin ölçeklerine göre farklı özelliklere ve farklı ihtiyaçlara haiz olacağı dikkate alınmamıştır. Ar-Ge destek adedi ve tutarı gibi veriler, KOBİ beyanlarına dayanan fon başvurularından edinildiği için beyanların geçerli ve güvenilir olduğu ve kurumların web sayfalarında faaliyet raporlarından toplanan diğer veriler doğru olarak kabul edilmiştir.

İlerki çalışmalarda bölgesel bazda ayrılan bütçelerin doğru aktarılması, ihtiyaç duyulan bölgelere özgü farklı Ar-Ge desteklerinin oluşturulması gibi birçok açıdan değerlendirilebilecek şekilde Ar-Ge politikası belirlenmesine, gelişmiş ülkelerdeki teknoloji seviyesine KOBİ'lerin taşınmasına katkı sağlanması amacıyla desteklerin farklı kriterler açısından ve farklı ölçeklerdeki KOBİ'ler için ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGEMCİ, T. (2001). “KOBİ’lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler” Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB Ankara.
- ARIÖZ, Ö. ve YILDIRIM, K. (2012). Türkiye’de Çimento Sektöründeki Belirsizlikler Ve Türk Çimento Sektörünün Swot Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32(2), 173-190
- ARMAĞAN, R. (2000). “Yeni Ekonomi ve Türkiye”, SDÜ İİBF Dergisi, C.5, S.2, 139–153.
- BALDOCK, R. (2002). Büyük Şirketler Yok Oluyor, İstanbul, MediaCat Yayınları. 1 Basım.
- BESLER, S. ve TONUS, H. Z. (2004). “KOBİ’lerin Uluslararası Düzeyde Rekabet Gücü”, 1. KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi Kongre Kitabı, 591–601.
- DANGAYACH, G. S. and DESHMUKH, S. G. (2001). “Manufacturing Strategy: Literature Review and Some Issues”, International Journal of Operations and Production Management 21(7), (<http://www.emerald-library.com/ft>)
- DOSI G. ve NELSON, R., (2010). ‘Technical change and industrial dynamics as evolutionary processes’, Hall, B. ve Rosenberg, N. (derleme), Hand Book in Economics of Innovation, Cilt. 2, Amsterdam, North Holland, pp. 52-127.
- ER, H. A., ER, Ö., BAŞIER, S. (2011). “Endüstriyel Tasarım Kılavuzu” İstanbul Sanayi Odası, İstanbul.
- ERKAN, M. ve ELEREN, A. (2001). “Küreselleşme Sürecinde KOBİ’lerin Yeniden Yapılandırılması ve Bir Model Önerisi”, (<http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/bilgibankasi/ekonomi/OAKDocs/O AK-T15.pdf>)
- FREEMAN, C. ve SOETE, L. (2003). “Yenilik İktisadi”, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- GÜRAK, H (2001). “Bilgi-verimlilik Artışı İlişkisi,” Verimlilik Dergisi, Sayı 2001/1, MPM Yayınları, s. 1-10.
- HILL, T. ve WESTBROOK, R. (1997). SWOT Analysis: It’s Time for a Product Recall. Long Range Planning, 30 (1), 46-52.
- KÜÇÜK, O. (2005). “Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi” 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, s. 104, Ankara.
- KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU, R. (2008). Stratejik Planlama Süreci. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(2), 403-412
- MOKYR, J. (1992). “The Lever of Riches, Technological Creativity and Economic Progress”, Oxford University Press Publication Date.
- MPM (Milli Produktivite Merkezi), (1974). “Verimlilik Nedir? Neler Sağlar?”, MPM Yayınları, Ankara.
- OECD (2002) Frascati Manual, Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, 6. version, OECD: Paris.
- OECD, (2005). SME and Entrepreneurship Outlook, Paris, s.17, https://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2005-edition_9789264009257-en, 18.09.2018.
- OKTAY, N. (2006). PEST Analizi. Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü. Kocaeli.
- ÖZDEMİR, S., ERSÖZ, H. Y. ve SARIOĞLU, İ. (2006). İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- REED, F. M., WALSH, K. and GRICE, R. (2002). “Information Acquisition For Technological Innovation And Technology Strategy In Small Firms”, Engineering Management Conference, 137-142. (<http://ieeexplore.ieee.org/iel5/8054/22257/01038380.pdf?arnumber=1038380>)

- SARIGÜL, H. (2012). Basel Düzenlemelerinin KOBİ'lerin Muhasebe ve Finansal Raporlama Uygulamalarına Etkileri. Konya: Eğitim Kitabevi.
- SOYUER, H. (1999). “Tam Zamanında Üretim Sistemlerinin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Uygulanma Koşulları”, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, Güz 1999, s.155–166.
- TİCARET BAKANLIĞI, (2012). “Yeni Teşvik Sistemi, Yatırımlarda Devlet Teşvikleri”, <https://www.slideshare.net/KocaeliKasiad/yen-tevk-sstem-6-Nisan-2012>, 11.12.2018.
- TPE (Türk Patent Enstitüsü), (2012). “Marka Bilgilendirme Broşürü”, Türk Patent Enstitüsü, Ankara.
- VINDE, V. P. (1995). General Introduction to Environment for SMEs, OECD Publications, pp.2.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURUNDAN ENFLASYONA GEÇİŞKENLİK ETKİSİ: 2005-2018 DÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

PASS-THROUGH EFFECT FROM EXCHANGE RATE TO INFLATION IN TURKEY: A STUDY OVER THE PERIOD 2005-2018

Havva BENK¹

Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU²

ÖZ

Döviz kuru değişiklikleri enflasyon, ithalat ve ihracat gibi birçok makroekonomik değişkeni etkileyen önemli bir faktördür. Döviz kurundaki artışların ithal mal fiyatlarının yükselmesi kanalıyla yurtiçi fiyatlar üzerinde enflasyonist bir baskı oluşturması, ‘döviz kuru geçiş etkisi’ veya ‘döviz kuru geçişkenlik etkisi’ olarak adlandırılmaktadır. Döviz kuru ve enflasyon oranlarının yüksek seyretmesi, ülkelerin fiyat istikrarı ve refahı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. İthal mal maliyetlerinin kurdaki dalgalanmalara bağlı olarak değişmesi, yurt içi üretimde maliyet artışına yol açmakta ve fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. Kur artışı ihraç mallarını yabancılar için nispi olarak ucuzlatsa da, kur artışının neden olduğu enflasyon ülkelerin rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye’de son dönemde döviz kurunda önemli artışların olması, bu artışların enflasyon üzerinde bir geçiş etkisi bırakıp bırakmadığı konusunu önemli bir araştırma alanı durumuna getirmiştir. Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında 2005-2018 dönemi aylık verileri kullanılarak Türkiye’de döviz kurundan enflasyona geçiş etkisi incelenmiştir. Çalışmada, nominal döviz kuru (nominal TL/\$), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi, VAR (Vektör Otoregresyon) modeli ve Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; döviz kuru ve TÜFE arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi ve döviz kurundan ÜFE’ye doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, elde edilen ampirik bulgular Türkiye için ‘döviz kuru geçişkenlik etkisi’ hipotezini desteklemektedir.

Anahtar kelimeler: Döviz Kuru Geçişkenliği, ÜFE, TÜFE, Nominal Döviz Kuru, Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi.

Jel Kodları: F31, E31, C32.

ABSTRACT

Exchange rate changes are important factors affecting many macro economic variables, such as inflation, imports and exports. The fact that the increases in exchange rates create inflationary pressure on domestic prices through the rise in import prices is called ‘exchange rate pass-through effect’. The high levels in exchange rate and inflation rates have negative effects on price stability and welfare of countries. The fluctuation in cost of imported goods due to raises in exchange rate leads to an increase in domestic production costs and results in an increase in the general price level. Although the raise in exchange rates makes export goods relatively cheaper for foreigners, the inflation caused by the increase in exchange rate negatively affects the competitiveness of countries.

Recent significant increases in the exchange rate in Turkey have made the exchange rate pass through effect an important area of research. Therefore, this study investigates the exchange rate pass-through effect in Turkey for the period 2005-2018 using monthly data. In this study, causality relationship between nominal exchange rate (nominal TL / \$), Consumer Price Index (CPI) and Producer Price Index (PPI) variables was analysed by using VAR (Vector Autoregression) model and Granger causality test. According to the results; there is a mutual causality relationship between exchange rate and CPI and a one-way causality relationship from exchange rate to

¹Yüksek Lisans Mezunu, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, havvabenk@hotmail.com.

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, leventkosekahyaoglu@sdu.edu.tr.

³ Bu çalışma, Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU danışmanlığında Havva BENK tarafından hazırlanan ‘Türkiye’de Döviz Kurundan Enflasyona Geçişkenlik Etkisi: 2005-2018 Dönemi Üzerine Bir İnceleme’ başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

PPI. Therefore, the empirical findings of this study support the ‘exchange rate pass-through effect’ hypothesis for Turkey.

Keywords: Exchange Rate Pass-Through, PPI, CPI, Nominal Exchange Rate, Vector Auto Regression (VAR) Analysis.

Jel Codes: F31, E31, C32.

1.GİRİŞ

Döviz kurları, ülke ekonomilerini birbirine bağlayan önemli bir faktördür. Küreselleşme hızının oldukça yüksek olması, ülke ekonomileri arasındaki karşılıklı bağımlılığı giderek artırmış ve döviz kurlarının önemini daha da belirgin bir duruma getirmiştir. Ayrıca döviz kurları, ekonomiyi farklı kanallardan etkileme yönüyle enflasyon üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir.

Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru ve enflasyon değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, kurlardaki artış ve azalışların fiyatlar genel seviyesini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Çünkü bu ülkelerin yurt içi üretim yapısı enerji, ham madde ve ara girdi maliyetleri açısından büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. Dolayısıyla döviz kurunda meydana gelen artışlar, ithal malların maliyetlerini ve fiyatlarını ulusal para cinsinden arttırmaktadır. İthal hammadde ve ara malı kullanılarak üretilen yurt içi mal fiyatları da bu artıştan etkilenerek, yurtiçi üretici ve tüketici fiyatları yükselmektedir. İhracatını arttırmak için daha fazla ithalat yapması gereken bu ülkelerde, ithal mal fiyatlarının pahalılaşması yurtiçinde üretilen malları ihracat açısından daha cazip hale getirmektedir. İhraç mallarına olan talebin artması ve ithal girdi bağımlılığı, yurtiçi fiyatlarda artışa neden olmakta ve bu tür fiyat dalgalanmaları enflasyon olgusunu tetiklemektedir.

Döviz kuru geçişkenliği farklı şekillerde tanımlanmaktadır. İhracat ve ithalat yapan ülkeler arasındaki döviz kurunda yaşanan yüzde bir birimlik değişimin yerel para birimi cinsinden ithalat fiyatlarında oluşturduğu yüzde değişim olarak tanımlanmaktadır (Goldberg ve Knetter, 1996). Döviz kuru değişimlerinin ticari malların hedef para birimi cinsinden fiyatlara ne derece yansıdığı şeklinde de açıklanmaktadır. Başka bir deyişle, nominal döviz kurundaki bir birimlik değişimin ihracat ve ithalat fiyatlarında oluşturduğu etki olarak tanımlanabilmektedir (Menon, 1996: 434).

Firmalar kurlardaki değişimleri satış fiyatlarına birebir oranda yansıtıyor ise tam geçiş etkisinden, şokun sadece bir kısmını satış fiyatlarına yansıtırsa kısmi geçiş etkisinden bahsedilebilmektedir. Ayrıca firmalar kurlarda görülen değişim sonrası satış fiyatlarını değiştirmezler ise, geçiş etkisinden bahsedilmemektedir (Yang, 1997: 95). Başka bir ifade ile geçişkenlik etkisinin olmaması, ithal malların ulusal para cinsinden fiyatının kurdaki değişimlerden etkilenmediğini ifade etmektedir (Flamini, 2003).

Kurlardaki değişimlerin yerel fiyatlara doğrudan etkisi ithal edilen nihai mallar ve girdiler yoluyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte kurlardaki yükselme ithal ara malların fiyatlarını arttırarak yurtiçinde üretilen malların üretim maliyetlerini arttıracak, dolayısıyla ülkede üretilen nihai malların fiyatı da artacaktır. Ayrıca yabancı para cinsinden satılan yerel ürünlerin fiyatları yoluyla da kurdaki değişimler doğrudan yerel fiyatları etkilemektedir. Öte yandan artan maliyet ve enflasyon, enflasyon beklentilerini ve ücret talebini arttırarak enflasyon üzerinde tekrar arttırıcı etki yapacaktır. Sonuç olarak nominal kurdaki değişimlerin yurtiçi fiyatlara olan doğrudan etkisi, ithal edilen nihai malların fiyatlarının TÜFE ve ÜFE sepetlerindeki payı oranında yurtiçi fiyatlarını değiştirirken; yurtiçinde üretilen malların fiyatları beklentiler ve maliyetlere bağlı olarak değişmektedir (Arı, 2010: 2835).

Çalışmanın amacı; Türkiye ekonomisinde Ocak 2005–Aralık 2018 dönemi için enflasyon ve döviz kuru arasındaki geçişkenliği ekonometrik bir analizle incelemektir. Değişkenler olarak nominal döviz kuru, TÜFE ve ÜFE kullanılmıştır. VAR analizi çerçevesinde analizler uygulanmış, Granger nedensellik analizi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü incelenmiş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Döviz kuru geçişkenliğine ilişkin literatürün incelenmesi sonucunda farklı değişkenler, dönemler ve ülkeler kullanılarak birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Tablo 1’de bu alanda yapılmış çalışmalara ve elde edilen ampirik sonuçlara ilişkin bir literatür özeti verilmiştir.

Tablo 1: Döviz Kuru Geçişkenliğine İlişkin Literatür Özeti

ÇALIŞMANIN YAZARI	İNCELENEN DÖNEMVE ÜLKELER	KULLANILAN YÖNTEM	SONUÇ
McCarthy (2000)	1976-1998, ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa, İsveç, Belçika, Hollanda, İsviçre	VAR	Döviz kurundaki değişikliklerin ithalat fiyatlarına geçiş etkisi, üretici ve tüketici fiyatlarına geçiş etkisinden daha büyük olarak bulunmuştur. Döviz kurunun, ithalat fiyatları üzerinde sert bir geçiş etkisine sahip olduğu ve ithalatın ekonomideki payının büyük olduğu ekonomilerde geçiş etkisinin daha kalıcı ve daha büyük olduğu sonucu elde edilmiştir.
Campa ve Goldberg (2005)	1975-2003 Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Kanada ve diğer OECD ülkeleri	VAR	23 OECD ülkesinde imalat sektöründe özellikle kısa vadede kısmi geçiş etkisi, uzun vadede ise ithal mallarının çoğunda tam geçiş etkisi tespit edilmiştir. Enflasyon değişkenliğinin ve döviz kuru oynaklığının yüksek olduğu ülkelerde döviz kurundan ithal fiyatlara geçişkenliğin yüksek olduğu görülmüştür.
Korhonen ve Wachtel (2006)	1999-2004 Ermenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Moldova, Rusya, Ukrayna, Gürcistan	VAR	Döviz kurundaki değişikliklerin tüketici fiyatları üzerinde ciddi ve hızlı bir etkisi olduğu ve bir yıldan daha kısa bir sürede yurtiçi fiyatlara yansıdığı belirtilmiştir. CIS (Commonwealth of Independent States) ülkelerinin geçişkenlik oranı diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında daha yüksek bulunmuştur.
Ito ve Sato (2007)	1990-2006 Endonezya, Tayland, Kore, Malezya, Meksika, Brezilya, Arjantin, Türkiye	VAR	Döviz kuru geçişkenlik oranı, Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye’de, diğer Asya ülkelerinden daha yüksek olarak tespit edilmiştir. TÜFE’ nin döviz kuru şokuna özellikle Endonezya, Meksika, Türkiye ve daha az bir oranda ise Arjantin’in güçlü tepki verdiği görülmüştür. Bu ülkelerde yüksek enflasyonun nedeni olarak krizden sonra yüksek kur geçişi gösterilmiştir.
Ca’ Zorzi, Hahn ve Sanchez (2007)	1988-2003 Tayvan, Çin, Singapur, Güney Kore, Hong Kong, Polonya, Şili, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Arjantin, Meksika, Türkiye	VAR	Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru geçişkenliğinin gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu geleneksel görüşünün tersi görülmüştür. Tek haneli enflasyon oranına sahip gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru geçişkenliğinin düşük ve gelişmiş ülkelere farklı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Dolores (2009)	2000-2007 Bulgaristan, Estonya, Güney	VAR	Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru geçişkenliği diğer Euro bölgesi gelişmiş ülkeleriyle kıyaslandığında daha yüksek olarak

	Kıbrıs, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Polonya, Slovakya, Letonya, Romanya, Slovenya, Türkiye		bulunmuştur. Döviz kuru geçişkenliği ile enflasyon arasında pozitif ilişki bulunmuştur.
Balamurali ve Sivarajasingam (2011)	1977-2008 Sri Lanka	Eşbütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi	Uzun dönemde nominal döviz kuru ve TÜFE arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Döviz kurlarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Sheefeni ve Ocran (2014)	1993-2011 Namibya	Yapısal VAR	Döviz kurundaki değişimlerin yurtiçi fiyatları önemli derecede etkilediği ve bu etkinin uzun dönemde arttığı gözlemlenmiştir.
Isnowati, ve Setiawan (2017)	1997-2013 Endonezya	Johansen Eşbütünleşme Analizi, Yapısal VAR	Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Döviz kurundaki artışın, ithalat fiyatlarında artışa neden olurken, milli gelirden azaltıcı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Döviz kuru geçişkenliği ülkemizde de dikkat çeken bir konu haline gelmiş ve önem kazanmıştır. Bu konuda ülkemizdeki ilk çalışma 2002 yılında Leigh ve Rossi tarafından yapılmıştır. Sonrasında ise döviz kuru geçişkenliğine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Tablo 2’de Türkiye üzerine yapılan çalışmalara ve elde edilen ampirik sonuçlara ilişkin bir literatür özeti verilmiştir.

Tablo 2:Türkiye’de Döviz Kuru Geçişkenliğine İlişkin Literatür Özeti

ÇALIŞMANIN YAZARI	İNCELENELEN DÖNEM	KULLANILAN YÖNTEM	SONUÇ
Leigh ve Rossi (2002)	1994-2002	VAR	Döviz kuru geçiş etkisinin yaklaşık bir yıl içinde ortaya çıktığı ancak özellikle ilk dört ayda daha belirgin olarak hissedildiği bulunmuştur. Döviz kurunun toptan fiyatlarına geçişkenliği, tüketici fiyatlarına geçişkenliği ile kıyaslandığında toptan fiyatlarına geçiş etkisinin daha güçlü olduğu görülmüştür.
Arat (2003)	1994-2002	VAR	Döviz kurundaki rejim değişiklikleri dikkate alınarak yapılan çalışmada; dalgalı döviz kuru rejimi benimsendikten sonra geçişkenliğin azaldığı vurgulanmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki geçiş etkisi gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olarak tespit edilmiştir.
Arbatlı (2003)	1994-2004	Eşik VAR Modeli	Önemli ekonomik daralma dönemleri, düşük enflasyon dönemleri ve döviz kuru değerinin düşük olduğu dönemlerde fiyatlara geçişkenlik düşük olarak tespit edilmiştir. Döviz kurundaki değişimin büyüklüğünden kaynaklı olarak asimetrilere ilişkin bulgular niceliksel açıdan değersiz ve zayıf olarak bulunmuştur.
Volkan, Saatçioğlu ve Korap (2007)	1994-2002 ve 2003-2006	VAR	Döviz kuru şoklarının önce üretici fiyatlarına sonra tüketici fiyatlarına yansıdığı ve bu şokların tedarik zincirinin farklı aşamalarında farklı fiyat değişkenlerini etkilediğini bulmuşlardır. İki dönem arasındaki karşılaştırma

			sonucunda, 2003-2006 döneminde tüketici fiyatları enflasyonunun yaklaşık %25 oranında düştüğü ve üretici fiyatlarındaki geçişkenliğin büyüklüğünün yarı yarıya düştüğünü gözlemlemişlerdir.
Peker ve Görmüş (2008)	1987-2006	VAR	Döviz kuru değişikliklerine bağlı olarak fiyatlar genel seviyesinin yükseldiğini ve enflasyonun, döviz kuru şoklarına diğer değişkenlere kıyasla daha büyük oranda tepki verdiğini gözlemlemişlerdir. Türkiye’de döviz kuru değişkenliğinin, enflasyonun en temel açıklayıcı faktörlerinden biri olduğunu vurgulamışlardır.
Kara ve Ögünç (2008)	1995-2004	VAR	2001 yılında enflasyon hedeflemesinden önce döviz kuru geçiş etkisinin hızlı ve yüksek olduğu ancak uygulama sonrası bu etkinin zayıfladığı sonucuna ulaşılmıştır.
Yüncüler (2011)	1997-2010	VAR	Enflasyon hedeflemesi dönemi geçişkenlik, enflasyon hedeflemesi öncesi döneme göre daha düşük bulunmuştur. Her iki dönemde hem döviz kuru hem de ithal fiyat şoklarının, üretici fiyatlarına geçişkenliği tüketici fiyatlarına geçişkenliğinden daha yüksek olarak gözlemlenmiştir.
Arslaner, Kal ve Arslaner (2014)	1986-2013	VAR ve Markov Switch Modeli	ÜFE enflasyonu, TÜFE enflasyonuna göre daha yüksek bulunmuştur. Türkiye’de kur geçişkenliğinin, diğer gelişmekte olan ülkelerle benzer biçimde yüksek ve hızlı bir şekilde gerçekleştiğini ve sanayileşmiş ülkelere göre daha yüksek geçiş derecesine sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.
Korkmaz ve Bayır (2015)	2008-2014	Granger Nedensellik Testi	Tüketici fiyat endeksinden(TÜFE) döviz kuruna doğru ve döviz kurundan üretici fiyat endeksine (ÜFE) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuşlardır.
Alptekin, Yılmaz ve Taş (2016)	2005- 2015	VAR	Döviz kurunun tüketici fiyatları üzerindeki geçiş etkisinin azalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Döviz kurundaki bir birimlik şoka karşı tüketici fiyatlarının verdiği tepki üretici fiyatlarının verdiği tepkiden daha düşük olarak gözlemlenmiştir.
Akdamar ve Özçelik (2018)	2003-2017	Yapısal VAR Modeli	Döviz kurunda oluşan bir şok karşısında, en yüksek tepkiyi kurun kendisi ve imalat sanayi fiyat endeksinin verdiği görülmüştür. Döviz kurunun imalat sanayi fiyatlarına geçiş etkisi, TÜFE’ye geçiş etkisine göre daha yüksek çıkmış ve yurtiçi fiyatlara kısmi geçiş etkisinin görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.
Öner (2018)	2007-2017	Granger Nedensellik Testi	ÜFE enflasyon oranından TÜFE enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Durgun Kaygısız (2018)	2002-2016	VAR	Varyans ayrıştırması sonuçları, enflasyonda meydana gelen değişimin %20’sinin döviz kurundan kaynaklandığı

			sonucu elde edilmiştir. Döviz kurunun enflasyonu kısa ve uzun dönemde aynı oranda etkilediği gözlemlenmiştir.
Duman ve Sağdıç (2019)	2003-2017	Granger Nedensellik Testi	Reel efektif döviz kurundan enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir. Ayrıca enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Göktaş (2019)	2003-2018	Doğrusal Olmayan Sınır Testi yaklaşımı (NARDL)	Analiz sonucunda TÜFE'nin uzun vadede pozitif olduğu ve negatif kur sepeti ile birlikte hareket ettiği görülmüştür. Ayrıca, ülkemizde TL'nin %1'lik değer kaybı tüketici fiyatlarına %0,24'lik bir artış olarak yansırken, aynı oranda TL'de bir değerlenme ise %0,17'lik artışa neden olduğu gözlemlenmiştir. İncelenen dönemde döviz sepetinin değer kazanmasının tüketici fiyatlarında yarattığı artış, döviz sepetinin aynı oranda değer kaybetmesi halinde yarattığı azalış miktarından daha fazla olduğu belirtilmiştir.
İşcan ve Durgun Kaygısız (2019)	2009-2017	VAR, Granger Nedensellik Testi	Granger nedensellik testi sonucunda döviz kuru hem enflasyonun hem de faizin nedeni, enflasyon ise faizin nedeni olarak bulunmuştur. Etki-tepki analizine göre, döviz kurunda meydana gelen bir şoka faizin 12 dönem boyunca, enflasyonun ise altıncı dönemden itibaren negatif tepki verdiği gözlemlenmiştir. Varyans ayrıştırma sonuçlarına bağlı olarak enflasyon ve faiz oranı üzerindeki en önemli etkenin döviz kuru olduğu belirtilmiştir.

3.EKONOMETRİK MODEL

3.1. Veri Seti ve Özellikleri

Çalışmada Türkiye ekonomisinde son yıllarda yükselen döviz kurları ve enflasyon oranlarının dikkat çekmesi nedeniyle, Ocak 2005–Aralık 2018 dönemi için enflasyon ve döviz kuru arasındaki geçişkenlik ilişkisini ekonometrik bir analizle incelemek amaçlanmıştır. Analizde kullanılan veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (TCMB EVDS)'den elde edilmiştir. Döviz kuru değişkeni olarak aylık ortalama nominal döviz kuru (nominal TL/USD), enflasyon değişkeni olarak üretici fiyatları endeksi (ÜFE) ve tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) kullanılmıştır. Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin detaylı bilgi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtılması

Kısaltma	Değişken
DOLAR	TL/USD Nominal Döviz Kuru
FARKDOLAR	1. Farkı Alınmış TL/USD Döviz Kuru
UFE	Üretici Fiyatları Endeksi
UFE_SA	Mevsimsellikten Arındırılmış Üretici Fiyatları Endeksi
TUFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TUFE_SA	Mevsimsellikten Arındırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi

Modelin analiz bölümüne geçmeden önce; çalışmada kullanılan DOLAR, ÜFE VE TÜFE değişkenlerinin mevsimsel etkiler taşıyıp taşımadığı incelenmiştir. Yılların belli dönemlerinde seride düzenli artış ve azalış hareketleri gözlenmektedir. Bu görünüm, serinin mevsimsel özellikler taşıdığı konusunda bir fikir verebilir. DOLAR değişkeninde mevsimsellik etkisi görülmediği için düzeltilmemiştir. ÜFE ve TÜFE değişkenlerinin mevsimsel etkiler taşıdığı görülmüş, ÜFE ve TÜFE değişkenleri mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmiştir. Türkiye’de 2005:01–2018:12 dönemleri arasında 2008 yılında görülen küresel kriz nedeniyle bu döneme kukla değişken eklenmiş ve analiz yapılmıştır.

Ekonometrik analizde ilk olarak serilerin durağanlığı incelenmiştir. Durağanlık için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Akaike ve Schwartz bilgi kriteri yardımıyla gecikme uzunluğu bulunmuştur. Ardından AR (Autoregression) karakteristik polinomunun ters kökleri, değişen varyans ve otokorelasyon sorunları incelenmiştir. Daha sonra VAR (Vector Autoregression) modeli tahmin edilmiş, etki-tepki analizi, varyans ayrıştırması ve Granger nedensellik testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

3.2. Birim Kök (Durağanlık) Analizi

Değişkenlerin durağanlığının incelenmesi için sırasıyla Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) testleri uygulanmıştır. Dolar değişkeninin birinci farkı alındığında olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,0000 değeri 0,05’den küçük olduğu için, değişkenin durağan olduğu görülmüştür. Tablo 4’te verilen birim kök testi sonuçları incelendiğinde, TÜFE ve ÜFE değişkenleri için yapılan durağanlık testleri sonucunda olasılık (prob.) değerleri 0,05’den küçük olduğu için değişkenlerin durağan olduklarını görülmüştür.

Tablo 4:Değişkenlerin Birim Kök Testi

		ADF	ADF	PP	PP
		Test istatistiği	Olasılık (prob.) Değeri	Test istatistiği	Olasılık (prob.) Değeri
DOLAR	Sabit	2,254628	1,0000	2,188502	0,9999
	Trend ve Sabit	0,255244	0,9983	-0,452409	0,9848
1. FARK DOLAR	Sabit	-5,770032	0,0000	-8,218803	0,0000
	Trend ve Sabit	-6,679563	0,0000	-8,072340	0,0000
TÜFE	Sabit	-9,388656	0,0000	-9,305995	0,0000
	Trend ve Sabit	-9,570664	0,0000	-9,440692	0,0000
ÜFE	Sabit	-7,667992	0,0000	-7,648741	0,0000
	Trend ve Sabit	-7,927532	0,0000	-7,465825	0,0000

3.3. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR modelinin tahmininden elde edilen sonuçlar, uygun gecikme uzunluğunun doğru belirlenmesine karşı duyarlıdır. VAR modelinin gecikme uzunluğunun tespiti amacıyla tek denklemlili zaman serilerinde olduğu gibi bilgi kriterleri kullanılmaktadır. Gecikme uzunluğunu belirlemek için kullanılan bilgi kriterlerinden en yaygın olanları Akaike (AIC) bilgi kriteri, Schwarz (SC) bilgi kriteri ve Hannan-Quinn (HQ) bilgi kriteridir (Çil Yavuz, 2015: 343-344).

Çalışmada gecikme uzunluğunun belirlenmesinde, maksimum gecikme uzunluğu 12 olacak şekilde seçilmiştir. Tablo 5’ten görüleceği üzere, Akaike bilgi kriteri doğrultusunda modele ait gecikme sayısı ‘2’ olarak belirlenmiştir.

Tablo 5:Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

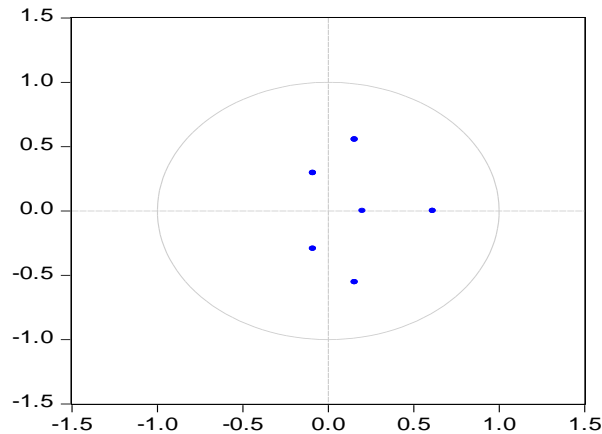
Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-249,6937	NA	0,005438	3,299273	3,417083	3,347125
1	-174,4583	145,6169	0,002314	2,444623	2,739148*	2,564252
2	-157,4301	32,29856	0,002086*	2,341034*	2,812274	2,532441*
3	-152,8421	8,524759	0,002210	2,397963	3,045918	2,661148
4	-140,5559	22,35303*	0,002119	2,355560	3,180230	2,690522
5	-137,7944	4,917249	0,002300	2,436057	3,437442	2,842797
6	-136,6378	2,014642	0,002549	2,537263	3,715363	3,015780
7	-129,9653	11,36481	0,002633	2,567295	3,922110	3,117590
8	-127,4364	4,209373	0,002871	2,650793	4,182323	3,272866
9	-119,8067	12,40452	0,002933	2,668473	4,376718	3,362324
10	-117,7396	3,280697	0,003222	2,757930	4,642890	3,523558
11	-109,0057	13,52336	0,003252	2,761364	4,823039	3,598770
12	-99,15494	14,87153	0,003238	2,750386	4,988776	3,659570

* Ölçüt tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.
LR: Ardışık modifiye olabilirlik oranı testi istatistiğini göstermektedir.
FPE: Nihai tahmin hatasını göstermektedir.
AIC: Akaïke bilgi kriterini göstermektedir.
SC: Schwarz bilgi kriterini göstermektedir.
HQ: Hannan-Quinn bilgi kriterini göstermektedir.

3.4. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri, Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri

Grafik 1’de tahmin edilen VAR modeline ait AR karakteristik polinomunun ters kökleri, referans aralığının (-1 ile +1) dışında olmadığını göstermektedir. Hiçbir AR kökünün birim çember dışında yer almaması, serinin durağan olduğunu ve kurulan 2 gecikmeli VAR modelinin istikrar bakımından herhangi bir sorun taşımadığını göstermektedir.

Grafik 1:AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Tablo 6: Değişen Varyans Testi

Değişen Varyans Testi		
Ki-kare	Gecikme Uzunluğu	Olasılık (prob.) Değeri
377,2166	204	0,0000

Tablo 7: Otokorelasyon Testi

Otokorelasyon Testi		
Gecikme Sayısı	LM-İstatistiği	Olasılık (prob.) Değeri
1	8,110308	0,5231
2	9,062507	0,4101

Tablo 6’da verilen modeldeki değişen varyans problemi incelendiğinde White testi sonucunda olasılık değeri 0,0000 olarak bulunmuştur. %1 anlamlılık seviyesinde değişen varyans probleminin olmadığı görülmüştür. Otokorelasyon için LM testi yapılmış ve test sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7’de verilen olasılık değerleri 0,05’den büyük olduğu için, otokorelasyon sorunu olmadığı görülmüştür.

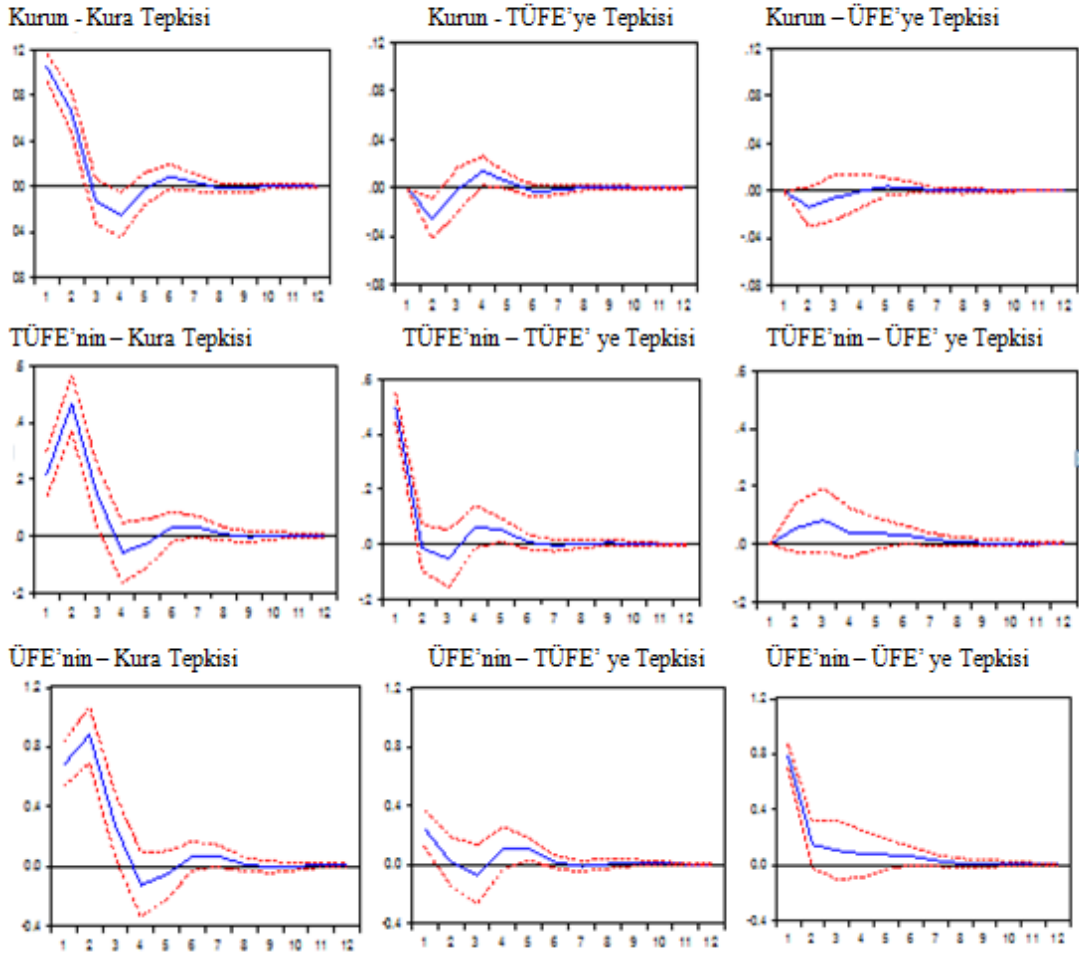
3.5. Etki-Tepki Analizi

VAR modelinde değişkenlerin kendi veya başka değişkenlerden gelen şoklara verdiği tepkiler oldukça önemli olmaktadır. Zaman serisi modellerinde, hata terimi ile genellikle şoklar temsil edilmektedir. Sistemdeki her değişkenin kendisinin ve diğer değişkenlerin hatalarına verdiği reaksiyon etki-tepki olarak adlandırılmaktadır (Tari, 2011:453).

Etki-tepki sonuçları tablolarında, sütunlar şokların meydana geldiği değişkenleri ifade ederken, satırlar ise bu şoklara karşılık değişkenlerin verdiği tepkileri göstermektedir. Grafik 2’de döviz kuru, TÜFE ve ÜFE değişkenlerine bir birimlik şok uygulandığında, ilgili değişkenlerin hem kendi hem de diğer değişkenin şoklarına karşı gösterdikleri tepkiler ölçülmeye çalışılmıştır.

Grafik 2: Etki-Tepki Analizi Grafikleri

Bir Cholesky Standart Sapmalı Şoka ± 2 Standart Hata ile Tepki

Grafik 2’de verilen sonuçlara göre, TÜFE’de meydana gelen şoka döviz kuru negatif tepki vermekte ve bu tepki üç dönem kadar sürmektedir. Üçüncü dönemden beşinci döneme kadar pozitif seyir izleyip, daha sonra tepkisi sıfır etrafında önemsizleşmektedir. ÜFE’de meydana gelen şoka döviz kuru dördüncü döneme kadar negatif tepki vermekte sonrasında ise tepkisi önemsizleşmektedir.

Döviz kurunda meydana gelen şoka TÜFE ikinci dönemde şiddetli tepki göstermiş ve bu tepki dördüncü döneme kadar pozitif eğilimde devam etmiştir. ÜFE’de görülen şoka TÜFE yaklaşık sekiz dönem kadar pozitif tepki vermiştir.

Döviz kurunda meydana gelen şoka ÜFE’nin tepkisi üç döneme kadar pozitif seyretmiş, beşinci döneme kadar negatif tepki gösterip daha sonra sıfır etrafında önemsizleşmiştir. TÜFE’de meydana gelen şok karşısında ÜFE’nin tepkisi iki dönem kadar pozitif seyretmiş, daha sonra dalgalı bir seyir izlemiştir.

3.6. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Varyans ayrıştırması analizi; incelenen değişkenlerin her birinin varyansında görülen değişimin % kaçının kendi gecikmesinden % kaçının diğer değişkenler tarafından açıklandığını araştırmaktadır. Kısacası, değişkenlerin varyansının birbirini nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu analiz ile değişkenlerin dışsal mı içsel mi olduğuna karar verilebilmektedir. Bu analiz ile serinin varyansında görülen değişmeye çok süresi boyunca her bir değişkenin katkısı ölçülmektedir (Tarı,2011:469).

Tablo 8: DOLAR Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Periyot	Standart Hata	FARKDOLAR	TUFE_SA	UFE_SA
1	0,105312	100,0000	0,000000	0,000000
2	0,127567	94,76003	4,062261	1,177708
3	0,128388	94,59485	4,023315	1,381837
4	0,131529	93,74567	4,937225	1,317107
5	0,131673	93,55570	5,059834	1,384469
6	0,132007	93,50664	5,080512	1,412847
7	0,132073	93,48817	5,100205	1,411628
8	0,132082	93,48699	5,100753	1,412262
9	0,132094	93,48312	5,104823	1,412055
10	0,132094	93,48242	5,105007	1,412574
11	0,132096	93,48218	5,105129	1,412688
12	0,132096	93,48213	5,105181	1,412685

Tablo 8’de döviz kurunun varyans ayrıştırma sonuçları verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere, birinci dönemde DOLAR değişkeninin varyansının %100’ü kendisi tarafından açıklanmaktadır. Bu oran DOLAR değişkeninin en dışsal değişken olduğunun göstergesidir. İkinci ve daha sonraki dönemlerde bu oran değişmekte, dönem arttıkça açıklanma oranı da düşmektedir. İlk dönemde kendi varyansının %100’ünü açıklarken, 12. dönemde bu oran %93,48’e düşmüştür. Son dönemde DOLAR değişkeninin varyansının %5,10’u TÜFE tarafından ve %1,41’i ÜFE tarafından açıklanmaktadır.

Varyans ayrıştırması analizinde değişkenler arasındaki ilişkiler de belirlenebilmektedir. Örneğin, DOLAR değişkeninin varyans ayrıştırması sonuçlarına bakılırsa, DOLAR’daki değişmelerin en fazla TÜFE, daha sonra ÜFE tarafından açıklandığı görülmektedir.

Tablo 9: TÜFE Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Periyot	Standart Hata	FARKDOLAR	TUFE_SA	UFE_SA
1	0,543298	16,06271	83,93729	0,000000
2	0,718501	51,36287	48,03191	0,605211
3	0,739697	52,35175	45,81952	1,828734
4	0,745658	52,12425	45,79516	2,080590
5	0,748734	51,80339	45,88978	2,306834
6	0,750241	51,80223	45,71526	2,482503
7	0,751120	51,86145	45,61330	2,525259
8	0,751181	51,86184	45,60601	2,532151
9	0,751216	51,85883	45,60638	2,534788

10	0,751232	51,85664	45,60628	2,537080
11	0,751242	51,85674	45,60505	2,538211
12	0,751247	51,85698	45,60453	2,538486

Tablo 9’da TÜFE değişkeninin varyans ayrıştırma sonuçları verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere, birinci dönemde TÜFE’de meydana gelen değişimin %83,93’ü kendisinden kaynaklanmaktadır. İkinci dönem ve sonrası dönemlerde TÜFE’de meydana gelen değişimin büyük bir kısmı DOLAR’dan kaynaklanırken, çok az kısmı ÜFE’den kaynaklanmaktadır. Bir yıllık süreç sonunda TÜFE’de meydana gelen değişimin %45,60’ı kendisinden, %51,85’i DOLAR’dan ve 2,53’ü ÜFE’den kaynaklanmaktadır.

Tablo 10: ÜFE Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Periyot	Standart Hata	FARKDOLAR	TUFE_SA	UFE_SA
1	1,065663	40,89538	5,252722	53,85190
2	1,391055	64,21865	3,097931	32,68342
3	1,422852	65,02494	3,209767	31,76529
4	1,434941	64,71300	3,747115	31,53989
5	1,441652	64,27214	4,219569	31,50830
6	1,444654	64,23021	4,212193	31,55760
7	1,446531	64,26788	4,209353	31,52277
8	1,446637	64,26671	4,208795	31,52449
9	1,446714	64,26286	4,213505	31,52364
10	1,446746	64,26009	4,215303	31,52460
11	1,446767	64,25991	4,215208	31,52489
12	1,446776	64,26004	4,215170	31,52479

Tablo 10’da ÜFE değişkeninin varyans ayrıştırma sonuçları verilmektedir. Birinci dönemde ÜFE’de meydana gelen değişimin %53,85’i kendisinden kaynaklanırken, %40,89’u DOLAR’dan kaynaklanmaktadır. İkinci ve daha sonraki dönemlerde bu oran değişmektedir. Bir yılın sonunda ÜFE’de meydana gelen değişimin %31,52’si kendisinden, %4,21’i TÜFE’den ve %64,26’sı DOLAR’dan kaynaklanmaktadır.

3.7. Granger Nedensellik Testi

Granger nedenselliği, hangi değişkenin diğerlerinden kaynaklandığını ya da diğerlerini "yönlendirdiğini" analiz etmemize yardımcı olmaktadır (Studenmund, 2011:416). Bu amaçla DOLAR, TÜFE ve ÜFE değişkenleri arasındaki nedenselliğin araştırılmasında ve değişkenler arasındaki ilişki yönünün belirlenmesinde, ‘Granger Nedensellik Testi’ kullanılmıştır.

Granger Nedensellik tespiti için kurulan hipotezler;

$$H_0 = \text{Granger anlamında nedeni değildir.}$$

$$H_1 = \text{Granger anlamında nedendir.}$$

Granger Nedensellik Testinde elde edilen olasılık değerleri 0,05’den büyükse, " H_0 : Granger anlamında nedeni değildir" şeklinde oluşturulan sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Fakat bu olasılık değeri 0,05’ten küçükse, oluşturulan sıfır hipotezi reddedilmektedir ve sonuç anlamlı olup bu durum tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Tablo 11: DOLAR Değişkeninin Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKDOLAR			
Dışlanan Değişken	Ki-kare	Gecikme Uzunluğu	Olasılık (prob.) Değeri
TUFE_SA	9,966550	2	0,0069
UFE_SA	3,590357	2	0,1661
Tümü	17,97773	4	0,0012

Tablo 11'e göre; olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,0069 değeri 0,05'den küçük olduğu için, TÜFE değişkeni DOLAR değişkeninin nedenidir, H_0 hipotezi reddedilir. Ancak, olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,1661 değeri 0,05'den büyük olduğu için ÜFE değişkeni DOLAR değişkeninin nedeni değildir, H_0 reddedilemez.

Tablo 12: TÜFE Değişkeninin Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: TUFE_SA			
Dışlanan Değişken	Ki-kare	Gecikme Uzunluğu	Olasılık (prob.) Değeri
FARKDOLAR	67,19921	2	0,0000
UFE_SA	14,72276	2	0,0006
Tümü	110,3004	4	0,0000

Benzer şekilde, Tablo 12'ye göre; olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,0000 değeri 0,05'den küçük olduğu için, DOLAR değişkeni TÜFE değişkeninin nedenidir, H_0 reddedilir. Tablo 11'de daha önce TÜFE değişkeni DOLAR değişkeninin nedenidir sonucu elde edildiği için, DOLAR ve TÜFE arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Tablo 12'de ayrıca olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,0006 değeri 0,05'den küçük olduğu için, ÜFE değişkeni TÜFE değişkeninin nedenidir, H_0 reddedilir.

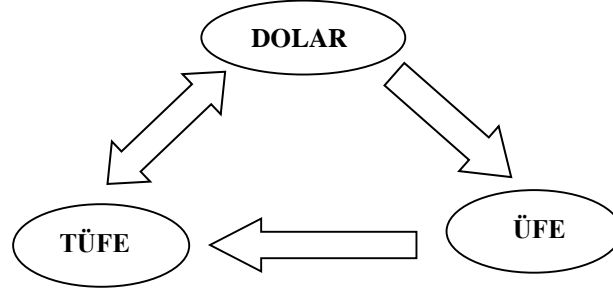
Tablo 13: ÜFE Değişkeninin Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: UFE_SA			
Dışlanan Değişken	Ki-kare	Gecikme Uzunluğu	Olasılık (prob.) Değeri
FARKDOLAR	56,97612	2	0,0000
TUFE_SA	0,545961	2	0,7611
Tümü	59,29984	4	0,0000

Tablo 13'e göre; olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,0000 değeri 0,05'den küçük olduğu DOLAR değişkeni ÜFE değişkeninin nedenidir, H_0 reddedilir. Ancak, olasılık (prob.) değeri olarak hesaplanan 0,7611 değeri 0,05'den büyük olduğu için, TÜFE değişkeni ÜFE değişkeninin nedeni değildir, H_0 reddedilemez.

Tablo 11, 12 ve 13'te verilen Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre, DOLAR ve TÜFE değişkenleri arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, DOLAR değişkeninden ÜFE değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ve ÜFE değişkeninden TÜFE değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çalışmada incelenen değişkenlere yönelik nedensellik ilişkisi bulguları ve nedenselliğin yönü, Şekil 1'de özetlenmiştir.

Şekil 1:Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkisi ve Nedenselliğin Yönü.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye için 'döviz kuru geçişkenlik etkisi' hipotezi, Ocak 2005–Aralık 2018 dönemi aylık verileri kullanılarak, 168 gözlemden oluşan bir VAR modeli ile tahmin edilmiştir. Çalışmada, sözü edilen hipotezi test etmek amacıyla, nominal döviz kuru (nominal TL/USD), üretici fiyatları endeksi (ÜFE) ve tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmanın ampirik bölümünde, etki-tepki, varyans ayrıştırması analizleri yapılmış ve Granger nedensellik testi ile incelenen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

Varyans ayrıştırması sonucunda, değişkenler arasındaki ilişki ayrı ayrı incelenmiş ve döviz kurundaki hareketlerin TÜFE'deki değişimin %52'sini, ÜFE'deki değişimin ise %64'ünü açıkladığı hesaplanmıştır. Döviz kurundan ÜFE'ye geçişkenlik etkisinin, TÜFE'ye kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; incelenen dönemde Türkiye'de döviz kurundan ÜFE'ye doğru ve ÜFE'den TÜFE'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca döviz kurundan TÜFE'ye ve TÜFE'den de döviz kuruna doğru karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dolayısıyla, bu çalışmadan elde edilen bulgular döviz kurundaki değişikliklerin hem dolaylı şekilde ÜFE üzerinden, hem de doğrudan TÜFE üzerinden olmak üzere iki farklı kanaldan fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

ÜFE'den TÜFE'ye nedensellik ilişkisinin sebebi olarak, ÜFE içinde bulunan ücretlerin ve hammadde maliyetlerindeki fiyat değişimlerinin TÜFE'ye yansması gösterilebilir. Döviz kuru artışlarına bağlı, üretimde kullanılan ithal hammadde ve ara malı girdilerinin fiyatlarında meydana gelen artış, üretim maliyetlerinde de artışa neden olmaktadır. Üreticiler de bu duruma tepkisiz kalmayıp, maliyet artışlarını satış fiyatlarına yansıtmaktadır. Dolayısıyla, tüketici fiyatlarında da bir artışa neden olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında 2005-2018 dönemi aylık verileri kullanılarak Türkiye'de döviz kurundan enflasyona geçiş etkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen ampirik bulgular, Türkiye için 'döviz kuru geçişkenlik etkisi' hipotezini desteklemektedir. Ayrıca Arslaner, Kal ve Arslaner (2014)'in çalışmasındaki ÜFE enflasyonun, TÜFE enflasyonuna göre daha yüksek olduğu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Korkmaz ve Bayır (2015) TÜFE'den döviz kuruna doğru ve döviz kurundan ÜFE'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bu çalışmada da benzer şekilde döviz kurundan ÜFE'ye tek yönlü nedensellik ilişkisi görülmüş, ancak farklı olarak TÜFE ve döviz kuru arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca, Öner (2018) çalışmasındaki gibi, ÜFE enflasyon oranından TÜFE enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen politika önerileri şu şekilde sıralanabilir. Türkiye'nin dış girdi bağımlısı bir ülke olması, döviz kurları ile enflasyon arasındaki ilişkinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını sağlayabilmesi için bu ilişkinin zayıflamasına yönelik politikalar uygulaması

gerekmektedir. Bunun yanı sıra, yurtiçi üretimin ve ihracatın, ithalata olan bağımlılığının azaltılmasına yönelik çözümler aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdamar, S. ve Özçelik, M., (2018), “Döviz Kurlarının Yurtiçi Fiyatlara Geçiş Etkisi: Türkiye Ekonomisi 2003-2017 Dönemi Uygulaması”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 35-50.
- Alptekin, V., Yılmaz, K. Ç. ve Taş, T., (2016), “Döviz Kurundan Fiyatlara Geçiş Etkisi: Türkiye Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 1-9.
- Arat, K., (2003), Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arbatlı, E. C., (2003), “Exchange Rate Pass-Through in Turkey: Looking for Asymmetries”, *Central Bank Review*, 3(2), 85-124.
- Arı, A., (2010), “Dalgalanma Korkusu ve Döviz Kuru Geçiş Etkisi”, *Journal of Yasar University*, 17 (5), 2832-2841.
- Arslaner, F., Kal, H., ve Arslaner N., (2014), “The Relationship Between Inflation Targeting and Exchange Rate Pass-Through in Turkey with a Model Averaging Approach”, *Working Paper 14/16*, 1-54.
- Balamurali, N. ve Sivarajasingam, S., (2011), “Does Exchange Rate Cause Inflation in Sri Lanka? An Empirical Study”, *Annual Academic Sessions*, ISSN 2012-9912, 214-216.
- Campa, J. M. ve Goldberg, L. S., (2005), “Exchange Rate Pass-Through into Import Prices”, *The Review of Economics and Statistics*, 87(4), 679-690.
- Ca’zorzi, M., Hahn, E. ve Sanchez, M., (2007), “Exchange Rate Pass-Through in Emerging Markets”, *ECB Working Paper Series No:739*, 4-29.
- Çil Yavuz, N. (2015). *Finansal Ekonometri*, İstanbul: Der Yayınları:450.
- Dolores, R. M., (2009), “Exchange Rate Pass-Through in Central and East European Countries”, *Eastern European Economics*, 47(4), 42-61.
- Duman, Y. K. ve Sağdıç, A., (2019), “Türkiye’de Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz (2003:1-2017:3)”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(1), 1-16.
- Durgun Kaygısız, A., (2018), “Döviz Kuru Dalgalanmalarının Enflasyon Üzerindeki Geçiş Etkisi: Türkiye Örneği”, *International Review of Economics and Management*, 6 (2), 117-137.
- Flamini, A., (2003), “CPI Inflation Targeting and Exchange Rate Pass-Through”, *Macroeconomics Series of EconWPA*, No. 306017.
- Goldberg, P. K. ve Knetter, M. M., (1996), “Goods Prices and Exchange Rates: What Have We Learned?”, *NBER Working Paper No. 5862*, 1-42.
- Göktaş, P., (2019), “Türkiye’de Döviz Kurunun Tüketici Fiyatları Üzerindeki Asimetrik Geçiş Etkileri”, *Sosyoekonomi*, 27(42), 29-50.
- Isnowati, S. ve Setiawan, M. B., (2017), “Exchange Rate Pass-Through to Import Prices in Indonesia: Evidence Post Free Floating Exchange Rate”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(1), 323-328.
- Ito, T. ve Sato, K., (2007), “Exchange Rate Pass-Through and Domestic Inflation: A Comparison Between East Asia and Latin American Countries”, *RIETI Discussion Paper Series 07-E-040*, 1-45.
- İşcan, H. ve Durgun Kaygısız, A., (2019) “Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: 2009-2017 Uygulaması”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 577-600.
- Kara, H. ve Ögünç, F., (2008), “Inflation Targeting and Exchange Rate Pass-Through: The Turkish Experience”, *Emerging Markets Finance and Trade*, 44(6), 52-66.
- Korhonen, I. ve Wachtel, P., (2006), “A Note on Exchange Rate Pass-Through in CIS Countries”, *Research in International Business and Finance*, 20, 215-226.

- Korkmaz, S. ve Bayır, M., (2015), “Döviz Kuru Dalgalanmalarının Yurtiçi Fiyatlara Etkisi”, Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 8(4), 69-85.
- Leigh, D. ve Rossi, M., (2002), “Exchange Rate Pass-Through in Turkey”, International Monetary Fund Working Paper No: WP/02/204, 1-18.
- Mccarthy, J., (2007), “Pass-Through of Exchange Rates and Import Prices to Domestic Inflation in Some Industrialized Economies”, Eastern Economic Journal, 33(4), 511-537.
- Menon, J., (1996), “The Degree and Determinants of Exchange Rate Pass-Through: Market Structure”, Non-Tariff Barriers and Multinational Corporations, The Economic Journal, 106(435), 434-444.
- Öner, H., (2018), “Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Uygulaması”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 343-358.
- Peker, O. ve Görmüş, Ş., (2008), “Türkiye’de Döviz Kurunun Enflasyonist Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 187-202.
- Sheefeni, J. ve Ocran, M., (2014), “Exchange Rate Pass-Through to Domestic Prices in Namibya: SVAR Evidence”, Journal of Economic and Financial Sciences, 7(1), 89-102.
- Studenmund, A.H. (2011). Using Econometrics A Practical Guide, USA: Pearson Education.
- Tarı, R. (2011). Ekonometri, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Villavicencio, A. L. ve Mignon, V., (2016), “Exchange Rate Pass-Through in Emerging Countries: Do the Inflation Environment, Monetary Policy Regime and Institutional Quality Matter?”, Document de Travail Working Paper, 18, 1-32.
- Volkan, A., Saatçioğlu, C. ve Korap, L., (2007), “Impact of Exchange Rate Changes on Domestic Inflation: The Turkish Experience”, Discussion Paper, (6), 1-10.
- Yang, J., (1997), “Exchange Rate Pass-Through in U.S. Manufacturing Industries”, The Review of Economics and Statistics, 97(1), 95-104.
- Yüncüler, Ç., (2011), “Pass-Through of External Factors into Price Indicator in Turkey”, Central Bank Review, 11, 71-84.